

8ste vergadering

Woensdag 30 september 2009

Aanvang 11.00 uur

Voorzitter: Ten Hoopen

Tegenwoordig zijn 107 leden, te weten:

Aasted Madsen-van Stiphout, Agema, Algra, Anker, Aptroot, Arib, Atsma, Bashir, Van Beek, Besselink, Bilder, Biskop, Blanksma-van den Heuvel, Blok, Van Bochove, Boelhouwer, Van Bommel, Bouwmeester, Brinkman, Ten Broeke, Van der Burg, Çörüz, Cramer, Van Dam, Depla, Tony van Dijck, Jan Jacob van Dijk, Dijsselbloem, Eijssink, Ferrier, Fritsma, Van Gent, Gerkens, Van Gerven, Griffith, Van Haersma Buma, Haverkamp, Heerts, Heijnen, Van Hijum, Ten Hoopen, Irrgang, Jacobi, Joldersma, Kant, Karabulut, Koopmans, Koppejan, Koşer Kaya, Kraneveldt-van der Veen, De Krom, Kuiken, Langkamp, Van Leeuwen, Leijten, Mastwijk, Meeuwis, Van Miltenburg, Neppéus, De Nerée tot Babberich, Nicolai, De Pater-van der Meer, Pechtold, Peters, Pieper, Polderman, Poppe, Van Raak, Remkes, Roefs, Roemer, De Roon, Samsom, Sap, Schermers, Schinkelshoek, Schippers, Schreijer-Pierik, Slob, Smeets, Smilde, Smits, Snijder-Hazelhoff, Spies, Van der Staaij, Sterk, Teeven, Thieme, Timmer, Van Toorenburg, Ulenbelt, Van der Veen, Van Velzen, Vendrik, Verbeet, Verdonk, Vermeij, Vietsch, Van der Vlies, Voordewind, Vos, Van Vroonhoven-Kok, Waalkens, Weekers, Wiegman-van Meppelen Scheppink, De Wit en Wolbert,

en de heer Balkenende, minister-president, minister van Algemene Zaken, de heer Bos, viceminister-president, minister van Financiën, de heer Verhagen, minister van Buitenlandse Zaken, de heer Van Middelkoop, minister van Defensie, en de heer De Jager, staatssecretaris van Financiën.

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee dat de volgende leden zich hebben afgemeld:

Blom en Gill'ard.

Deze mededeling wordt voor kennisgeving aangenomen.

Aan de orde is de voortzetting van:

- **de algemene financiële beschouwingen naar aanleiding van de Miljoenennota 2010 (32123), en de voortzetting van de behandeling van:**

- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaat van de Nationale Schuld (IXA) voor het jaar 2010 (32123-IXA);**
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het ministerie van Financiën (IXB) voor het jaar 2010 (32123-IXB);**
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaat van het BTW-compensatiefonds voor het jaar 2010 (32123-G).**

(Zie vergadering van 29 september 2009.)

De **voorzitter**: Ik heet zowel de minister als de staatssecretaris van Financiën hartelijk welkom in ons huis.

Door mij zijn schriftelijke antwoorden ontvangen van de minister en de staatssecretaris van Financiën op vragen, gesteld in eerste termijn. Deze antwoorden zijn rondgedeeld.

De antwoorden zullen worden opgenomen in een bijvoegsel bij de Handelingen van deze vergadering.

(Het bijvoegsel is opgenomen aan het eind van deze editie.)¹

De **voorzitter**: Ik zie de heer De Nerée gebaren dat hij ze niet heeft. De antwoorden zullen worden rondgedeeld zodat de leden er kennis van kunnen nemen.

De minister van Financiën heeft gevraagd of hij ongeïnterrumpeerd de eerste tien minuten mag gebruiken om zijn visie neer te zetten. Daarna is er alle gelegenheid tot interrumperen, maar het doel is wel om met elkaar een zinnig debat te voeren. Ik stel mij voor om dat langs deze weg te doen.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Is het een maidenspeech?

De **voorzitter**: Er is niets "maiden" aan. Het woord is aan de minister van Financiën.

De (algemene) beraadslaging wordt hervat.

Minister **Bos**: Voorzitter. Ik neem mij voor om in eerste instantie het een en ander te zeggen over de problematiek rondom de rijksbegroting in de komende jaren en daarna het een en ander over de financiële sector, maar ik zou graag eerst iets zeggen over de context waarbin-

nen deze Miljoenennota gemaakt is en waarbinnen wij in Nederland de komende jaren in Nederland de nodige beslissingen hebben te nemen.

Afgelopen weekend nam ik samen met premier Balkenende deel aan de G20 in Pittsburgh. Wij behaalden daarbij belangrijke resultaten op het gebied van regelgeving, betere regelgeving, beperkingen van de bonussen, effectiever toezicht op banken en ook meer zeggenschap voor ontwikkelingslanden bij de grote internationale financiële instellingen, zoals het Internationaal Monetair Fonds en de Wereldbank. Dat was alweer de derde G20 en wij zijn er alweer bijna aan gewend geraakt dat wij bij elkaar komen, dat wij het over deze zaken hebben en dat wij ook nog resultaten boeken. Maar wie even zijn ogen dichtdoet en teruggaat naar nog geen anderhalf of twee jaar terug, weet dat het toen onvoorstelbaar was wat nu mogelijk is gebleken. Wij praten nu over zaken die nooit besproken werden, wij stellen regels vast waar nooit regels waren en wij houden toezicht waar markten het altijd beter wisten. Dat is een ongelooflijke vooruitgang.

Maar tegelijk, wie terugkijkt ziet ook nog iets anders. Dat is dat wij met z'n allen het afgelopen jaar aan een economische ramp zijn ontsnapt. De financiële crisis en de daaropvolgende recessie zijn de grootste sinds de jaren dertig van de vorige eeuw, maar in een grote depressie zijn wij uiteindelijk niet terechtgekomen. De reden daarvoor is ook goed aan te geven: overheden hebben gestimuleerd in plaats van dat ze bezuinigd hebben, ze lieten banken niet failliet gaan, maar namen ze over en zij werkten samen in plaats van dat iedereen zijn eigen gang ging.

Gezamenlijk constateerden wij ook in Pittsburgh dat de crisis nu nog niet voorbij is. Immers, als de voorspellingen over hoe het herstel reeds nu begonnen zou zijn, net zo goed kloppen als al die voorspellingen van een jaar geleden over hoe lang en hoe diep de recessie zou duren, is er dus geen enkele reden om nu tevreden achterover te zitten. Integendeel, de succesformule van het afgelopen jaar zal ook in 2010 voortgezet moeten worden. Dat vinden al die landen en al die leiders: conservatieven, socialisten, liberalen, christendemocraten; Sarkozy, Merkel, Brown, Obama. En dan gaan wij dus niet opeens iets heel anders doen. Dat zou namelijk niet alleen onverstandig zijn, maar het zou ook niet solidair zijn als wij in Nederland niets zouden doen, maar wel zouden profiteren van het feit dat andere overheden in andere landen zich wel in de schulden steken. Onze eerste boodschap bij de begroting voor 2010 is dan ook vooral: 2010 is een jaar waarin wij onverminderd de economie zullen steunen en stimuleren.

Maar, voorzitter, politiek is niet alleen achteruit kijken, maar vooral ook vooruitkijken. Wie vooruitkijkt, realiseert zich dat de wereld er straks na de crisis buitengewoon gecompliceerd uit zal zien. Overschotten zijn overal omgeslagen in tekorten, schulden zijn overal explosief gestegen, overheden zitten overal tot hun nek in het bankwezen, de werkloosheid is overal torenhoog, de rente is overal heel erg laag en er gaat zoveel extra geld in de economie om, dat er her en der ook weer inflatiegevaar is. Ook op al die vragen zal de politiek een antwoord moeten hebben.

De tweede boodschap van deze begroting is dan ook vooral: laten we nu al beginnen met die antwoorden te verzinnen. Voor het debat van vandaag betekent dat

vooral dat we ons moeten buigen over het terugbrengen van schuld en tekort. Alleen al het tekort stelt ons voor een opgave van tientallen miljarden, mogelijk zo'n 30 of 40 mld. Over dat bedrag zijn kritische vragen gesteld. Daar zal ik straks ook op ingaan.

Het gaat me nu om het volgende: laten we de omvang van dat bedrag vooral niet onderschatten. Het gaat om tien keer de AOW-maatregel, het is zes keer het bedrag dat de VVD in haar tegenbegroting bezuinigt, negen keer het bedrag dat D66 bezuinigt en zeven keer het bedrag dat dit kabinet in deze kabinetsperiode omhoog. En dat was dan nog geld dat voor een deel weer gebruikt werd ter dekking van nieuwe uitgaven, terwijl het de komende jaren moet gaan om geld dat netto de schatkist ingaat.

Hiermee zijn twee redenen gegeven waarom het kabinet kiest voor heroverwegingen, brede fundamentele heroverwegingen, om die grote besparingen voor te bereiden. Allereerst hoeven we ze nog niet in 2010 in te voeren, dus hebben we een jaartje de tijd om echt fundamentele keuzes te maken. Laten we die tijd dan ook gebruiken. Maar daarnaast is de omvang van de uitdaging zo groot, dat de keuzes wel fundamenteel moeten zijn en dus tijd en zorgvuldigheid vragen. Over de manier waarop we dat organiseren, zijn kritische vragen gesteld. Daar zal ik zo ook op ingaan.

Misschien is het goed om nog één keer te zeggen dat er nog een andere reden is waarom die uitdaging zo groot is en waarom ook de behoefte aan zorgvuldigheid zo groot is. De gemakkelijkste manier immers om besparingen op uitgaven of aftrekposten waar te maken, is door ambities aan te passen: dan maar minder veiligheid, slechter onderwijs, duurdere zorg, een slechter klimaat. Dat willen we dus niet. Ik neem aan dat de Kamer dat ook niet wil. Voor ons ligt de uitdaging juist in het onverminderd ambitieus blijven en toch de schatkist op orde brengen. We willen meer mensen aan het werk helpen, we willen bij de duurzaamste economieën van Europa horen, we willen onze toepositie op onderwijs verder uitbouwen, maar dat zal allemaal de komende jaren met minder geld moeten. Dat is een ongelooflijk moeilijke opgave en dat vraagt dus om zorgvuldigheid, om tijd en om heroverwegingen.

Hoe moeilijk dat ook zal zijn, ik zie daar grote mogelijkheden. Dan denk ik bijvoorbeeld terug aan de G20 en bedenk ik me hoe we ingrepen in bonussen en in toezicht, en dan realiseer ik me ook dat een crisis mogelijkheden biedt om dingen te doen die voorheen nooit mogelijk waren. Hetzelfde geldt voor het oplossen van de problemen voor de schatkist. Nederland, of in ieder geval de manier waarop de overheid zich bemoeit met de Nederlandse samenleving en de Nederlandse economie, gaat terug naar de tekentafel. Fundamentele heroverwegingen betekenen dat ideeën om het echt anders te doen een kans gaan krijgen, al is het maar omdat meer van hetzelfde of eigenlijk minder van hetzelfde niet voldoende zal zijn om aan die uitdaging het hoofd te bieden. En dus breekt dit kabinet ook discussies open die jarenlang dicht zaten en zijn alle drie de partijen van deze coalitie bereid om hun loopgraven te verlaten en zonder taboes aan de slag te gaan, omdat het anders gewoon niet lukt.

Mevrouw de voorzitter. Ik constateer dat dit kabinet een heel grote ... Sorry, mijnheer de voorzitter! Ik constateer dat dit kabinet een heel grote financiële klus voor zich ziet en bereid is die discussie dwars door menig heilig huisje heen open te breken. Ik weet dat de

Bos

oppositie het gehad heeft over een besluiteloos kabinet, maar ik constateer ook dat geen enkel voorstel van de oppositie ook maar in de buurt komt van de bedragen waar het de komende jaren om gaat en dat ook geen enkele oppositiepartij de bereidheid heeft getoond om aan de eigen heilige huisjes te komen. Dit voorjaar werd ons verweten de zaak in achterkamertjes – torentje in, torentje uit – te hebben beklonken en werd ons in de Kamer te verstaan gegeven door de oppositie dat zij graag had willen meedenken. Ik vind het dus ook niet van grote consistentie getuigen dat, nu we ons niet in de achterkamer hebben opgesloten en we de Kamer en de samenleving niet met dichtgenagelde plannen overvallen, we te horen krijgen dat we besluiteloos zijn. Daartegenover stel ik liever de uitdaging aan alle Kamerleden om met ons mee te doen, om met ons de loopgraven te verlaten, om met ons Nederland weer op de tekentafel te leggen en gezamenlijk de kansen te benutten die deze crisis ook biedt. In dat licht en tegen die achtergrond wil ik de vragen die de Kamer gisteren gesteld heeft, beantwoorden.

Ik begin bij de meest fundamentele vraag, die in ieder geval door de heren Irgang en Heerts is gesteld, misschien ook wel door mevrouw Verdonk.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): De inleiding van de minister van Financiën is volgens mij afgerond. Hij zei: "niet in achterkamertjes". Hij heeft twintig werkgroepen aan het werk gezet, die over negen maanden moeten rapporteren en die hoofdzakelijk bemenst worden door CDA'ers en PvdA'ers, kijk maar naar het voorzitterschap. Hoezo: geen achterkamertjes? Dat is achterkamertjespolitiek.

Minister **Bos**: Ik kom straks uitgebreid terug op de manier waarop wij de brede heroverwegingen georganiseerd hebben. Dan kan mevrouw Verdonk het debat daarover volop met mij aangaan.

Dit voorjaar verweet de oppositie ons dat het kabinet in de Kamer kwam met concrete maatregelen en plannen die tot stand waren gekomen vanuit een duister proces van mensen die 's avonds het Torentje inliepen en weer uitkwamen. Opeens lag het plan hier en kon er nauwelijks meer iets aan geamendeerd worden. Daar kiezen wij nu niet voor. Wij leggen de probleemstelling hier in het midden. Wij nemen, zoals eerder gezegd, alle ideeën van de oppositie over de zaken en denkrichtingen die wij mee zouden moeten nemen in de heroverwegingen, buitengewoon serieus. Wij hopen echt op een debat hier en buiten deze zaal over de keuzen die gemaakt moeten worden. Dat is dus geen achterkamertjespolitiek, want dat leidt uiteindelijk tot een besluitvorming waar iedereen bij is. Het traject naar volgend voorjaar kan de Kamer dus meemaken.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Wij kunnen helemaal niets meemaken. Er gaan twintig commissies aan het werk. Dat is een proces dat wij niet kunnen meemaken, dat is gewoon achterkamertjespolitiek. Op een gegeven moment liggen hier resultaten die allang in het kabinet besproken zijn. Het proces bestaat uit achterkamertjespolitiek en de inhoud zal weer gewoon als een duvel uit een doosje tevoorschijn komen en hier neergegooid worden. Dat is de manier waarop dit kabinet werkt, minister Bos, en doet u nu niet alsof dat niet zo is.

Minister **Bos**: Zoals ik net al zei hebben wij er heel bewust voor gekozen om denkrichtingen die door de oppositie – uiteraard ook door de regeringspartijen – worden ingeslagen, mee te geven aan de mensen die de brede heroverweging doen. Wij hebben er ook voor gezorgd dat de Kamer volgend voorjaar inzicht krijgt in alles wat de werkgroepen bedacht hebben zonder dat de regering er een filter oplegt en beslist wat de Kamer wel en niet te zien krijgt. De Kamer krijgt over de volle breedte van de afweging alle opties te zien. Ik dacht dat dit ook een uitdrukkelijke wens van de Kamer was. Dan zal er uiteraard ook een kabinetsstandpunt zijn met de keuzen van het kabinet. U kunt helemaal aan dat proces deelnemen. Er wordt niet op enigerlei moment iets achtergehouden.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Voorzitter. Wat zijn de spelregels vandaag? Kunnen we twee of drie keer interrumperen?

De **voorzitter**: Ik begin met twee keer. Dit zijn feitelijke vragen en de minister heeft aangegeven dat hij op alle onderwerpen nog terugkomt. Dat geldt ook voor de inrichting van de commissies.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): De minister schetst hier een beeld van openheid. Hij zegt dat de oppositie nu mag meedenken en dat het verwijt dat wij laatst hadden, onterecht was. Dat verwijt staat echter nog steeds. De minister geeft in zijn visie een ander beeld dan de werkelijkheid. Ik neem aan dat wij daar gewoon op kunnen reageren. Dit is niet zomaar iets. De minister van Financiën zet hier met veel verve de toekomstvisie van het kabinet neer. Volgens mij klopt daar niets van. Het is weer achterkamertjespolitiek. Er is een proces in werking gezet dat weer in de achterkamertjes plaatsvindt. De voorstellen worden bekeken door het kabinet voordat ze hier liggen. Dit is gewoon dezelfde politiek van het kabinet en daar lopen wij al jaren tegen aan. Het speelt zich af in de achterkamertjes en wij worden hier voor voldongen feiten gesteld.

Minister **Bos**: Ik ben blij dat mevrouw Verdonk in ieder geval erkent dat er nu een visie van het kabinet op tafel ligt.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Ik heb goed naar de minister geluisterd. Ik hoorde een lichte irritatie in zijn stem. Hij kwam ook met verwijten. Maar goed, hij biedt een opening. Hij zegt: geen taboes. Dan gaan we ook zaken doen, zeg ik. Ik heb berekend dat er voor 40 mld. aan taboes is. Nemen wij dan het ontslagrecht mee? Kan ik straks een motie indienen met een rits aan taboes die niet meegenomen worden door die twintig ambtelijke werkgroepen? Die taboes kunnen wel meegenomen worden. Ik denk dan aan Defensie, het Koningshuis en zo kan ik nog wel even doorgaan.

Minister **Bos**: Ik kan bevestigen dat het ontslagrecht zal meelopen in de brede heroverweging die zich richt op alles wat te maken heeft met werkloosheid en de werkloosheidsverzekeringen. Ik was van plan om straks iets te zeggen over de criteria die bij de selectie van de onderwerpen zijn gehanteerd.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Gaat het dan ook om

Bos

andere onderwerpen buiten het ontslagrecht bijvoorbeeld ook Defensie en het koningshuis?

Minister **Bos**: Daarover wilde ik straks iets zeggen.

De **voorzitter**: Ik stel voor dat de minister daarover straks iets zegt. De heer Weekers wil een vraag stellen.

De heer **Weekers** (VVD): De minister van Financiën maakt wat verwijten in de richting van de oppositie. Die werp ik verre van mij. Wij hebben een aantal voorstellen gedaan, waar de minister het mee oneens kan zijn, maar die tellen op termijn op tot een besparing van 27 mld. Dat wij daarvan een deel voor belastingverlichting willen inzetten is tot daar aan toe, maar wij hebben in elk geval voorstellen gedaan.

Mijn punt is dat de minister zegt dat de coalitiepartijen uit hun loopgraven zijn gekomen. Dat is winst na 2,5 jaar. Het eerste half jaar zullen nog geen besluiten worden genomen. We hebben gisteravond een heel debat gevoerd, maar er zijn eigenlijk geen piketpalen geslagen. We zullen dus moeten wachten tot het voorjaar. De minister-president heeft tijdens de algemene politieke beschouwingen gezegd: dit is een kabinetszaak en geen zaak van de coalitie. Mijn kernvraag is dan: welke ruimte heeft het kabinet om straks in het voorjaar beslissingen te nemen? Als ik het goed heb, kan het kabinet maximaal 0,5% van het bbp met bezuinigingen gaan invullen. Alles wat het kabinet meer wil gaan doen, is per definitie een inbreuk op het regeerakkoord, het coalitieakkoord en het aanvullend akkoord. Daarover zal toch binnen de coalitie opnieuw overeenstemming moeten komen, want anders is er een kabinetscrisis.

Minister **Bos**: Iedereen realiseert zich dat een heel groot deel van de opties die bij de brede heroverweging op tafel zullen komen, stuk voor stuk strijdig zullen zijn met alles wat tot nu toe in het coalitieakkoord is afgesproken. Die barrière hebben met elkaar dus al lang genomen.

De **voorzitter**: Nog één maal, mijnheer Weekers, graag iets korter als het kan.

De heer **Weekers** (VVD): Hierover kan ik heel kort zijn. De minister zegt: die barrière hebben we genomen. Wat is dan de conclusie? Kunnen wij in het voorjaar ook daadwerkelijk besluiten verwachten of moeten wij straks wachten tot na de verkiezingen en is de begroting van 2013 de eerste begroting waarin de fundamentele heroverweging wordt geïmplementeerd?

Minister **Bos**: Ik geloof dat we daarover duidelijk zijn geweest, maar ik zeg het graag nog een keer. Dat kan allebei, het is ook geen of-of. Als er straks goed ideeën op tafel liggen en er in 2011 al behoefte is om meer besparingen te realiseren dan we tot nu toe voornemens zijn, dan ben je natuurlijk gek om die goede ideeën te laten liggen. Dan moet je ze meteen ter hand nemen. Het kan ook goed zijn dat er andere punten zijn die we wetstechnisch niet snel goed uitgewerkt krijgen. Eén ding moeten we ons goed realiseren: juist omdat dit heroverwegingen zijn, zijn ze per definitie complex. Het is niet moeilijk om 20% van de uitkeringen of 10% van het budget voor Ontwikkelingssamenwerking af te halen, maar daar kiezen we dus niet voor. We kiezen ervoor om de manier waarop de overheid zich met de samenleving

bemoeit, op een andere manier vorm te geven en te structureren. Dat betekent dat daar vaak een ongelofelijke hoeveelheid wetstechnisch werk aan vastzit. Moet u zich eens voorstellen dat wij zouden uitkomen op wat de heer Heerts heeft geschetst als de toekomst van de WW. Als wij volgend jaar mei of april die beslissing zouden nemen, heb je die niet in september in de Miljoenennota staan. Daarvoor zijn langere trajecten nodig. Het zou heel wel kunnen zijn dat er volgend jaar besluiten worden genomen die zich meteen vertalen in de Miljoenennota, er kunnen ook besluiten worden genomen die een langer implementatietraject vergen en er kunnen besluiten worden genomen waar de verkiezingen over zullen gaan. Er is echter niet bij voorbaat een beperking aan de orde – zo leek te worden gesuggereerd – met betrekking tot een maximum dat wij volgend jaar zouden mogen of kunnen doen, anders dan dat wij steeds hebben gezegd: als in 2011 de groei in Nederland te fragiel is om met een majeure besparingsexercitie te beginnen – als daardoor die ontluikende groei zou worden geknakt – doen wij het natuurlijk niet. Daarvoor zijn dit voorjaar criteria afgesproken.

De heer **Weekers** (VVD): Het gaat mij echter vooral om of er stevige knopen worden doorgemaakt. Dat is voor mij veel belangrijker dan de vraag of er in 2010 of 2011 al een besparing komt. Worden er knopen doorgemaakt op de majeure dossiers?

Minister **Bos**: Dat zijn wij uiteraard wel van plan, want deze exercitie levert alleen maar knopen op fundamentele dossiers op. Voor het makkelijke werk hoeft je hier niet aan te beginnen.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Ik herken het beeld dat de minister schetst en ik ben het daarmee in hoge mate eens. Ik wil nog een opmerking maken over de wat bredere visie. De minister sluit af met de vraag: bent u bereid om met ons Nederland op de tekentafel te leggen? Het probleem is volgens mij groter dan alleen Nederland en die internationale dimensie overschrijdt de Nederlandse tekentafel een stukje. Ik krijg hierop graag nog een toelichting van de minister.

Minister **Bos**: Zo groot is mijn tekentafel inderdaad niet. Wij zullen, misschien niet bij de analyse maar wel bij de uiteindelijke afweging, uiteraard rekening moeten houden met wat het betekent voor de positie van Nederland in de wereld. In de Miljoenennota hebben wij opgeschreven dat wij de ambitie blijven houden om, wanneer dat aan de orde is, een land te blijven dat internationaal zijn verantwoordelijkheid neemt. Nederland heeft internationaalrechtelijk een reputatie te verdedigen en te verliezen. Dat is een buitengewoon relevante context.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Er worden natuurlijk heel veel afspraken gemaakt, niet alleen onderling in Europa, maar ook in het bredere verband met andere grote economieën. In de financiële wereld zal Europa gezamenlijk moeten optrekken om de zaken goed te kunnen regelen.

Minister **Bos**: Dat kan ik alleen maar bevestigen.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Nog even wat preciezer

Bos

over het volgende. De minister van Financiën legt drie lagen in wat komen gaat: a. de goede dingen die wij meteen kunnen oppakken; b. de dingen waartoe wij besluiten maar die – ik begrijp dat – om een lang wetgevingstraject vragen en c. dingen die wij bij de verkiezingen aan de bevolking zullen voorleggen. Wat zijn voor deze laatste categorie de criteria tegenover de twee eerdergenoemde categorieën, vanuit de veronderstelling dat wij hebben afgesproken dat de knopen om tot een financieel gesproken toereikende taakstelling te komen, zullen worden doorgehakt? Daar zit natuurlijk wel een lek.

Minister **Bos**: Ja, maar er kan politiek een straf op staan als je dat lek te veel oprekt. Een exercitie als deze optuigen en vervolgens niets doen, zal door niemand gewaardeerd worden. In die zin hebben wij onszelf in een disciplinerend proces binnengeloodst. Dat verhoogt de kans dat er straks daadwerkelijk beslissingen worden genomen. Er zijn op dit moment simpelweg nog te veel onzekerheden om de vraag van de heer Van der Vlies precies te kunnen beantwoorden. Pas volgend voorjaar krijgen wij vanuit het Centraal Planbureau zicht op de vooruitzichten van de middellange termijn voor de groei van de economie en de gevolgen daarvan voor de overheidsfinanciën. Dat zal heel erg bepalend zijn voor alle partijen om af te wegen hoe snel zij de financiële problematiek, die zeg 20, 30 of 40 mld. zal zijn, willen oplossen. Het tempo waarin wij dat gaan doen, bepaalt ook hoeveel wij daarvan in 2010-2011 of 2011-2012 voor onze rekening willen nemen. Daar kan ik op dit moment nog helemaal niets concreets over zeggen, omdat wij de nodige informatie nog niet hebben.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Ik begrijp dat er veel onzekerheden zijn. Maar wij weten wel dat op 3 maart de gemeenteraadsverkiezingen worden gehouden. Stel dat wij een pak slaag krijgen. Zou dat iets kunnen betekenen voor het proces dat wij nu voor ogen hebben? Dat zou niet moeten.

Minister **Bos**: Ik ken de electorale perspectieven van de SGP niet, maar de PvdA ziet uit naar die verkiezingen!

De heer **Van der Vlies** (SGP): Dat hoor ik meer mensen zeggen, maar het is onzeker hoe de verkiezingen gaan uitpakken. Feit is dat wij volgend jaar een riskant en spannend jaar hebben. Daar zijn wij het allemaal over eens. Wij moeten naar een mechanisme toe om niet onder een te grote druk en verleiding te komen om weg te lopen voor een fors stuk verantwoordelijkheid, in de gedachte daarmee het electoraat tegemoet te treden.

Minister **Bos**: Ik deel de analyse van de heer Van der Vlies dat iedereen zich kan voorstellen dat, als je dit soort grote besluiten moet nemen in het jaar voorafgaand aan de Tweede Kamerverkiezingen, er ruimte is voor allerlei andere afwegingen dan alleen de puur inhoudelijke. Tegelijkertijd is het precies zoals hij het zegt: het leidt ook tot druk op de ketel, want een kabinet dat op dat moment helemaal niets zou doen, heeft ook geen lekkere boodschap voor de kiezers.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Nee.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Ik wil mij

graag aansluiten bij de heer Van der Vlies. Wij hebben gezegd dat nergens een taboe op ligt en dat wij alle mogelijkheden gaan bekijken. In het voorjaar krijgen wij de resultaten daarvan. Ik beluister uit de woorden van de minister dat je daar weer onderuit kunt komen, want er zullen onderwerpen zijn waarover bij de verkiezingen beslist moet worden. Wij willen – en dat heeft onze fractievoorzitter ook gezegd – betekenisvolle stappen in het voorjaar van 2010, besluiten die gedeeltelijk kunnen worden neergelegd in de Voorjaarsnota en in de Miljoenennota 2011. Wij willen dus niet de weg op gaan dat weliswaar alles bespreekbaar is en er geen taboes zijn, maar dat er ook geen beslissingen worden genomen. Ik wil een duidelijk antwoord van de minister hierop.

Minister **Bos**: Dat is een formulering van "betekenisvolle stappen" die ik volledig onderschrijf.

De heer **Heerts** (PvdA): Voorzitter. Zelden een minister van Financiën zo helder horen spreken over verleden, heden en toekomst; dat was echt heel duidelijk. Ik hoor wat collega's lachen, maar die waren hun knopen aan het tellen, terwijl hier een heel duidelijk verhaal te horen was.

Ik heb een vraag over de G20 en het Europese perspectief waarnaar de heer Cramer verwees. In Nederland hebben we een pad, er is het G20-pad waarin het gaat om bonussen en dat soort zaken, maar wat vindt er op Europees niveau plaats? Is daar overleg gaande dat in een bepaalde context kan worden gezet? Kan de minister daar nog iets over zeggen, of komt hij daar nog over te spreken?

Minister **Bos**: Ik dacht dat hierover wel iets in de schriftelijke beantwoording staat, maar kan er wel iets over zeggen. Ook in Europa is er natuurlijk coördinatie, eigenlijk op alle drie de routes die "exit" heten. Ten eerste is daar de monetaire autoriteit, die gaat over de wijze waarop op termijn de rente kan worden teruggebracht naar een wat normaler niveau. In Europa hebben we gelukkig maar één autoriteit; die kan zichzelf coördineren, dus dat gaat snel en goed. De tweede route voor de exit betreft de wijze waarop overheden en toezichhouders zich langzaam aan zullen terugtrekken uit het bankwezen. Daarbij spelen ook coördinatievragen, omdat er tussen de verschillende landen en financiële instellingen een gelijk speelveld moet blijven. De coördinatie hiervan vindt met name plaats door de Europese Commissie. De derde route van de exit is dat we allemaal onze schatkist weer op orde moeten brengen. De coördinatie vindt daar plaats via het tempo dat Brussel aan de lidstaten oplegt in het kader van de buitengewoontekortprocedure: hoe snel komen ze weer in de buurt van de volgens het Stabi-leiteits- en Groeipact vereiste tekortnormen? Daarin gold altijd de eis van ongeveer 0,5% per jaar saldoverbetering als landen in problemen zitten. Het is nu, in deze buitengewone omstandigheden, even de vraag of deze eis ook wordt gehanteerd. Er zijn argumenten om nu harder te lopen dan 0,5% per jaar omdat de tekorten zo hoog zijn opgelopen, maar er zijn er ook die zeggen dat je de economie dan juist meer pijn doet. Maar de Europese Commissie is dus bezig met de coördinatie op dit vlak. Op al die drie fronten wordt zwaar gecoördineerd.

Bos

De heer **Heerts** (PvdA): Valt er iets te zeggen over hoe Nederland het doet in dat perspectief?

Minister **Bos**: Daarover valt het volgende te zeggen. In vergelijking met andere Europese lidstaten heeft Nederland een van de zwaarste klappen gekregen in zijn overheidsfinanciën: onze schuld is geëxplodeerd, ons overschot is omgeslagen naar een tekort. Maar vanuit een meer statisch perspectief kan worden gezegd dat Nederland het met zijn schuld en tekort prima doet: het staat aan de goede kant van het Europese gemiddelde. Waarom hebben we zo'n harde klap gehad? Omdat we een heel open economie zijn en dus enorm heftig meebewegen met fluctuaties in de wereldhandel, maar ook fluctuaties in de aardgasprijs. En ook omdat we vele financiële instellingen hebben die we fors hebben moeten ondersteunen, waardoor onze schuld fors is omhooggegaan. Waarom vertaalt dit zich niet in een slechte eindpositie vergeleken met andere landen? Omdat wij een redelijk gunstige startpositie hadden. In vergelijking met andere landen kwamen we namelijk vanuit een overschot. We hadden geen tekort, we kwamen uit een redelijke schuldpositie en konden die klap dus wel hebben. Vorig jaar zei ik al dat we tegen een stootje konden. Nou, we hebben geen stootje gehad maar een flinke stoot, maar we bleken er inderdaad tegen te kunnen, want we staan nog steeds op een heel gezonde plek in de Europese rangorde.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Voorzitter. Het is jammer dat het negen maanden moet duren. Ik vraag me af welke target voor de bezuinigingen het kabinet voor 2011 heeft, ervan uitgaande dat de groei inderdaad boven 0,5% zit. Ik ben namelijk bang dat de minister weer met allerlei maatregelen komt voor een volgend kabinet en dat in 2011 uiteindelijk slechts in de marge iets zal worden gedaan. Heeft het kabinet een doelstelling buiten de doelstellingen die al zijn geformuleerd voor 2011, in de zin van: we doen er een schepje bovenop en dit kabinet gaat in 2011 in ieder geval zo- en zoveel in de eigen begroting snijden?

Minister **Bos**: Ik houd me het liefst bij de formulering van de heer De Nèree van zojuist: betekenisvolle stappen in het voorjaar.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Ja, maar € 1 kan voor u ook wel een stap zijn die "betekenisvol" is.

Als ik die werkgroepen langsloop, valt mij trouwens op dat de rekening toch weer voor 60% of 70% wordt neergelegd bij de burgers, in de vorm van een lastenverzwaring. Is de minister ook bereid om fors te snijden in zijn eigen begroting, zonder dat dit burgers en bedrijven in de portemonnee raakt? Ik zie bijvoorbeeld niets over kunstsubsidies. Ik mis het zetten van de tering naar de nering in de eigen begroting van de minister.

Minister **Bos**: Ik denk dat dit op een misverstand berust. Zoals ik echter in antwoord op vragen van mevrouw Koşer Kaya al zei, zal ik straks iets zeggen over de selectie van onderwerpen bij de brede heroverweging.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): De minister zei in zijn betoog dat het kabinet onverminderd ambitieus wil blijven en toch moet bezuinigen. Dat betekent dus onverminderd het beste onderwijs, de meest duurzame

economie en goede betaalbare zorg. Mijn vraag aan de minister is waarom hij deze ambities niet heeft meegegeven aan de werkgroepen.

Minister **Bos**: Wij hebben dat niet gedaan omdat wij die ambities zelf hanteren als wij straks de keuzes moeten maken. Overigens heeft men in het stuk kunnen lezen dat er in de inleiding bij de taakopdrachten wel degelijk een aantal van dit soort zaken genoemd is. Met name de speciale status van het onderwijs, die ook in de motie-Hamer is vastgelegd, wordt daar gememoreerd. Ons lijkt het echter veruit het beste om de politieke afweging uiteindelijk door politici te laten maken. Die afweging komt dus aan het eind.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): De minister benoemt het nu als politieke afwegingen, maar zoals ik hem eerder begreep, zijn het politieke randvoorwaarden. Randvoorwaarden geef je vooraf mee. Je geeft dan de werkgroepen de opdracht om binnen die randvoorwaarden naar de beste opties te zoeken.

Minister **Bos**: Het is mogelijk om te handelen zoals mevrouw Sap zegt. Onze angst is echter dat wij dan uiteindelijk een beperkter aantal opties, die minder fundamenteel en radicaal ingrijpen, op tafel krijgen. Wij gooien liever in een vroege fase van het proces het net zo breed mogelijk, opdat wij zo veel mogelijk vangen, en kijken daarna wat wij daarvan willen behouden.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Dan wil het kabinet kennelijk expliciet zicht krijgen op opties die afbreuk doen aan de eigen doelstellingen. Dat vind ik een heel vreemde gang van zaken.

Minister **Bos**: Nee, want het is wel belangrijk om zicht te krijgen op de "trade-offs". Als je op een bepaalde plaats bezuinigt, wat betekent dit dan voor een bepaalde ambitie? Het kan ook belangrijk zijn om er zicht op te krijgen hoe dezelfde ambitie op een andere manier gefinancierd of bereikt kan worden. Als wij de daarbij aan de orde zijnde keuzes zo helder mogelijk op tafel willen hebben, moeten wij in een vroeg stadium van het proces zo min mogelijk randvoorwaarden stellen.

Voorzitter. Ik wil overgaan tot misschien een van de meest fundamentele vragen, namelijk of wij een stelletje zwartkijkers zijn als wij bedragen van 30 en 40 mld. over de bühne laten vliegen, dan wel dat wij realistisch zijn en met de genoemde bedragen echt rekening moeten houden. Wij hebben daarover al iets gezegd in de schriftelijke stukken, ik meen naar aanleiding van vragen van de heer Heerts. Ik wil daar het volgende over zeggen.

Allereerst lijkt het mij heel belangrijk dat wij een onderscheid maken tussen de problemen in de sfeer van de nationale schuld en de problemen in de sfeer van het tekort. De genoemde bedragen van 30 tot 40 mld. hebben betrekking op problemen die te maken hebben met het jaarlijks tekort. Dan hebben wij het dus niet over problemen die samenhangen met de schuldpositie van Nederland. Dat is relevant, want het betekent dat een eventuele bezuinigingsopgave van 30 à 40 mld. niets te maken heeft met het feit dat wij banken overgenomen of gesteund hebben. Dat veroorzaakt schuldopbouw, dus wij moeten proberen die banken straks weer met winst te verkopen, of in ieder geval een hoge rente vragen

Bos

voor al het geld dat wij uitgeleend hebben. Het probleem dat bij de heroverweging geadresseerd wordt, heeft daar echter niets mee te maken. Dat heeft te maken met het feit dat wij, als wij een scenarioanalyse uitvoeren, constateren dat wij elk jaar meer geld uitgeven dan wij binnenkrijgen. Op termijn levert dat een onhoudbare situatie op.

De vraag is hoe wij komen op het bedrag van 30 mld. Wij hebben natuurlijk eerst naar de geschiedenis gekeken en naar andere crises in andere landen, in andere tijden. Wij kunnen vaststellen dat economieën drie typen van herstellpatronen kunnen vertonen na een crisis. Ofwel een economie groeit na een crisis langzamer dan voor de crisis, zoals in Japan, ofwel er wordt na de crisis net zo hard gegroeid als voor de crisis, zoals in Finland, ofwel er wordt na de crisis harder gegroeid dan voor de crisis, zoals in Zweden. Overigens moet men bedenken dat Zweden een heel lage groei had voor de crisis, dus het was voor Zweden niet zo moeilijk om harder te groeien. Dat zijn in feite de drie smaken die wij hebben. Vervolgens is de vraag wat het meest waarschijnlijk is voor Nederland. Het is wel goed om te beseffen dat wij dus niet van het allerzwartste scenario zijn uitgegaan. Er zijn in Nederland talloze economieën die zeggen dat ervan uit moet worden gegaan dat de Nederlandse economie in de komende jaren minder zal groeien dan voor de crisis het geval was, minder dan het gemiddelde van 2% waaraan wij gewend waren geraakt. Dat is dus niet ons uitgangspunt geweest. Ook hebben wij niet gekozen voor het "Van Wijnbergen-scenario", waarbij uitgegaan wordt van een enorme inhaalbeweging van de economie en van een veel sterkere groei dan voor de crisis gedurende een lange reeks van jaren. Wij zijn dus keurig in het midden gaan zitten door uit te gaan van een scenario waarbij de economie na de crisis net zo hard zal groeien als voor de crisis: het "Finland-scenario". Dan blijkt dat, zelfs als de economie na de crisis net zo hard groeit als voor de crisis, dit tekort nauwelijks omlaag te krijgen is. Waar ligt dat dan aan? Nou, dan word je met de neus op een paar vervelende feiten, een paar vervelende mechanismen, gedrukt. Laat ik een paar voorbeelden geven.

Allereerst heeft dat te maken met het feit dat een aantal posten in onze begroting sterker groeit dan de groei van het nationaal inkomen, ongeacht hetgeen er met het nationaal inkomen gebeurt. Ik geef één voorbeeld: het infrafonds. Of er nu een groei is van 2%, min 2% of min 5%: het infrafonds groeit met 2,8% per jaar. Dat is een van de redenen dat het gat niet vanzelf dichtgaat. Zo zijn er meerdere posten in de begroting. Het tweede voorbeeld is dat er posten zijn in onze begroting waarvan wij autonome ramingen maken die ook ver boven de groei van het nationaal inkomen liggen. Kijk naar de zorg. De zorgkosten groeien in deze periode met ongeveer 6% per jaar. 6% per jaar! Dit gebeurt ongeacht of de economie groeit met 2% of met min 5%. Het derde voorbeeld betreft de levensverwachting. Nu is al te zien dat wij weer honderden miljoenen extra kwijt zijn aan de AOW. Dat heeft niks te maken met het tempo waarin de economie zich herstelt of het tempo waarin de economie groeit. Het vierde voorbeeld betreft de rente. Zolang er een tekort is, loopt de schuld elk jaar op. Zolang de schuld elk jaar oploopt, betalen wij meer rente. Dat zijn dus vier voorbeelden van uitgavencategorieën die bijna ongeacht de mate en het tempo waarin de economie zich herstelt, groeien. Zelfs als de economie

betrekkelijk snel weer op hetzelfde groeipad zit als voor de crisis, betekent dat niet dat je ook het tekort weer in de hand hebt. Er zit immers enorm veel autonome groei in een aantal begrotingsuitgaven.

Vorige week sprak ik mijn Zweedse collega en ik vroeg hem hoe dit nu bij hem zit. Hij zei: Nou, ik denk dat ik mijn tekort over een jaar of vier, vijf weer op orde heb. Ik zei toen: Zo! Hoe doe je dat? In Zweden blijkt men een begroting te hebben waarbij het gros van de posten nominaal is. Oftewel, die kosten worden niet jaarlijks, zoals in Nederland, geïndiceerd met loon- en prijsontwikkelingen. In Zweden blijft dat gewoon hetzelfde bedrag in euro's, of welke munt zij daar ook willen gebruiken. Dan is het begrotingstekort natuurlijk betrekkelijk snel weer op orde, maar dat leidt de facto natuurlijk elk jaar in reële zin tot bezuinigingen. Er zijn dan echter wel minder problemen met de begrotingssystematiek.

Die scenarioanalyse is dus niet het zwartste scenario, maar zelfs als uitgegaan wordt van het middenscenario, ontstaat er een heel groot probleem met betrekking tot de schatkist. Dit is in heel grote mate te herleiden tot het feit dat er uitgavencategorieën zijn die, ongeacht de ontwikkeling van het nationaal inkomen, fors doorgroeien. Aan de inkomstenkant zit er ook een categorie; misschien kan de staatssecretaris daar straks nog iets meer over zeggen. In Nederland is er inmiddels geen progressiefactor meer. Vroeger had een groei van het nationaal inkomen met x% een groei van de belastinginkomsten met meer dan x% tot gevolg. Als iedereen rijker wordt vanwege een progressief belastingstelsel, dan wordt er relatief meer belasting afgedragen. Dat is echter weg; tegenwoordig is het een op een. De heer Irrgang zit hier potentieel voor heroverwegingen, maar ook daarom is het interessant om te blijven kijken naar ons belastingstelsel en de toekomst daarvan. Hieruit blijkt immers dat er ook aan de inkomstenkant geen mechanisme is dat het probleem als vanzelf verkleint als het beter gaat met de economie. Dit zijn de redenen dat wij met een kanjer van een probleem blijven zitten, zelfs als het heel snel weer heel goed gaat.

De heer **Irrgang** (SP): Tegenover alle punten die de minister noemt kun je iets anders stellen. Ik noem bijvoorbeeld het infrafonds; dat vind ik misschien ook wel een aardig punt van heroverweging, met al dat asfalt.

Minister **Bos**: Het infrafonds draait mee in de heroverweging, exact om deze reden.

De heer **Irrgang** (SP): Daar kan ik mij best iets bij voorstellen. Je hebt al dat asfalt natuurlijk niet nodig als de economie minder hard groeit.

Minister **Bos**: Dat hebt u mij dan weer niet horen zeggen. Bij het infrafonds gaat het trouwens ook om het spoor, dat moeten wij ons goed realiseren.

De heer **Irrgang** (SP): De groei van de gezondheidszorg neemt nu al af. Het is te verwachten dat dit structureel wordt, als je structureel een lagere groei hebt. Kan de minister ingaan op het feit dat van het tekort van 6%, dat de minister kennelijk als structureel veronderstelt, ook het eenmalige stimuleringspakket deel uitmaakt? De minister heeft zelf al 1,8 mld. ingeboekt voor bezuinigingen in 2011. Hij redeneert wel erg zwart.

Bos

Minister **Bos**: Wij gaan uit van het volgens vele economen onwaarschijnlijke scenario dat wij na de crisis net zo hard groeien als daarvoor. Het stimuleringspakket is er al lang en breed van afgetrokken. Het feit dat wij in 2011 1,8 mld. bezuinigen is er gewoon in verwerkt. Een ding moet ik u wel nageven, en het is goed dat u mij daarop wijst: wij hebben geen veronderstelling gehanteerd bij de vraag welk deel van het tekort structureel is en welk niet, omdat wij dat gewoon niet weten. Pas volgend voorjaar, als het CPB met zijn middellange-termijnraming komt, krijgen wij daar enig zicht op. Wij weten het niet; niemand weet dat. Er wordt door iedereen gegokt op dat punt, maar niemand weet het. Maar je mag veronderstellen, gezien de schade die deze crisis aan de economie heeft toegebracht en de schade die deze crisis aan vermogensposities heeft toegebracht, dat ten minste een fors deel van deze problematiek structureel is. Niemand weet echter exact om hoeveel het gaat.

De heer **Irrgang** (SP): Het is tegenstrijdig wat u zegt. Niemand weet hoe groot het structurele tekort is, dat ben ik met u eens. Ik ben het ook met u eens dat een heel fors deel structureel kan zijn, maar u kunt niet tegelijkertijd zeggen dat je dus wel aan 35 mld. moet denken, want dan zegt u dus dat nagenoeg het hele tekort structureel is, want dat ligt inderdaad in de orde van grootte van 35 mld.

Minister **Bos**: U helpt mij geweldig met deze vraag, want daardoor komen wij op een ander misverstand. Het feit dat het kabinet met heroverwegingen begint om ten bedrage van 35 mld. besparingsopties te inventariseren, betekent niet dat het kabinet een bezuinigingsambitie heeft van 35 mld. Wij willen voor 35 mld. op tafel hebben, zodat wij weten wat de keuzes zijn, voor het geval dat de orde van grootte van de problematiek blijkt te zijn. Of dat inderdaad de omvang van het probleem is, weten wij echter niet. Dat hangt af van wat volgend voorjaar al dan niet structureel blijkt te zijn. Het hangt ook af van de vraag of het pad dat het CPB ons volgend voorjaar laat zien een autonome vermindering van de problematiek te zien geeft. Hoe ziet het basispad eruit? Niemand weet het. Het lijkt ons echter in alle opzichten goed om, uitgaande van een middenscenario en de orde van grootte van de problemen die daaruit volgt, in elk geval het voorbereidende werk te doen.

De heer **Irrgang** (SP): Ik constateer dat het kabinet er op dit moment niet van uitgaat dat het tekort structureel 35 mld. bedraagt. Dat weet u gewoon niet, evenmin als wij.

Minister **Bos**: Dat is volstrekt correct, maar wij houden wel rekening met die omstandigheid, omdat wij daarop voorbereid willen zijn als deze zich voordoet. Dan kun je maar beter je werk goed gedaan hebben. Tegelijkertijd zeggen wij: als je naar de geschiedenis kijkt en als je crises in andere landen beziet, dan is het zeker niet onwaarschijnlijk dat dit het type probleem is waarmee wij rekening hebben te houden.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Ik neem aan dat wij over de te treffen maatregelen nog met de minister zullen spreken. Het gaat mij nu even om de systeemdiscussie. Ik snap de toelichting die de minister geeft en de vier voorbeelden die hij noemt. Die vier voorbeelden zouden

echter ook valide zijn als er geen crisis was uitgebroken. Hoe zit het dan met de feitelijke situatie dat wij dan wel de begroting in de hand konden houden en dat wij konden koersen op 1% structureel overschot, waarvan wij aan het begin van deze kabinetsperiode uitgingen?

Minister **Bos**: Omdat de inkomsten in die normale tijden zich natuurlijk op een ander niveau bevinden. Op dat punt is de grote klap gevallen. De kern van ons probleem met de schatkist is dat de uitgaven, conform de best practices in internationale fora, zijn gehandhaafd op het niveau waarop zij gepland waren, en wel om te stimuleren. De inkomsten hebben echter een enorme klap gekregen. Als je de inkomsten weer op peil krijgt, zoals hoort bij de nieuwe niveaus van groei, zitten zij misschien wel weer op dezelfde groeivoet als voorheen, maar zitten zij qua niveau structureel onder het niveau dat anders aan de orde zou zijn geweest. De vraag is, of je dat gat gedicht krijgt.

De **voorzitter**: Helder. De heer Cramer nog één maal.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik ben blij dat u de conclusie al voor mij trekt. Ik was nog niet zo ver.

De **voorzitter**: Nee, ik trok geen conclusie, maar uit uw mimiek maakte ik op dat het voor u helder is.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Ik beluister dat toch echt anders, voorzitter. Het gebaar dat de minister maakt ter ondersteuning van zijn betoog dat die lijnen parallel lopen, betekent dat je misschien later op dezelfde economische hoogte uitkomt, maar niet dat je er nooit komt. Dat is mijn bezwaar tegen die grafieken. De minister gaf nadrukkelijk aan dat er in het geschetste voorbeeld is uitgegaan van dezelfde economische groei als voor de crisis. Ook dan redden wij het niet om het in te lopen. Ik wil er helderheid over krijgen waarom dat nu niet gebeurt.

Minister **Bos**: We merken dat woorden als "inlopen" en "goedmaken" in het debat tot veel misverstanden leiden. Er zijn mensen die zeggen: je loopt in of het is weer als vanouds op het moment dat je dezelfde groeivoet bereikt hebt als voor de crisis. Dat is eigenlijk het Finse scenario: op een gegeven moment groei je weer net zo hard als voor de crisis. Het enige wat je je dan moet realiseren, is dat je in elk afzonderlijk jaar een lager welvaartsniveau hebt dan je gehad zou hebben als de crisis niet had plaatsgevonden, maar je groeit wel elk jaar weer net zo hard.

Een andere interpretatie van "goedmaken" is dat er op een gegeven moment een jaar moet zijn waarin je weer op precies hetzelfde welvaartspeil zit als het geval zou zijn geweest zonder crisis. Dat is het Zweedse scenario: men groeit na de crisis in ieder geval een tijdje harder dan voor de crisis, totdat de twee lijnen elkaar op een gegeven moment weer raken en je weer op hetzelfde niveau zit. Om het echter heel helder te maken: wat betekent dat voor Nederland? Dat is een van de argumenten die ik ook aan het adres van de geachte professor Van Wijnbergen zou willen gebruiken. Het betekent voor Nederland dat wij door deze crisis zo'n 10% groei verliezen in twee of drie jaar tijd. Waar wij verwachtten dat we met 2% zouden groeien, blijkt het eerst min 5% te zijn, dan ongeveer 0% en daarna zit je

Bos

misschien weer bij de 2%. Als je die verschillen bij elkaar optelt, verlies je ongeveer 10%. Wil je dat goedmaken in de zin dat je op enig moment weer op hetzelfde welvaartsniveau zit als waar je zou zijn zonder de crisis, dan betekent dit dat je tien jaar lang per jaar 1% harder moet groeien dan je voor de crisis deed. Dat betekent dus dat je tien jaar lang 3% per jaar moet groeien. U zult mij niet horen zeggen dat het onmogelijk is, maar om daar nu van uit te gaan als meest waarschijnlijke ontwikkeling van de overheidsfinanciën zou ik niet prudent vinden voor een minister van Financiën.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Voorzitter. Ik begrijp wat de minister zegt. Ik heb gisteren in mijn inbreng gezegd dat wij, als wij 2% groeien vanaf 2011, in 2015 komen te zitten met een tekort van tussen de min 4% en de min 6%. Er zijn maatregelen genomen: de 1,8; de 3,2; de 0,5%-tekortreductie, de houdbaarheidsmaatregelen, plus in het voorzichtigheidsscenario de 35 mld. waar we op uit moeten komen. Ik heb gisteren gevraagd of de minister ons een tabel of een overzicht kan geven – niet in de vorm van een wolk, maar gewoon in bedragen – van waar we landen in 2015 als we dit voorzichtige scenario volgen. Dan kunnen mensen ook zien waarom we het allemaal doen en wat daarvoor nodig is. Ik vraag dat overzicht met alle onzekerheden die eraan vastzitten. We weten niet wat de economische groei zal zijn en we weten niet of die structureel is. Met al die onzekerheden zou ik toch graag willen zien hoe dat gaat lopen met het EMU-saldo en de schuld.

Minister **Bos**: Voorzitter. We kunnen kijken of we de Kamer daarover nadere informatie kunnen geven, voor zover zij die niet al heeft. Volgens mij zit het als volgt in elkaar. Als het niet zo is, krijg ik wel een teken van mijn ambtenaren. Bij de scenarioanalyse in de Miljoenennota, met die drie bandbreedtes, zijn we uitgegaan van alles wat we nu al weten aan harde voornemens, bijvoorbeeld dus die 1,8 mld. en dergelijke, en verder ongewijzigd beleid. Dat betekent dat bijvoorbeeld een extra tekortreductie per jaar uit hoofde van zo'n begrotingswet er niet in zit. Stel dat wij in de begrotingswet die de Kamer dit najaar wordt voorgelegd, zouden zeggen: we doen bovenop alles wat we al van plan zijn, nog 0,5% per jaar of misschien 1% per jaar, dan vermindert dat de problematiek die in de grafiek geschetst is. Maar bij alles wat wij nu aan voornemens weten, inclusief de 1,8 mld. en verdere veronderstellingen van ongewijzigd beleid, zijn de bandbreedtes min 6, min 8, min 4, min 6, min 2 en min 4. Dat is wat eruit komt en dat is de cumulatie.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Ik begrijp dat de 0,5% tekortreductie niet is meegenomen.

Minister **Bos**: Niet als aparte taak er bovenop.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Zouden wij een lijst daarvan kunnen krijgen, inclusief bedragen? Zo kunnen wij kijken waar wij precies gaan landen en waarom wij dit allemaal doen.

Minister **Bos**: Dat probeer ik u voor de tweede termijn te geven.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Dank u wel.

De heer **Weekers** (VVD): Het is in elk geval een pak van mijn hart dat de minister van Financiën zich niet met de SP rijk rekent met een veel te overspannen economische groeiverwachting in de komende tien jaar.

Minister **Bos**: Ik stelde alleen maar een vraag.

De heer **Weekers** (VVD): In elk geval met de heer Van Wijnbergen. Gelukkig heeft de minister van Financiën ook heel goede ambtenaren die hem andere scenario's schetsen.

Ik heb twee vragen. De minister van Financiën schetst terecht dat de kosten van de zorg veel harder stijgen dan de economische groei, ook als die zich was blijven ontwikkelen zoals was voorzien aan het begin van deze kabinetsperiode: 6%. Daarbij komt de gestegen levensverwachting. Nadat het kabinet is aangetreden en nadat het coalitieakkoord tot stand is gekomen, zijn het Centraal Planbureau en met name het CBS met nieuwe cijfers gekomen. Waarom is er niet eerder voor gekozen om in te grijpen, bijvoorbeeld in de kostenontwikkeling van de zorg? Waarom wacht u daarmee tot het eind van de kabinetsperiode? In het voorjaar komt het resultaat van de aging study van het Centraal Planbureau. Krijgen wij die voor of gelijktijdig met het resultaat van de 20 werkgroepen, zodat wij een totaalplaatje hebben, als bijvoorbeeld bij de behandeling van de Voorjaarsnota heel ferme discussies gevoerd worden? Wij kunnen dan echt zicht hebben op wat houdbaar is voor de wat langere termijn. Daar gaat het mij namelijk om.

Minister **Bos**: Ik ken de timing van de aging study niet; als dat nu door mijn ambtenaren op het schermje voor mij wordt aangegeven, kan ik dat direct zeggen. Anders zoeken wij dat even voor u uit.

Wat de eerste vraag betreft, het volgende. Aan het begin van deze kabinetsperiode is, naar mijn mening Kamerbreed redelijk gedeeld, geoordeeld dat de raming met betrekking tot de kostenontwikkeling in de gezondheidszorg in overeenstemming was met wat volgens ons gezien de behoefte aan zorg noodzakelijkerwijs voor mensen beschikbaar diende te zijn. Bij de heroverwegingen en bij de Studiegroep Begrotingsruimte wordt een van de interessante vragen natuurlijk: wat zit er in zo'n raming van ontwikkelingen ter zake van de gezondheidszorg.

Ik geef een voorbeeld. Slechts een deel van de raming van de stijging van de kosten van de gezondheidszorg kan heel direct worden gerelateerd aan bijvoorbeeld het feit dat de bevolkingssamenstelling verandert in de zin van meer ouderen en dus meer zorgbehoefte. Een ander deel is gewoon "autonoom". Dit betekent onder meer dat doktoren aangeven dat in een situatie een bepaalde behandeling tegen bepaalde kosten nodig is. Dat wordt allemaal in ingewikkelde modellen gestopt en daar komt een hele kostenstroom uit. Daar bemoeien wij ons eigenlijk niet mee. Als de medische professie protocollen bij bepaalde symptomen verandert, waardoor een duurdere ingreep nodig is, accepteren wij dat eigenlijk impliciet in alle kostenramingen. Ik vind het best een interessante vraag of wij dat willen blijven doen. Je krijgt namelijk wel een ongelooflijk grote hoeveelheid kosten op je bordje, waarvan de medische professie zegt: het is nodig. Wij staan intussen voor financieringsproblemen. Misschien moet dat of misschien moet dat niet. Daar zit dus iets autonooms in, wat zich buiten onze grip

Bos

ontwikkelt. Ik neem aan dat dit in de heroverwegingsgroep over de zorg en de Studiegroep Begrotingsruimte nauwkeurig geanalyseerd wordt.

De heer **Weekers** (VVD): Ik mag er dus van uitgaan dat wij in het voorjaar een voorstel krijgen met een heel concrete aanpak daarvan?

Minister **Bos**: Uiteraard, nogmaals, van de heroverwegingsgroep zorg en de Studiegroep Begrotingsruimte. Op uw andere vraag heb ik zojuist het antwoord ontvangen van mijn ambtenaren: de aging study verschijnt ook in mei 2010. Dat komt allemaal keurig samen in het voorjaar.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Ik wil nog even terug naar de 35 mld. De minister gaf zojuist helder aan dat dit bedrag nog geenszins vaststaat en dat dit niet betekent dat het kabinet nu al besloten heeft om 35 mld. te bezuinigen. Het lijkt mij goed dat de minister dit nog wat meer uitlegt, want daarbij gaat het natuurlijk niet alleen om bezuinigingen. Bij de heroverwegingen wordt namelijk wel degelijk ook naar lastenverzwaring gekeken ...

Minister **Bos**: Ja.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): ... en naar mogelijkheden om de inkomsten te vergroten. Graag wil ik dat het beeld ook op dit punt wordt recht gezet.

Minister **Bos**: Ik probeer steeds heel zorgvuldig over besparingen te spreken, omdat het woord "bezuinigingen" suggereert dat het alleen maar over uitgaven gaat. Volgens de heer Van Dijk gaat het voor het overgrote deel over lasten. Dat is in ieder geval niet waar, maar lastenverhoging is een onderdeel van de heroverwegingen. Bij een aantal dossiers, zo heeft u allen kunnen constateren, loopt de toekomst van bepaalde aftrekposten mee in de heroverwegingen. Als je die gaat versoberen, spreek je de facto over lastenverhoging. Wie denkt dat je het gat in de schatkist kunt dichten met lastenverhoging, is niet realistisch. Dat is ook niet goed voor onze economie.

De **voorzitter**: Nog eenmaal, mevrouw Sap.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Dat volg ik, maar het zou de minister sieren als er eenzelfde ferme uitspraak komt over wie denkt het gat te kunnen dichten met alleen bezuinigingen.

Minister **Bos**: Dan loop je ook tegen problemen aan. Dus is het belangrijk dat wij beide zaken in de heroverwegingen mee hebben lopen.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Als laatste punt: wat is nu het uitgangspunt bij de heroverweging van het belastingstelsel? Daaraan zit op geen enkele manier een taakstelling of een opdracht.

Minister **Bos**: Ja, nou en of wel.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Niet kwantitatief, of heb ik dat fout gezien? Is daar het uitgangspunt dat de belasting ...

Minister **Bos**: Mag ik dat aan staatssecretaris De Jager overlaten?

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Goed.

Minister **Bos**: Die gaat straks het toptarief verdedigen.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Is het uitgangspunt nu dat de belastingen gelijk moeten blijven?

De **voorzitter**: Daarop zal de staatssecretaris ingaan. Uw vraag komt straks aan de orde. Het woord is aan mevrouw Koşer Kaya.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Ik hoop niet dat de staatssecretaris straks zal nivelleren, want dat is toch de conclusie ...

Minister **Bos**: Én de vleestaks én de bankenheffing, allemaal.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Precies. Maar ik heb een heel andere vraag. Ik zit heel goed naar de minister te luisteren en elke keer denk ik: wat weet die man eigenlijk veel. Ik heb ook in het reces nog eens heel goed nagedacht over de economische crisis en de kredietcrisis.

De **voorzitter**: Maar nu uw vraag.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Mijn vraag luidt: als de minister zo veel weet, hoe kan het dan dat wij toch vorig jaar een feestbegroting hebben gehad?

De **voorzitter**: Maar wij hebben het over de begroting 2010, stel ik voor.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Voorzitter. Ik kom erop terug, want dit heeft een gevolg. Laat mij even mijn vraag afmaken.

Minister **Bos**: Hij was heel duidelijk.

De **voorzitter**: Formuleert u dan de vraag, maar niet een heel betoog.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): De vraag heb ik gesteld.

De **voorzitter**: Dan is het woord aan de minister.

Minister **Bos**: Terugkijkend op de begroting van vorig jaar, kun je die het best samenvatten als: wij zagen het fout, maar wij deden het goed. Wat bedoel ik daarmee te zeggen? Wij hadden net als alle andere experts ter wereld op dat moment onvoldoende zicht op hoe de economie zich zou ontwikkelen, maar met de relatief expansieve begroting van vorig jaar deden wij, met alle wijsheid achteraf waarover wij nu beschikken, wel precies wat goed was op het moment dat de recessie naderde. De beslissing om bijvoorbeeld de btw niet te verhogen en de WW-premie voor de werknemers af te schaffen, hebben wij vorig jaar misschien met de verkeerde argumenten verdedigd, maar achteraf was dat wel precies de juiste beslissing wanneer de economie een recessie ingaat en de vraag inzakt.

De **voorzitter**: Nog eenmaal, mevrouw Koşer Kaya.

Bos

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Ik stel die vraag omdat ik het gevoel heb dat de minister voortdurend achter de feiten aan loopt. Als hij in antwoord op de Raad van State zegt dat hij precies wist wat nodig was in verband met de kredietcrisis – vanaf 2007 zag hij dit aankomen – begrijp ik niet waarom de minister niet wist dat die ook een effect op de economie zou hebben en dat wij het misschien nog beter hadden gedaan als wij vorig jaar wat ruimte hadden gecreëerd. Nu zijn er weer de twintig werkgroepen en de minister schetste net weer heel duidelijk dat hij precies weet wat wij nodig hebben.

De **voorzitter**: Uw vraag?

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Straks zijn wij gewoon te laat. Waarom nemen wij nu geen beslissingen?

De **voorzitter**: Oké, het woord is aan de minister.

Minister **Bos**: Nee, wij zijn niet te laat want wij weten dat 2010 geen jaar is om te bezuinigen. Dat is ook de internationale consensus en de consensus van experts. Of 2011 dat wel is, zelfs dat weten wij niet zeker. Wij zijn dus in ieder geval niet te laat. Ik heb het al vaak genoeg gezegd: u zult mij niet horen zeggen dat wij vorig jaar goed zaten. Dat zaten wij niet. Het Centraal Planbureau zat ook niet goed. Reden te meer om elke expert die op dit moment zegt dat het herstel zich aftekent net zo hard te wantrouwen als je achteraf die voorspellingen van destijds dat het allemaal wel meevalt, zou moeten wantrouwen. Nee, wij hebben constant gebruik gemaakt van de cijfers die ons werden aangereikt door onafhankelijke instituten. Dat moeten wij ook vooral zo houden. Die onafhankelijke instituten zeiden ons vorig jaar exact wat in de Miljoenennota van vorig jaar is opgenomen. Die zaten allemaal fout. Ondertussen was het wel precies het type begroting dat wij nodig hadden om niet te kwetsbaar de recessie in te gaan.

De **voorzitter**: Nog eenmaal. De laatste maal. Kort gaag, mevrouw Koşer Kaya.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Ik wil de schatkist-bewaarder gewoon vertrouwen. Ik beluister hoe de vorige keer naar de begroting is gekeken, namelijk dat wij het eigenlijk goed hebben gedaan, terwijl wij totaal geen ruimte hebben gecreëerd om het nu nog beter te doen en terwijl de minister wist tot welke crisis de veranderingen in de bancaire sector zouden leiden. Hij had dit dan ook kunnen weten wat de economische crisis betreft. In ieder geval had de minister veel eerder stappen kunnen zetten en dat heeft hij niet gedaan. Nu is hij weer te laat met die 20 werkgroepen.

Minister **Bos**: Het laatste deel van de bewering slaat echt nergens op. Dat heb ik nu een aantal keren gezegd. Het eerste deel van de bewering trouwens ook niet. Dat heb ik ook al een aantal keren gezegd.

De **voorzitter**: Ik zie de heer Irrgang. U heeft net ook al in dit blokje een ronde gehad. Hebt u een aanvullende vraag op dit punt?

De heer **Irrgang** (SP): Ja, ik wilde nog een vraag stellen over het evenwicht tussen ...

De **voorzitter**: Dan stel ik u in staat om via de voorzitter nog één vraag daarover te stellen.

De heer **Irrgang** (SP): ... minder uitgeven en meer inkomsten. Beide zijn onderdeel van de heroverwegingen. Als ik naar de concrete onderwerpen kijk, zie ik vooral aftrekposten staan als het gaat om meer inkomsten. Allerlei tariefverhogingen en verdere winstbelastingen, maar ook de bankenheffing, waar u zelf – in tegenstelling tot de premier – vrij positief over bent geweest, heb ik daar niet tussen zien staan. Is dat evenwicht dan wel aanwezig?

Minister **Bos**: Het antwoord is "ja". Er staat, dacht ik, een passage in de brief die wij u hebben gestuurd over de brede heroverwegingen, dat naast de opties die uit de heroverwegingen komen het totale palet aan opties ... O ja, ik zie het hier, ik zal het even citeren: "Met de rapporten van de werkgroepen beschikt het kabinet over een brede staalkaart van opties, inclusief de budgettaire, economische en maatschappelijke effecten." De laatste bijzin is voor mevrouw Sap en het brede welvaartsbegrip geschreven. De brief vervolgt: "Daarnaast bestaat het keuzepalet voor het in balans brengen van de inkomsten en de uitgaven voor 2011 en latere jaren naast de uitkomsten van de werkgroepen uit generieke taakstellingen en lastenmaatregelen." Als je de btw zou willen verhogen om je schatkistprobleem op te lossen, heb je daar echt geen heroverweging voor nodig. Als je tarieven in de inkomstenbelasting zou willen verhogen om het probleem op te lossen, heb je daar helemaal geen heroverweging voor nodig. Als je 10% minder ambtenaren wilt, heb je daar ook helemaal geen heroverweging voor nodig. Dit zijn dus zaken die gewoon mogelijk blijven. Botte taakstellingen aan de uitgavenkant of simpele tariefverhogingen aan de lastenkant kunnen altijd. Die heroverwegingen organiseer je om juist de intelligentere opties met een beetje zorgvuldigheid met elkaar te bestuderen, maar de rest blijft ook onverkort op het menu staan.

De heer **Irrgang** (SP): Het punt van de bankenheffing, zo'n intelligente optie, bestaat nog niet, dus ik neem aan dat daar dan ook even goed naar moet worden gekeken. Wanneer voer je die heffing in en met welke vormgeving? Dat wordt dus wel onderzocht?

Minister **Bos**: Ja, niet in het kader van de heroverwegingen en ik dacht ook niet in het kader van de toekomst van het belastingstelsel, maar wel in het kader van de G20-conclusies. Er is een aparte paragraaf opgenomen in de G20-conclusies van het afgelopen weekend, waarin staat dat het IMF wordt gevraagd om na te gaan in hoeverre ook de financiële sector zelf een bijdrage kan leveren aan het herstel van de financiële problematiek in lidstaten. Dat mag u lezen als een buitengewoon voorzichtig geformuleerde poging om het onderwerp van bankenheffing-achtige constructies in internationaal opzicht bespreekbaar te maken, omdat iedereen daarbij dezelfde gevoelens heeft als waarom u er steeds mee komt.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Ik hoor de minister van Financiën net naar aanleiding van de mistbegroting 2009 zeggen: "wij zagen het fout, maar wij deden het goed". Nu kan ik mij voorstellen dat de minister van Financiën

Bos

na het schutterige optreden van de premier bij de algemene politieke beschouwingen hier vandaag popiejopie Wouter wil zijn, maar als je bedenkt dat het afgelopen jaar de staatsschuld met 100 mld. is opgelopen, dat er honderdduizenden mensen werkloos zijn geworden, dat de bouwsector en allerlei andere sectoren in elkaar zijn gestort, dat mkb-ondernemers allemaal failliet gaan en dat de burgers in het land ongerust zijn, vindt de minister dat dan niet een erg naïeve opmerking?

Minister **Bos**: Nee, ik vind het een groot drama dat u schetst. Elke werkloze door deze crisis is er een te veel. Elk faillissement door deze crisis is er een te veel. Wij hebben nooit de illusie gehad dat wij dat met nationaal overheidsbeleid allemaal zouden kunnen voorkomen. Daarvoor is Nederland in de wereldeconomie ook te veel afhankelijk van wat er in de wereld om ons heen gebeurt. Wij hebben wel met elkaar de pretentie gehad dat wij die klappen kunnen opvangen, dat wij de pijn relatief eerlijk kunnen verdelen, dat wij het herstelvermogen van de economie kunnen beschermen. Het Centraal Planbureau schrijft daarover in de Macro Economische Verkenning ook dat "ongekend omvangrijk ingrijpen door centrale banken en overheden de vrije val van de wereldeconomie heeft gestopt", en, even verderop: "centrale banken en overheden zijn erin geslaagd om de duikvlucht van de wereldeconomie te stoppen". Het IMF heeft recent geconcludeerd dat de maatregelen die de G20-landen de afgelopen tijd hebben genomen om de wereldeconomie te stimuleren, 19 miljoen banen hebben gespaard, zelfs als de maatregelen van China en India daarbij niet worden betrokken. We hebben met elkaar dus echt wel het nodige gedaan en dat heeft effect gehad. We hebben daarmee niet de hele crisis kunnen voorkomen. Wel hebben we met elkaar de ergste klappen kunnen opvangen.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Dit is al een relativering. Het spijt mij trouwens dat de minister nu ineens het IMF nodig heeft als steuntje in de rug. De minister zei zojuist: we zagen het fout, maar we deden het goed. Zou het niet van relativiseringsvermogen en realiteitszin getuigen als hij gewoon zou zeggen: we zagen het fout en we hebben een heel klein beetje resultaat geboekt bij het bestrijden van de crisis?

Minister **Bos**: Ik ben allang blij dat ik niet hoeft te zeggen: we zagen het goed, maar we deden het fout. Dat is volgens mij veel erger.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Ja, maar dat is geen antwoord op mijn vraag.

Minister **Bos**: Nee, precies. Ik blijf bij de formulering die ik heb gebruikt.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): U blijft dus als popiejopie Wouter gewoon zeggen: we zagen het fout, maar we deden het goed?

Minister **Bos**: Nee hoor. Ik zeg als minister van Financiën van het kabinet dat wij vorig jaar de inzichten hebben gebruikt die ons werden aangereikt door onafhankelijke experts. Die zaten er dus net zo naast als iedereen. Maar ik zeg ook dat wij ondertussen een begroting hadden die goed paste bij de fase die onze economie toen inging.

De heer **Heerts** (PvdA): Sommige mensen zagen het fout en blijven het fout zien. Daarvan heb je nu eenmaal last.

De minister van Financiën zei iets over de WW-premies. Voor werknemers staat die op nul en voor werkgevers is die niet verhoogd. Naar ik aanneem zal de staatssecretaris hierop straks terugkomen. Over de vraag of je die premies straks helemaal moet afschaffen, kun je namelijk redetwisten.

De minister zei echter ook iets over de netto-uitgaven voor de zorg. In 2008 gaven wij ruim 51 mld. aan de zorg uit. In 2011 zal dat 59 mld. zijn. Als wij niets doen, zullen de uitgaven voor de zorg in 2014 zijn opgelopen tot 69 mld. Mensen denken wel eens: waarover gaat dit allemaal? Volgens mij zijn dit echter enorme bedragen waaraan wij iets moeten doen. Misschien moeten wij medici zelfs hier en daar corrigeren. Alles is mogelijk, maar niet alles is betaalbaar. Zit de 1,8 mld. die wij al bezuinigen, in het structurele tekort waarvan wij uitgaan bij de 35 mld.? Geldt hetzelfde voor de 1,3% bbp, die je eigenlijk ook kunt omzetten in harde getallen? Het gaat immers over het eigenwoningforfait, de zorg en de AOW. Mijn vraag sluit een beetje aan op een vraag van de heer De Nerée.

Minister **Bos**: De 1,8 mld. zit erin. De 1,3% houdbaarheidsbijdrage zit er niet in. Die is immers in 2015 nog niet helemaal gematerialiseerd. De exacte vormgeving van deze maatregelen zal in de Kamer nog aan de orde komen. Het gaat hierbij om maatregelen waarvoor je langere tijd neemt voordat je ze hebt gerealiseerd. Het is bekend dat wij nooit van plan zijn geweest om de maatregelen rond de AOW in drie of vier jaar in te voeren. Wij hebben het daarbij altijd over heel lange invoeringstermijnen. Hetzelfde geldt voor maatregelen rond het eigenwoningforfait. Dit zit dus niet in het cijfer over 2015.

De heer **Heerts** (PvdA): Ik dank de minister voor het staattie waar ik om heb gevraagd over wat het uitgavenkader eventueel gaat doen met de paden. Is er een staattie te maken van de 1,3% in de 35 mld.? Wat veronderstelt men dat dit zal doen? Wellicht wordt er op dit moment in de SER een akkoord gesloten waarmee wij kunnen rekenen; ik noem maar wat. Is zoiets aan te geven in de tweede termijn?

Minister **Bos**: Laten wij dat even proberen en laten wij bekijken wat wij op dat punt kunnen doen. Je kunt het inderdaad contant maken naar een vroeger jaar.

De heer **Tony van Dijk** (PVV): Wij spreken nu over een periode van bezinning. Eigenlijk moet dit echter een periode van zelfreflectie zijn. Door toedoen van de minister van Financiën zijn de netto-overheidsuitgaven in 2007 en 2008 toegenomen met meer dan 40 mld. Dat is de minister zich toch wel bewust? Nu zitten wij daardoor met een probleem. De minister had zich ook kunnen afvragen wat hij in het begin fout heeft gedaan, toen hij er nog van uitging dat de bomen tot in de hemel groeiden. Hij moet zich afvragen hoe hij de overheidsuitgaven kan terugdringen naar het niveau van 2007. Daarvoor moeten de sociale pijlers in de prullenbak. Daarbij ging het om een ambitie die mooi was tijdens een periode van hoogconjunctuur. Wij leven echter op dit moment niet in een periode van hoogconjunctuur, dus wij moeten terug. Zelfreflectie is nodig. Wij verkeren in

Bos

een crisis. Alle sociale pijlers, ter waarde van 20 mld., gooien wij dus eventjes in de lade. Als er straks weer een periode van hoogconjunctuur aanbreekt, is het wellicht weer terecht dat men die ambities heeft. Nu moet de minister eigenlijk een stukje zelfreflectie opbrengen en zeggen: ik ga terug naar de Miljoenennota 2007 en de overheidsuitgaven worden 40 mld. lager dan ik toen heb ingepland. Dan heeft de minister het gat op zijn begroting gedicht. Op die manier laat hij de mensen in het land met rust en voorkomt hij alle lastenverzwaringen die hij voor hen in petto heeft, en alle afbreuk van het sociale stelsel.

Minister **Bos**: Mathematisch klopt uw verhaal. Je kunt een jaar prikken en teruggaan naar het uitgavenniveau van dat jaar en daarmee heb je het probleem dan opgelost. Dat zou echter betekenen dat er dan niet een paar duizend extra handen aan het bed komen, iets waarvoor de afgelopen jaren in de AWBZ is gezorgd. Dat streep je dan af, want je gaat terug naar het moment daarvoor. Of er komen dan maar geen hogere salarissen voor leraren, terwijl dat nu net de uitgavenverhoging in de sfeer van onderwijs is die de afgelopen jaren in gang is gezet. Daar ben ik niet voor en ik wil deze intensiveeringen dan ook blijven verdedigen. Er moet dus iets fundamenteeler gekeken worden dan sec het wegstrepen van wat er de afgelopen jaren gedaan is en teruggaan naar de situatie twee jaar terug. Nee, ik kijk liever naar het geheel van de overheidsuitgaven. Wat is dan in relatieve zin het belangrijkste en wat is minder belangrijk? Waar kunnen we met minder toe?

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Ook in de begroting van 2007 zat nog genoeg aan linkse hobby's om alsnog een herprioritering te doen richting handen aan het bed en blauw op straat. Daar kan natuurlijk altijd nog in geschoven worden, bijvoorbeeld door alsnog 1,4 mld. minder aan ontwikkelingshulp te doen, zoals de PVV voorstelt, of alsnog minder subsidies. Men kan dan de ambitie die men als prioritaair beschouwt overeind houden en zitten we nog steeds op het niveau waar we willen zijn. We schrappen dan de linkse hobby's, zoals door ons voorgesteld.

Minister **Bos**: Ik blijf gefascineerd door deze bijdrage van de PVV, want als er iets is wat de PVV de laatste tijd doet, dan is het het overnemen van de ene linkse hobby na de andere.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Wij vinden meer handen aan het bed en blauw op straat geen linkse hobby. Het gaat ons om de subsidiestroom, al dat geld, 19,1 mld. dat naar het buitenland verdwijnt. Kijk naar al die uitkeringen die naar het buitenland verdwijnen en naar de kinderbijslag die naar Polen gaat. Dat zijn voor ons linkse hobby's. Daar kun je in snijden zonder de burgers van dit land te raken.

De **voorzitter**: Ik stel voor dat er via de voorzitter wordt gesproken. Als u het woord heeft, dan heeft u het woord, maar u praat niet door. Die omgangsvormen kunnen wij hier toch wel met elkaar hanteren? Het woord is nu aan de minister, daarna aan de heer De Nerée.

Minister **Bos**: Ik wilde alleen maar zeggen dat de heer Van Dijck dan nog niet in de buurt komt van de bedragen

die hij de komende jaren nodig zal blijken te hebben. Hij zal ook in rechtse hobby's moeten snijden.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Voorzitter. Een klein puntje over die 1,3 mld. waarover de heer Heerts sprak. De minister zei dat zal worden bekeken of dat kan worden meegenomen en contant kan worden gemaakt. Ik denk dat het bedrag moet ingroeien. Als dat de bedoeling is, dan is het beeld duidelijk.

Minister **Bos**: Dat is de bedoeling.

De **voorzitter**: Mijnheer Bos, een aantal leden heeft mij verzocht aan u te vragen om, als u dit blokje heeft afgerond, aan te geven hoeveel en welke blokjes er nog resterend.

Minister **Bos**: Dat zijn er nog wel een paar. Ik ben bij nummer twee van de veertien, voorzitter.

Ik heb nog een paar kleine vragen. Wij hebben het gehad over de 9%, over de 30 mld., maar niet over de 9 mld. Ook dat cijfer kwam nog in de discussie terug. Dat cijfer komt niet van het CPB, maar van de directeur en de onderdirecteur van het CPB. Het is belangrijk dat wij ons dat realiseren. Zij hebben à titre personnel een boek geschreven over de recessie. Niet in de MEV, maar in dat boek hebben zij gezegd dat ze verwachten dat de recessie een structureel houdbaarheidsverlies met zich brengt van 0,5% tot 1,5%. Dat kwalificeren zij als een minimum. Wij moeten dus op zijn minst rekening houden met het feit dat van het financiële probleem 9 mld. structureel is in termen van houdbaarheid. Dat strijdt verder niet met onze analyse. Het legt er een bodem in.

Dan kom ik bij de vraag van de heer Heerts of de overheden in andere landen zich ook wettelijk vastleggen op het terugbrengen van tekorten. In Duitsland is zelfs een Grondwetwijziging aangenomen om de schuldopname per jaar te maximeren. Premier Brown heeft gisteren in zijn speech op het Labourcongres gezegd dat ook hij een wet zal voorstellen die de benodigde budgettaire discipline voor de komende jaren zal vastleggen.

Ik kom wat betreft dit blok ten slotte bij de vraag van de heer Cramer hoe we de tweede kwartaalresultaten van Nederland moeten duiden in vergelijking met andere landen. Ook het CPB kon desgevraagd niet volledig verklaren waarom Nederland in het tweede kwartaal wat achter lijkt te lopen bij de ontwikkeling in zich kennelijk iets sneller herstellende andere landen. Bij het CPB zegt men: je moet sowieso enorm uitkijken met het trekken van conclusies op basis van één kwartaal. Wij moeten ons ook goed realiseren dat een land als Duitsland, dat zich nu kennelijk wat scherper herstelt na de recessie, er eerst wel veel dieper in heeft gezeten. In termen van in welk land het welvaartsverlies tijdens de recessie het grootst is, doen wij het nog altijd beter dan Duitsland, ondanks het feit dat zijn tweede kwartaal iets positiever is dan het onze.

Voorzitter, dit was alles wat ik wilde zeggen over de orde van grootte van de problemen. Wat ik in dit blok nog had was: de brede heroverwegingen, de kritiek van met name de VVD-fractie op wat het kabinet heeft voorgeschoteld en een paar opmerkingen van met name de heer Van der Vlies over de begroting voor volgend jaar. De rest gaat over de financiële sector.

Bos

De **voorzitter**: Voordat u verder gaat met het volgende punt, geef ik eerst het woord aan de heer De Nerée.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Ik heb gisteren nog een vraag gesteld over hetgeen in het aanvullende coalitieakkoord geboekt is voor 2010, deze 1,3 mld. Ik heb de minister gevraagd of hij ons wil aangeven waar wij dit kunnen terugvinden. Wij hebben het niet onmiddellijk kunnen terugzien.

Minister **Bos**: Men kan dit ook niet terugvinden, omdat deze 1,3 mld. zich ten eerste alleen maar voordoet als die 3,2 mld. zich voordoet. Ten tweede valt dit bedrag buiten de begrotingskaders, omdat een en ander zich in de ruilvoetsfeer afspeelt. Wij hebben dit voorjaar niet alleen de WW- en de bijstandontwikkelingen buiten de kaders geplaatst, maar ook de ruilvoet. Daarom zie je hem ook niet. Alles wat mee- of tegenvalt in deze sfeer, valt weg in het macroplaatje, of het nu gaat om meevallers of tegenvallers. Verder gaat in dit geval op wat wij al eerder gezegd hebben, tot en met, via de Koningin, de troonrede: op dit moment lijkt het erop dat de loonontwikkeling in de markt niet zodanig is dat wij deze 3,2 mld. halen. Dat betekent dat wij na moeten gaan denken over de vraag wat ons dan te doen staat.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Begrijp ik het goed, het is niet of, maar hoe? Er gebeurt in ieder geval iets, zo heb ik begrepen uit de troonrede.

Minister **Bos**: Er zal in ieder geval iets gebeuren.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): En dat ziet ook op deze 1,3 mld. in 2010?

Minister **Bos**: Wij hebben steeds gezegd – ik geloof dat dit de woorden waren van uw fractievoorzitter, mijnheer De Nerée – dat dit bedrag niet taakstellend was, maar ook niet vrijblijvend.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Ik dank de minister voor zijn antwoorden over de aantrekkende economie. In mijn betoog heb ik gevraagd of er helderheid gegeven kan worden over de reden dat wij niet automatisch reageren op de wereldhandel. Wij hebben immers een open economie. Je ziet wel voorzichtige verbeteringen, maar Nederland profiteert hier nog niet van. Is daar op dit moment nog iets over te zeggen of wordt dit in ieder geval het volgende kwartaal meegenomen, opdat wij hierover helderheid krijgen?

Minister **Bos**: Ik heb ook nog niet het volledige antwoord. Zelf had ik ook verwacht wij steviger zouden aanhaken bij een opkrikkende wereldhandel. Wat precies de reden is dat dit niet gebeurt, kan ook het Centraal Planbureau ons op dit moment niet vertellen. Men kan ons wel iets vertellen over waarom andere landen dit wellicht sneller doen. Neem Frankrijk, dat ook een relatief positief tweedekwartaalresultaat had. Dit betreft een redelijk gesloten economie, waar een nationaal stimuleringspakket meer effect heeft op hoe de economie het doet dan in een open economie als de Nederlandse. Dat verklaart in ieder geval het verschil ten opzichte van Frankrijk. Het verschil ten opzichte van Duitsland is op basis van deze ene kwartaalscore niet goed te duiden,

wie wij hierover ook geraadpleegd hebben. Wij moeten gewoon het volgende kwartaal bekijken.

De heer **Weekers** (VVD): Met betrekking tot de begroting heb ik toch nog een paar prangende vragen. Vorig jaar heeft de minister een ruilvoetwinst ingeboekt van, naar ik meen, ongeveer 2,2 mld. Hierdoor hoefde hij vorig jaar geen btw-maatregel te nemen. Dat was op zichzelf natuurlijk wel prettig voor de economie. Inmiddels blijkt deze ruilvoetwinst te zijn omgeslagen in een ruilvoetverlies van 1,8 mld. Zie ik het goed dat dit een gat in de begroting slaat van 4 mld.? In het voorjaar heeft de minister het thema ruilvoet buiten de kaders geplaatst. Hiermee heeft hij in wezen toch 4 mld. even van het bordje geschoven? Ik wil verder nog even doorgaan op de vraag van de heer De Nerée over de loonontwikkeling. Voor 2010 heeft het kabinet naar ik meen 1,3 mld. ingeboekt en voor 2011 meer dan 3 mld., volgens mij 3,2 mld. Nu de minister zelf, nog voor het begrotingsjaar 2010 aanvangt, al concludeert dat hij dit niet gaat halen, vraag ik hem op welke wijze hij gaat ingrijpen. Gaat hij de uitkeringen bevriezen, gaat hij ingrijpen in de ambtenarensalarissen door deze te bevriezen of door de cao's open te breken, of op welke andere manier lost hij dit financieel-budgettaire probleem op?

Minister **Bos**: De eerste vraag van de heer Weekers kan ik niet helemaal uit mijn hoofd beantwoorden. Wij lopen dit even voor hem na. Ik dacht dat in het antwoord op de vragen die voorafgaand aan dit debat over de Miljoenennota zijn gesteld al een beeld werd geschetst van hoe de kaders eruit zouden hebben gezien als wij niet die beweging van dit voorjaar hadden gemaakt. Ik herinner mij dat dit beeld er niet zo uit ziet als de heer Weekers schetst. Ik zou zeggen: loop dat zelf nog even na. Ik dacht ook te weten dat met name de ontwikkeling van de inflatie en de lonen betekent dat wij volgend jaar een relatieve meevaller hebben ten opzichte van wat wij verwachten. Die meevaller loopt niet in de begrotingskaders en kan ik niet uitgeven. Omdat hij buiten de kaders is geplaatst, wordt daarmee gewoon de staats-schuld afgelost. Ik denk echt dat het precies andersom zit dan de heer Weekers veronderstelt. Ik zal het echter toetsen en de Kamer krijgt het antwoord op papier.

Met betrekking tot de tweede vraag van de heer Weekers zeg ik dat het gewoon te vroeg is. Wij hebben heel zorgvuldig geformuleerd. Zoals het zich nu laat aanzien, zou het doorzetten van de nu zichtbare ontwikkeling op het gebied van de contractlonen betekenen dat wij de 3,2 mld. niet halen. Wij kunnen nu nog niet zeggen of dat echt zo is. Het gaat over een beeld van 2010 en 2011 en wij zitten nog in 2009. Er zijn nog maar een paar nieuwe cao's afgesloten die betrekking hebben op die jaren. Alleen daarop afgaand kunnen wij dit beeld schetsen. Het is te vroeg om definitieve conclusies te trekken. Het is dus ook te vroeg om te zeggen wat wij dan zouden gaan doen.

De heer **Weekers** (VVD): Wat is dan de appreciatie van de minister van het sociaal akkoord van dit voorjaar? In het voorjaar is met de sociale partners afgesproken dat zou worden gekozen voor nulgroei en dat iedereen solidariteit met elkaar betracht. Ik vind dat ook heel verstandig. Wij moeten constateren dat met de ontwikkelingen tot nu toe in elk geval de vakbeweging zich daar niet aan houdt. Ook een aantal werkgevers heeft slappe

Bos

knieën gehad. Daardoor zit de minister met een budgettaire probleem. Dat zal toch linksom of rechtsom moeten worden opgelost.

Minister **Bos**: Loonvorming wordt nooit door vakbonden afgedwongen, maar wordt minstens zozeer door werkgevers toegestaan.

De heer **Weekers** (VVD): Dat zeg ik ook.

Minister **Bos**: Als daar een afwijkende ontwikkeling is in vergelijking met wat wij graag zouden zien, hebben beide sociale partners daarvoor de verantwoordelijkheid. Wat ons betreft, kan dit nog net een slagje gematigder dan wat zich tot nu heeft afgetekend. Het is echter te vroeg om de conclusie te trekken dat wij daarbij definitief met een probleem blijven zitten of niet, laat staan om de conclusie te trekken wat wij daaraan gaan doen. De boodschap dat wij ons zorgen maken, is helder afgegeven.

De heer **Weekers** (VVD): Die boodschap is helder, maar dan wil ik wel van de minister weten wanneer het moment is aangebroken dat hij ook met alternatieve maatregelen naar de Kamer komt.

Minister **Bos**: Dat kan ik nu niet zeggen. Dat is het moment dat wij denken dat ons beeld definitief genoeg is. Ik kan mij voorstellen dat dit volgend voorjaar is.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): In de eerste plaats constateer ik in ieder geval dat de taakstelling van 3,2 mld. een fata morgana blijkt te zijn. Ik vind het echt onacceptabel dat de minister eigenlijk niet weet op welke wijze hij het probleem gaat oplossen. Als de minister dat ziet aankomen, moet hij nu toch een idee hebben welke richting hij op moet. In de tweede plaats, wanneer dit soort afspraken wordt gemaakt, waarna vervolgens blijkt dat deze afspraken toch geen waarheid worden, vraag ik mij af welke nog te maken of al gemaakte afspraken wel stand zullen houden.

Minister **Bos**: De 3,2 mld. is geen taakstelling, maar een doorberekening van wat er zich op de rijksbegroting zou manifesteren als een bepaalde veronderstelde loonontwikkeling zich zou voordoen in de markt. Ik herhaal de formulering die ik richting de heer De Nerée gebruik. Het is niet taakstellend en ook niet vrijblijvend. Ik heb best een paar ideeën over wat wij zouden kunnen en misschien zelfs wel zouden moeten doen, maar in de manier waarop het hier werkt, is dat nu echt allereerst de verantwoordelijkheid van de sociale partners. Ik ga dat nu niet verder onder druk zetten door allerlei ontijdige ideeën daarover los te laten.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Nu wordt het interessant. De minister zegt namelijk dat hij wel weet welke kant zal moeten worden opgegaan en welke oplossingen daar dan voor nodig zijn. Dan vind ik ook dat hij deze zaken met de Kamer kan delen.

Minister **Bos**: Het zijn allemaal onvoldragen ideeën, omdat het eindplaatje gewoon nog niet bekend is op dit moment.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Ik begrijp ten eerste dat die

taakstelling van 3,2 mld. – de minister mag het noemen zoals hij wil – er niet komt en ten tweede dat de minister, zoals gewoonlijk, eigenlijk geen helderheid wil geven over hetgeen er dan gaat gebeuren.

Minister **Bos**: Het laatste klopt, het eerste niet.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Ik vind het ook een beetje gebakken lucht om met 3,2 mld. te schermen en daar op een chantageachtige manier aan toe te voegen "komen de sociale partners er niet uit, dan ben ik genoodzaakt andere maatregelen te nemen" – dat waren de letterlijke woorden – zonder te noemen wat die maatregelen dan zijn. De minister zette daarmee gewoon een chantagedruk op de loononderhandelingen.

Een andere vraag is hoe het eigenlijk zit met de taakstelling van 13.000 ambtenaren minder in Nederland. Ik lees dat een taakstelling van 13.000 is geformuleerd, ik lees dat de minister niet van plan is om een ambtenarenvacaturestop in het leven te roepen ...

De **voorzitter**: Kunt u tot uw vraag komen, mijnheer Van Dijck?

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Kan de minister mij een update geven hoeveel ambtenaren er minder zijn, nu en tegen het einde van deze kabinetsperiode? Wij hebben vandaag allemaal gehoord dat men in Frankrijk wel stappen neemt, daar stuurt men 33.000 ambtenaren naar huis en verlaagt men de belastingen. Kijk, dat is doorpakken, dat is goed voor de economie, dat is stimuleren. Dit kabinet doet niets.

Minister **Bos**: Volgens mij is later in oktober een overleg gepland met minister Van der Horst over deze problematiek. Ik denk dat het daar thuishoort.

De **voorzitter**: Ik stel voor dat de minister van Financiën zijn betoog vervolgt.

Minister **Bos**: Voorzitter. Ik kom bij de brede heroverwegingen. Het is misschien goed om even aan te geven waar de politieke sturing van die exercitie zit. Die zit ten eerste in het feit dat er drie verantwoordelijke bewindspersonen zijn, de premier en de twee vicepremiers. Die zit ten tweede in de taakopdrachten, dus inclusief de terreinen die wel zijn aangewezen voor heroverweging en de terreinen die niet zijn aangewezen voor heroverweging. Die zit ten derde in het feit dat ambities geëxpliciteerd worden die niet ter discussie zouden mogen komen te staan; en de ene ambitie inderdaad explicieter dan de andere. Maar als ik bijvoorbeeld het mij verder buitengewoon sympathiek overkomende "paper" van GroenLinks bekijk, TomTom, is daarin de politieke sturing in termen van de ambities die meegegeven worden aan de heroverwegingen in de GroenLinksstijl, zo globaal geformuleerd dat zelfs ik daar prima mee kan leven. Als je ambities moeten luiden "De sociale zekerheid moet mensen aan het werk helpen", "De economie moet groen zijn", "Inkomensondersteuning moet gericht zijn op diegenen die het echt nodig hebben", dan lust ik er zo nog wel een paar. In die zin zijn ook wij buitengewoon politiek sturend bezig, in ieder geval conform de normen die GroenLinks zichzelf daarvoor stelt.

Intussen bestaat natuurlijk het meest wezenlijke element van de politieke sturing uit het feit dat wij dit

Bos

überhaupt begonnen zijn en dat wij deze analyse hanteren, deze problematiek in deze orde van grootte op tafel leggen, dit type opdrachten en dit type inventarisatie nu genereren. Daar had je ook niet voor kunnen kiezen. Dat was ook een politieke keuze geweest. Wij hebben de politieke keuze gemaakt om het wel te doen.

Misschien mag ik nog een slotpunt hierbij maken naar aanleiding van hetgeen mevrouw Koşer Kaya daarover een aantal keren heeft gevraagd. Dat betreft de selectie van onderwerpen. Wij hebben daarbij een tweetal criteria gehanteerd. Ten eerste wilden wij het totale palet aan heroverwegingen zo breed en zo omvangrijk doen zijn dat je uiteindelijk, als je alles op tafel hebt, op basis van de min 20%-varianten komt op een bedrag dat iets meer is dan wat je wellicht nodig hebt. Vandaar dat het tot die ruim 30 mld. optelt. Het heeft dus niet zo geweldig veel zin om relatief kleine uitgavenposten op de begroting te laten meedraaien in de heroverwegingen. De publieke omroep is heel vaak genoemd, ook door de heer Weekers. Gevraagd is waarom die niet meeloopt. Je kunt daar wel een hele heroverwegingsexercitie voor optuigen, maar de relatieve bijdrage die die levert aan de totale taakstelling is klein. Dat betekent helemaal niet dat je niet mag nadenken over wat daar te halen valt. Dat zal evengoed ook gebeuren, alleen daar hoeft je geen heroverweging voor op te tuigen.

De tweede reden dat wij deze selectie gemaakt hebben, is dat wij geprobeerd hebben om thema's te vinden die alleen maar een bijdrage kunnen leveren aan het oplossen van de financiële problematiek als je ze langs deze route gaat benaderen. Het is bijvoorbeeld niet moeilijk om een heroverweging over subsidies te laten plaatsvinden, want als je alle subsidies met 20% of 30% vermindert, heb je je geld ook binnen. Wij proberen juist onderwerpen te selecteren waarvan je weet dat het alleen maar lukt om daar nog geld uit te halen, door de zaak anders te structureren en anders te organiseren. Dus heb je een instrument als heroverweging nodig om überhaupt het geld te vinden.

Dat zijn de twee redenen geweest waarom het deze selectie van onderwerpen is geweest en andere onderwerpen niet zijn opgenomen.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Het is buitengewoon verheugend dat de minister de politieke uitgangspunten van GroenLinks volledig onderschrijft.

Minister **Bos**: Altijd stiekem gedaan.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Dat wisten we eigenlijk ook al, maar ik zou hem dan toch willen zeggen: geef ze mee aan de werkgroepen.

Minister **Bos**: Ik geef alles wat de oppositie aandraagt dezer dagen graag mee aan de werkgroepen, dus dit ook.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Ook die toezegging vind ik heel fijn, want dat betekent nogal wat.

Minister **Bos**: Maar meer als stimulans dan als beperking.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Ik zou eerder willen zeggen "als ambitie", want wat de minister nu meegeeft aan die werkgroepen als ambitie en als randvoorwaarde – ik heb

het goed gelezen in de stukken – is eigenlijk alleen maar een boekhoudkundige exercitie. De minister vraagt namelijk van de werkgroepen om te kijken naar doelmatigheid, beheersbaarheid van de uitgaven en uitvoerbaarheid. Dat geeft hij mee en hier en daar zegt hij dat de werkgroepen moeten kijken naar inkomenseffecten, als die zich voordoen. Dat zijn echter niet de ambities die we nodig hebben om tot keuzes te komen. Dus serieus nogmaals: als het kabinet die politieke uitgangspunten onderschrijft, geef ze dan echt mee en geef politieke sturing aan die werkgroepen.

Minister **Bos**: Ik zal een voorbeeld geven dat mevrouw Sap na aan het hart gelegen is: de heroverweging inzake energie en klimaat. Daarover wordt heel nadrukkelijk gezegd dat bij de beschrijving van de varianten, dus inclusief de min 20%-variant, ook gekeken moet worden naar de bijdrage die wordt geleverd aan de verduurzaming van de economie. Dat staat expliciet daarbij genoemd. Voor de woningmarkt wordt er expliciet verwezen naar de manier waarop het koopdeel en het huurdeel zich tot elkaar verhouden en de mate waarin dat doorstroming op de woningmarkt wel of niet blokkeert. Dat zijn geen neutraal-technische aanwijzingen, dat is politiek buitengewoon gevoelige materie. We hebben daarin zeer bewuste keuzes gemaakt.

De **voorzitter**: Laatste maal, mevrouw Sap.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Voorzitter. Ik kan daar toch echt geen bewuste keuzes in onderkennen.

Minister **Bos**: Maar hoe kan mevrouw Sap ons nu eerst verwijten dat we over een bepaald dossier niet eens na mogen denken en dat wanneer we dat dossier vervolgens openbreken dat geen politieke keuze is? Dat kan toch niet?

De **voorzitter**: Maar nu mevrouw Sap.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Dank u, voorzitter. Laat ik er even over nadenken hoe ik nu wil reageren.

Minister **Bos**: Precies.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Ik reken het kabinet aan dat het een heel grote hervormingsoperatie ingaat zonder daar enige richting aan te geven. Wat de minister net noemt, namelijk dat je met het snijden in duurzaamheidssubsidies niet de duurzaamheid mag ondermijnen, lijkt me nogal een open deur, maar ik zie geen keuzes.

Minister **Bos**: Ja, probeer dat maar eens ondertussen. Probeer dat maar eens.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Dat is inderdaad de vraag, maar de minister zou dit eigenlijk moeten aangrijpen en moeten bekijken wat de echte duurzaamheidsambitie zou moeten zijn. Hij zou moeten nagaan hoe de andere terreinen die hij noemt, daaraan kunnen bijdragen. Hij kijkt echt veel te beperkt. Ik nodig hem uit om deze grote operatie te gebruiken om het land beter te maken en om ook meer dan alleen aan die houdbaarheid bij te dragen.

Minister **Bos**: Ik sluit helemaal niet uit dat de agenda van

De heer Bos, minister van Financiën

© M. Sablerolle – Gouda

mevrouw Sap ook aan de orde komt. Het wordt al een enorm probleem om de ambities die we hebben onverkort uit te voeren, ook omdat er minder geld aanwezig is. Als je daar bovenop nog hogere ambities wil financieren met minder geld – dat mag en dat zal op enigerlei moment ook aan de orde komen – is dat wel even een trapje hoger, terwijl we de eerste ronde nog niet eens afgerond hebben. Ik zou de stelling willen verdedigen dat ook als je ruimte zoekt voor nieuwe beleid en nieuwe ambities, je ervan uit moet gaan dat daar de komende jaren in de schatkist niet buitengewoon veel geld voor te vinden is en dat je dat geld zult moeten vinden door elders te herprioriteren. Dan zijn ook de heroverwegingen belangrijk, niet alleen om de staatschuld af te lossen maar ook om ruimte te vinden voor nieuw beleid en nieuwe ambities.

De **voorzitter**: Dan nu mevrouw Koşer Kaya.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Voorzitter. Heel eventjes nog ...

De **voorzitter**: Maar dat is wel echt de laatste keer, mevrouw Sap.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Dat is echt de laatste keer. Deze minister heeft het over ruimte voor nieuwe ambities. De hele heroverwegingsoperatie is eigenlijk een nieuwe ambitie die door nieuwe omstandigheden is ontstaan. Het punt is dat we niet alleen op de financiën nieuwe omstandigheden hebben, maar ook als het om andere belangrijke punten gaat, zoals duurzaamheid en klimaatverandering. Nieuwe omstandigheden. Het is hier en nu al duidelijk dat het kabinet niet fors genoeg is in zijn doelen, dat we het allemaal niet gaan halen. Waar wil de minister die ambitie gaan realiseren als hij daar nu zijn ogen voor sluit omdat de overheidsportemonnee dat niet toelaat?

Minister **Bos**: Nee, dat doen we niet. Dat doen we echt niet, want in hoofdstuk 1 van de Miljoenennota hebben we bijvoorbeeld heel expliciet bij één van de zeven ambities richting Nederland in 2020 – de heroverweging is maar één van die zeven – een apart punt gemaakt van

klimaat en duurzaamheid. Daarvan hebben we gezegd dat de evaluatie van Schoon en Zuinig, die gepland is voor het voorjaar van 2010, mede in dat licht extra opgetuigd zal worden. Dus daarin komen alle punten die mevrouw Sap noemt aan de orde.

De **voorzitter**: Dan nu mevrouw Koşer Kaya.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Voorzitter. De minister zegt dat het kabinet geen taboes wil en dat er niet voor gekozen is om richting te geven. Ik zou ervoor gekozen hebben om wel richting te geven, want dat getuigt van leiderschap. Maar goed, daar is niet voor gekozen. Dan kom ik op de uitspraak "geen taboes". De minister heeft 30 mld. aan taboes berekend, ik 40 mld. Dat lijkt me toch geen peanuts. Welke taboes worden niet meegenomen? Ik zie dat delen van de arbeidsmarkt niet worden meegenomen: Defensie wordt niet meegenomen; het koningshuis wordt niet meegenomen; Verkeer en Waterstaat wordt niet meegenomen. Dat lijkt me nogal wat, als je 40 mld. laat liggen.

Minister **Bos**: Wij laten niets liggen. Er is geen enkele afspraak dat de onderwerpen die niet in de heroverwegingen zitten, niet op enigerlei wijze aan de orde zouden komen bij besparingen. Wij hebben deze onderwerpen gekozen omdat je alleen maar op een bepaalde besparing kunt uitkomen als je het zo fundamenteel onder ogen gaat zien als wij dat doen in het kader van de heroverwegingen. Op tal van terreinen is relatief makkelijk geld bij elkaar te schrapen. Dat komt wellicht even goed aan de orde.

Dan ga ik in op uw concrete vragen. Defensie wordt wel meegenomen in de heroverwegingen, maar dat gaat via het pad van de reeds in gang gezette defensieverkenningen, omdat daarbij niet alleen plus 20%-varianten, maar ook min 20%-varianten aan de orde komen. Defensie loopt dus volledig mee.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Het gaat er mij niet om dat er op een van de gebieden die ik noemde per se iets uit moet komen. Maar het is óf het een, óf het ander. De minister zegt dat hij geen richting geeft. Prima, maar dan moet hij ook alles zonder taboe voorleggen. Dat is mijn punt. De minister houdt wel aan taboes vast. Ik heb ook andere gebieden genoemd. Daar gaat de minister niet op in. Hij kan niet aan de ene kant stellen dat hij geen richting geeft en aan de andere kant taboes voorleggen.

Minister **Bos**: Ik heb nadrukkelijk gezegd dat het kabinet een bewuste selectie van onderwerpen heeft gemaakt. De selectie berust niet op de vraag of er een taboe aan de orde is, maar op de vraag op welke onderwerpen je voldoende besparing kunt realiseren als je alles op een rijtje zet. Dat zijn onderwerpen waarvan je weet dat je een besparing niet voor elkaar krijgt door er met een eenvoudige beweging de kaasschaaf overheen te halen. Je moet je echt fundamenteel afvragen of het overheidsbeleid op een goede manier in elkaar zit. Dat zijn de criteria. Voor al die andere besparingsmogelijkheden hebben we geen heroverwegingen nodig. Dat kan evengoed. Een onderwerp dat niet in een van die werkgroepen aan de orde komt, is dus geen taboe; alleen heb je geen werkgroep nodig om de besparingsopties te onderkennen.

Bos

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Nu wordt het interessant. Dan wil ik weten wat die 40 mld. die open blijft ...

Minister **Bos**: Ik weet niet wat u bedoelt met "overblijft".

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Als wij die berekening maken, komen we bij de heroverwegingen op 160 mld. uit. De totale uitgave van het kabinet is 200 mld. U zegt net: wij willen geen richting geven en alles voorleggen aan die ambtelijke werkgroepen. Als u daarvoor kiest, moet die 40 mld. ook boven tafel komen. U geeft gewoon geen antwoord op die vraag. Ik kan niet anders concluderen.

Minister **Bos**: Ik denk dat ik wel antwoord geef, maar dat het antwoord u niet aanstaat. Laten wij het daar dus maar bij houden.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Wat zijn nou de ambities op het gebied van veiligheid en terrorisme, asiel, immigratie en integratie en internationale samenwerking? Dat zijn de werkgroepen 15, 14 en 13. U gaf net aan dat u zeker op het gebied van duurzaamheid richting hebt gegeven. Wat voor richting moet ik in deze vage verhalen lezen?

Minister **Bos**: Als u ervan uitgaat dat elke belastingcent op al die terreinen op de juiste wijze wordt uitgegeven, dan is er inderdaad geen ruimte voor besparingsambities. Wij gaan ervan uit dat er op al die terreinen wel degelijk meer doelmatigheid te realiseren is. Die werkgroepen hebben als opdracht om te kijken hoe zij dat voor elkaar kunnen krijgen.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): U geeft alleen geen enkele richting aan.

Minister **Bos**: Wij verbieden inderdaad geen zoekrichtingen bij het inventariseren van de opties, omdat wij nu alles op tafel willen hebben. Straks staan wij voor de keuze wat te doen. Dat is natuurlijk een politiek geladen beslissing en terecht.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): U zet dus een werkgroep aan het werk op het terrein van bijvoorbeeld asiel, immigratie en integratie en u zegt: kijk even naar de keten en zorg ervoor dat er 20% bespaard wordt. That's it. Zoek het uit.

Minister **Bos**: Wat die werkgroep meekrijgt, staat in de taakopdracht beschreven. Als je wilt dat er echt fundamentele keuzen op tafel komen te liggen, moet je het denkproces dat die keuzen moet genereren, zo min mogelijk beperken.

De heer **Weekers** (VVD): De minister geeft aan dat je voor bepaalde ombuigingen en bezuinigingen helemaal geen werkgroepen nodig hebt. Dat ben ik met hem eens. Een aantal zaken kun je zonder meer doen, maar ik kan me best voorstellen dat je een paar maanden de tijd nodig hebt voor het heroverwegen van zaken die de boel helemaal op de schop nemen. Neem bijvoorbeeld het onderwijsterrein, dat is een behoorlijk pakket. De minister zou nu toch ook al kunnen zeggen: we schrappen de gratis schoolboeken, we schrappen de maatschappelijke stage, we schrappen het godsdienston-

derwijs in het openbaar onderwijs, we schrappen het studierendement voor niet-westerse allochtonen en we schrappen de fusieprikkels. Dan heeft hij toch al een behoorlijk pakket bij elkaar? Dat laat onverlet dat je natuurlijk ook moet kijken of je de productiviteit en de effectiviteit kunt verbeteren, maar waarom laat hij dergelijke onderwerpen ook nog aan zo'n werkgroep over?

Minister **Bos**: Dat is waar. We kunnen ook nu al beslissen dat we de hypotheekrenteaftrek schrappen, dat we alle subsidies aan het bedrijfsleven schrappen en dat we geen nieuwe wegen meer aanleggen. Dat levert ook ontzaglijk veel geld op en dit kunnen we nu meteen beslissen, maar we zoeken naar iets intelligenter opties.

De heer **Weekers** (VVD): De minister zoekt naar intelligentere opties. Het is natuurlijk altijd zinvol om te kijken of je nog wat slimmers kunt bedenken. Ik maak die exercitie natuurlijk ook de komende maanden, want ik zeg in alle realiteit dat wij ook een extra uitdaging hebben. Mijn grote bezwaar tegen het kabinet is dat het eerst vier jaar lang allerlei extra pijlers maakt, extra uitgaven doet en voor sinterklaas speelt. Ik heb net een aantal voorbeelden op het onderwijsterrein genoemd. Als het kabinet nu al weet dat het probleem straks onbeheersbaar is, stop dan eerst eens met al deze extra's. Vervolgens gaan we samen kijken of we de zaak op een intelligente manier nog veel beter kunnen krijgen in dit land.

Minister **Bos**: Als het kabinet het soort keuzes zou maken die de heer Weekers nu vraagt, zou blijken dat de zaken die wij als extra's bestempelen door hem wellicht als zeer fundamenteel worden beschouwd. Net zo goed als de zaken die hij nu extra's noemt, door anderen in deze Kamer weer als fundamenteel worden beschouwd. Dat is geen zaak van een vluggertje, daar moet je volgens mij met elkaar gewoon iets meer tijd voor nemen.

De heer **Weekers** (VVD): Een laatste concrete opmerking over de heroverwegingen en de bezuinigingsmogelijkheden. Ik begrijp dat naast de heroverwegingsoperatie het denken op het ministerie van Financiën ook niet stilstaat over het bezuinigen op zaken die niet in de heroverweging aan de orde komen. Onder meer het lijstje van Gerritsen zal weer op tafel komen. Mijn concrete vraag aan de minister is: zitten er onderdelen in de tegenbegroting van de VVD-fractie die de minister van Financiën bij voorbaat tot taboe verklaart?

Minister **Bos**: Er is geen enkel onderdeel van de tegenbegroting van de VVD-fractie waarover de heer Weekers mij zal horen zeggen dat die niet in de heroverweging aan de orde zou mogen komen.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): De minister zegt net dat het kabinet niet naar de kleine postjes kijkt, want daar is te weinig te halen. Zoals hij weet, wordt volgend jaar de subsidiebijbel na vier jaren wachten weer uitgebracht.

Minister **Bos**: Het is de vraag of dat nog nodig is na deze exercitie.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Wij zien daarnaar uit, want dit wordt ons al drie jaar beloofd. Als je de

Bos

bedragen in de subsidiebijbel van 2006 optelt, kom je uit op meer dan 20 mld. Als je nu eens kijkt naar de effectiviteit van al die kleine postjes. Ik sprak gisteren al over al die kleine bijdragen bijvoorbeeld aan Milieudefensie van 2 mln., aan de Stichting Natuur en Milieu, maar ook voor de Warmtetruiendag van € 131.000. Dan kan de minister wel zeggen dat dit kleine postjes zijn, maar als hij alle subsidies optelt die in Nederland aan al die instanties worden verstrekt, jaar in jaar uit zonder dat er wordt gekeken naar de effectiviteit of wat die subsidies eigenlijk doen voor de economie of het milieu, zal hij schrikken hoeveel geld hij op die manier kan ophalen. Daar is geen herbezinning voor nodig; dat kan met een pennenstreek.

Minister **Bos**: Precies, en daarom staan ze niet in de heroverwegingen.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Zegt de minister daarmee toe dat het dus wel zal gebeuren?

Minister **Bos**: Er zal in alle hoeken en gaten worden gezocht en als er belachelijke subsidies zijn, zijn die het gemakkelijkste te vinden en het gemakkelijkste weg te strepen. Wij zijn echter iets ambitieuzer en zoeken niet alleen naar dit soort gemakkelijke oplossingen.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): De minister zegt nu twee keer: wij zijn iets ambitieuzer en iets slimmer, maar het is pas slim als hij nu eens doorpakt en begint met 10 mld. subsidies te schrappen. Dat is pas ambitieus. Hij denkt slim en ambitieus te zijn door hetzelfde te blijven doen met minder geld. Je kunt ook minder doen, onzinnige dingen laten en daarmee geld ophalen. Ook dat is slim.

Minister **Bos**: Ik denk dat het ambitieuzer is om de manier waarop de overheid intervenueert in de samenleving en de economie ter discussie te stellen dan met een kaasschaaf over de subsidies te gaan.

De heer **Heerts** (PvdA): Een praktische vraag: is het blokje heroverwegingen hiermee afgedaan?

Minister **Bos**: Nee, bijna.

De heer Heerts heeft in zijn bijdrage minstens drie suggesties gedaan waarvan ik kan bevestigen dat wij die zullen meegeven aan de heroverwegingsgroep. Die betreffen een herinrichting van de WW met daarbij de door hem bepleite verantwoordelijkheidsverschuiving, de mogelijkheid van één indicatiestelling voor de zorg, sociale zekerheid en het onderwijs en de door hem zo genoemde "toeslagenfabriek". Ik kan bevestigen dat wij deze drie concrete suggesties zullen meegeven voor de heroverwegingen.

De heer **Heerts** (PvdA): Voor de luisteraars zeg ik maar even dat de verantwoordelijkheidsverdeling bij de WW iets anders is dan een private WW. De werkgroepen zullen worden aangevuld met externe deskundigen. Dat is nog niet helemaal gebeurd. In het tweede briefje over het belastingstelsel werden de sociale partners genoemd. Worden die betrokken bij dit soort punten, afgezien van de adviezen die van hun kant al gedaan zijn? Zijn zij ook de externe deskundigen, bijvoorbeeld als het gaat om de arbeidsmarkt en de WW?

Minister **Bos**: Wij hebben de indruk dat de sociale partners, zelfs als ze daar niet toe worden uitgenodigd, ons prima weten te vinden en hun geluid op deze terreinen laten horen. Daar staan wij ook voor open.

De heer **Heerts** (PvdA): Dat weten ze en ze sturen anders wel brieven. Gevraagd of ongevraagd, ze bemoeien zich met alles. Hoe zit het met de WGA? Of komt de staatssecretaris daar nog op terug?

Minister **Bos**: Dat valt onder SZW. Ik geef het door aan mijn collega van SZW.

De heer **Heerts** (PvdA): Dank daarvoor. Dat had ik natuurlijk moeten weten.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Ik hoop dat dit kabinet ook iets kan zonder de sociale partners, maar mijn vraag gaat ergens anders over. Ik begrijp dat slechts een van de twintig commissies onder leiding staat van een vrouw. Kon de minister er niet meer vinden?

Minister **Bos**: Daar staat tegenover dat van de drie topambtenaren die ten dienste van de premier en de vicepremiers deze exercitie ambtelijk leiden, er twee vrouw zijn. In de lagere regionen hebben wij wat minder vrouwen, maar aan de top zijn zij meer dan goed vertegenwoordigd.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Ik zou drie niet meer dan genoeg willen noemen ...

Minister **Bos**: Ik zei: twee van de drie.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Vandaag komt Woman Capital met een hele lijst van topvrouwen. Wellicht dat niet alleen in de onderlagen maar ook in de lagen daarboven en helemaal aan de top meer vrouwen kunnen worden benoemd.

Minister **Bos**: Het is mooi dat twee van de drie topambtenaren die de leiding hebben, vrouw zijn. Het zijn ook twee van onze allerbeste mensen. Wij hebben overigens zelf ook geconstateerd dat de vrouwen ondervertegenwoordigd zijn in de leiding van de werkgroepen. Dat heeft onder andere te maken gehad met een aantal weigeringen. Helaas, het is niet anders.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Ik wil de heer Heerts sterk steunen bij de drie onderwerpen die hij naar voren heeft gebracht. De heer Van Geel heeft het punt ingebracht om de indicatiestelling bij één loket onder te brengen. Daarop hebben wij een iets ontwijkend antwoord gekregen in de trant van: wij zullen ons best doen en proberen iets te bereiken. Ik ondersteun in die zin de destijds ingediende motie-Heerts en onderstreep dat ook naar dit punt heel goed wordt gekeken, zodat wij daarin ook goed kunnen doorpakken.

Minister **Bos**: Ik bevestig dit.

Met uw goedvinden, voorzitter, zou ik nog twee onderwerpen voor de lunchpauze willen afronden. Het betreft een aantal door de VVD ingebrachte zaken en nog een aantal losse zaken betreffende de begroting. Daarna kunnen wij spreken over de financiële sector.

Bos

De **voorzitter**: Ik constateer dat de Kamer hiermee akkoord gaat.

Minister **Bos**: De heer Rutte, min of meer geëchtheid door de heer Van Dijk, verwijt het kabinet telkenmale, aan de hand van indrukwekkende cijfers, dat de uitgaven fors zijn opgelopen in een mate die niet vergelijkbaar is met de stijgingen in andere jaren. Hij komt tot 13% voor het jaar 2009. Volgens mij is dit een jaarlijks terugkerende gedachteswisseling tussen de heer Rutte en mij, maar ik reageer toch maar weer even. Ook in de jaren dat de heer Zalm minister van Financiën was, hebben wij uitgavensprongen gezien van 11% en in 2003 van zelfs 18%. Uit dit soort cijfers valt, wellicht tot zijn teleurstelling, weinig af te lezen over de kleur van de dienstdoende minister van Financiën. De cijfers die hij genoemd heeft, zijn dan ook niet exceptioneel.

Het tweede misverstand dat wellicht een rol speelt bij de kritiek van de heer Weekers op het kabinetsbeleid, is dat hij er een groot punt van maakt dat het kabinet de behoedzame raming van de economische groei heeft laten lopen, en daar een realistische raming tegenover heeft gezet. De heer Cramer heeft daar terecht al een paar kritische kanttekeningen bij gezet. Ik zal de cijfers nog maar eens geven. Het verschil tussen de twee scenario's in de ruimtesom zou 2 mld. zijn geweest. Het lijkt me niet geheel realistisch om het feit dat we de komende jaren wellicht zitten met een budgettaire problematiek van 30 à 40 mld., te reduceren tot een politieke keuze die uiteindelijk neerkomt op een verschil van 2 mld. tussen een behoedzaam scenario of een trendmatig scenario. Daarbij komt dat het kabinet niet alleen de keuze heeft gemaakt voor een realistisch scenario, wat dus ruimtevergroterend heeft gewerkt, maar ook voor een harde saldodoelstelling. Op basis daarvan zijn destijds de kaders gevormd, van een overschot van 1% in 2011, wat weer verkrappend heeft gewerkt op de ruimte. Ik ben dus bang dat de analyse van de heer Weekers gewoon niet klopt.

De heer **Weekers** (VVD): De minister maakt zich er zo wel heel gemakkelijk van af. Ik gaf gisteren aan dat deze minister het uitgavenniveau tussen 2006 en 2010 met 51 mld. heeft laten stijgen. Gecorrigeerd voor inflatie is dat nog 35 mld. En laat dat nou precies het bedrag zijn dat dit kabinet in het voorjaar moet gaan zoeken! Ik zou daarom zeggen: minister, ga terug naar de begroting voor 2006 en dan bent u er. Tegelijk wil ik met hem wel een brede heroverweging doen, want alles wat wij met efficiency verder kunnen besparen, is meegenomen.

De minister vergeet echter dat hij ook een aantal andere politieke keuzes heeft gemaakt: hij wilde, het behoedzame scenario loslatend, niet alleen uitgaan van een veel ruimer economisch groeiscenario, maar heeft ook allerlei zaken buiten de uitgavenkaders gezet. Hij deed dit al bij de start van dit kabinet, hij deed dat tussentijds door de WW-uitgaven buiten de kaders te plaatsen, hij deed dat door de ruilvoet erbuiten te plaatsen. Ik erken dat dit, op basis van de huidige inzichten in de komende jaren, naar verwachting misschien wel een plusje zal opleveren, maar het heeft hem in ieder geval dit jaar 4 mld. voordeel opgeleverd. Ik maak er bezwaar tegen dat hij in jaren van overschotten in, bijvoorbeeld, de sociale zekerheid, deze bij andere sectoren heeft bijgeplust: tegenvallers in de rijksbegroting in enge zin, of in de zorg. Op het moment dat we bij

de sociale zekerheid uitgavenoverschrijdingen krijgen en de minister zulks niet meer kan gebruiken om elders gaten te dichten, zet hij zaken buiten de kaders. Dat vind ik geen fair beleid.

Minister **Bos**: Dat is niet waar en dat weet de heer Weekers zelf ook wel. Mijn voorganger heeft overigens ook, op momenten dat dit echt niet anders kon, de schotten tussen de drie delen van de begroting verwijderd en overschotten in het ene deel gebruikt om tekorten op andere delen te compenseren. Je probeert dat altijd te vermijden, maar het is soms onvermijdelijk; dat is ook nooit anders geweest. Maar de orde van grootte van de overschrijdingen in het licht van de crisissituatie was toen zodanig dat elders compenseren voor meer geld voor WW-uitkeringen een ongelooflijke operatie op een andere begroting zou vergen, die in crisistijden ook nog eens averechts, want krimpand, zou uitwerken en de crisis daardoor alleen maar zou verergeren. Dat hebben wij niet gewild, dat was inderdaad een heel bewuste politieke keuze in het kader van de crisisbestrijding.

De heer **Weekers** (VVD): Daar zit juist de kern van mijn kritiek op de crisisbestrijding van het kabinet. Ik deel de visie dat je tegenvallende belastinginkomsten niet onmiddellijk moet willen compenseren, want daarmee schaad je de economie. Daarin zitten al heel wat belangrijke automatische stabilisatoren. Maar ik verwijt hem wel dat hij, bij een zeer forse verruiming van de uitgaven en in tegenstelling tot de afgesproken spelregels, de zaken die hem toevallig even niet goed uitkwamen maar even buiten de kaders heeft gezet. Hij had toen als minister van Financiën gewoon veel steviger met zijn vuist op tafel moeten slaan.

Minister **Bos**: Wat wij toen en daar hebben gedaan, is wereldwijd bestempeld als best practice. Vooraanstaande politici van zusterpartijen van de heer Weekers voeren wereldwijd ook dergelijk beleid uit om ervoor te zorgen dat de recessie niet dieper ingrijpt dan nodig. Wij bevinden ons dus in goed gezelschap, maar hij staat akelig alleen.

De heer **Weekers** (VVD): Dan heeft de minister toch alleen maar heel selectief geluisterd in de afgelopen maanden. Ten eerste heeft hij zelf in juni bij RTL-Z gezegd dat de consensus onder de ministers van financiën groeit, dat wij nu de schatkist op orde moeten brengen en dat er voor verdere stimuli dus echt geen ruimte meer is. Dat hij dit standpunt nu op het krukje bij de G20 heeft verlaten, vind ik bijzonder betreurenswaardig. Daarnaast ontkent hij echter dat er grote politieke stromingen in de wereld zijn – de republikeinen in de VS, de conservatieven in het Verenigd Koninkrijk en de liberalen in Duitsland – die allemaal zeggen dat het afgelopen moet zijn met het zo verschrikkelijk veel geld pompen in de economie door de overheid, omdat de staatsschuld absoluut niet meer door ons te dragen is. Ik vind dat de minister dat er ook bij moet betrekken. Hij kan zich niet alleen maar spiegelen aan zijn socialistische vriend de heer Brown.

Minister **Bos**: Als er één politieke partij op de wereld is die het op haar geweten heeft dat er gigantische onevenwichtigheden op het toneel van de wereldecono-

Bos

mie zijn ontstaan door het verder vergroten van gigantische begrotingstekorten, is het wel de republikeinse partij in de Verenigde Staten geweest. Als de heer Weekers zich daarmee wil associëren, dan kan hij zijn gang gaan, maar dan hebben wij het probleem precies gelegd waar het thuishoort.

Ik heb een vraag aan de heer Weekers. Ik vind dat ook hij nu kleur moet bekennen. Zijn fractievoorzitter, de heer Rutte, heeft afgelopen maandagavond op de televisie in een programma van de heer Knevel ontkend dat de VVD in haar tegenbegroting voor volgend jaar gewoon bezuinigt. Houdt de heer Weekers dit nu staande of niet?

De **voorzitter**: Mijnheer Weekers, u bent uitgedaagd.

De heer **Weekers** (VVD): Wij bezuinigen ten opzichte van de plannen van het kabinet. Wij bezuinigen in 2010 niet ten opzichte van 2009.

Minister **Bos**: Nee. Maar is de heer Weekers het ermee eens dat zijn recept voor 2010 betekent dat de economie, de economische groei en de werkgelegenheid het slechter zullen doen in 2010 in vergelijking met wat het kabinet voorstaat? De heer Rutte ontkent dat.

De heer **Weekers** (VVD): Als ik kijk naar ons plaatje, dan stel ik vast dat wij de economie in 2010 verruimen ten opzichte van 2009, want ook in onze opstelling loopt het tekort op de begroting, het tekort op de staatsschuld verder op ten opzichte van 2009. Wat wij doen, is het zetten van een rem op de groei van de collectieve uitgaven in 2011.

Minister **Bos**: Ik weet precies wat de VVD-fractie doet, maar ik wil graag antwoord op mijn vraag. Vindt de heer Weekers dat de heer Rutte gelijk had toen hij ontkende dat de VVD plannen voor 2010 voor minder economische groei en minder werkgelegenheid zorgen dan de plannen van het kabinet?

De heer **Weekers** (VVD): Ja, op dat punt ben ik het eens met mijn fractievoorzitter. De minister kan misschien verwijzen naar het CPB-rapportje dat gisteren ook al even ter sprake kwam, maar mijn grote bezwaar tegen dat rapportje is dat daarin geen rekening wordt gehouden met de plaats waar wij de bezuinigingen laten neerslaan. Voor een belangrijk deel slaan die in het buitenland neer. De minister kan dat een verkeerde politieke keuze vinden, maar wij vinden dat een goede politieke keuze. Het gaat dan om 2 mld. van de 5,5 mld. die wij per saldo extra aflossen ten behoeve van de schatkist. Daarnaast is op geen enkele manier een doorrekening gemaakt van wat de door ons voorgestelde specifieke fiscale maatregelen opleveren.

Minister **Bos**: Vroeger noemde men dit – om de Amerikaanse associatie er maar weer bij te halen – “voodoo economics”. Je kunt een economie kennelijk straffeloos inkrimpen zonder dat iemand daar iets van merkt. Dat is echter een recept waar economen al jarenlang naar zoeken, maar dat zij nooit gevonden hebben. Kennelijk kent men bij de VVD-fractie dat recept wel. Dat is heel bijzonder. In de komende maanden zal ik met ontzaglijk veel aandacht de heer Weekers volgen, om te zien of hij, als hij een volgende keer het CPB aanhaalt, dat doet met net zo veel scepsis als hij deze

keer gedaan heeft, nu de berekeningen hem niet uitkomen.

De **voorzitter**: Ik stel voor dat wij niet verder gaan met dit debat. De standpunten zijn inmiddels gewisseld. Ik geef de heer Weekers de gelegenheid nog heel kort te reageren.

De heer **Weekers** (VVD): Ik neem afstand van de benaming “voodoo economics”. Dat laat ik mij niet aanleunen. Ik raad de minister aan om het laatste nummer van “The Economist” te lezen. Daar staat in dat ...

De **voorzitter**: Ik had u gevraagd kort te reageren.

De heer **Weekers** (VVD): Ja. Daar staat uitvoerig in dat economen op dit moment volstrekt verschillend denken over de wenselijkheid en de effectiviteit van alle stimuli die worden gepleegd.

Minister **Bos**: Zeker. Dat is nog niet hetzelfde als dat zij het allemaal met de heer Weekers eens zijn.

Er is één lid van deze Kamer geweest – ere wie ere toekomt – die zijn betoog vrijwel geheel besteed heeft aan het onderwerp waar de algemene financiële beschouwingen in het algemeen over gaan, namelijk de begroting voor het volgend jaar. Dat is de heer Van der Vlies. Ik wil nog nadrukkelijk antwoord geven op de door hem gestelde vragen. Dit is overigens niet makkelijk, want een groot deel van zijn betoog ging over de voorgenomen ombuiging op het gebied van de partertoeslag. Hiermee heeft hij grote problemen. Dit is een debat dat ongetwijfeld terugkomt bij de behandeling van de begroting van SZW. Ik wijs er nog maar een keer op, dat het uiteindelijk natuurlijk gewoon – ik kan het niet mooier maken dan het is – een keuze is geweest tussen allemaal pijnlijke ingrepen. Er is gepoogd de ingreep te doen die in de rangorde van pijnlijke ingrepen misschien de minst pijnlijke is. Dit is de minst pijnlijke, omdat het een faciliteit is die toch al afgeschaft zou worden en omdat het mogelijk is gebleken om dat op een manier te doen waarbij de mensen die echt financieel krap zitten, daarvan zo min mogelijk last hebben. Binnen die randvoorwaarden heeft het kabinet dit verantwoord gevonden.

De tweede vraag die de heer Van der Vlies heeft gesteld, is of wij de ombuiging bij de politie kunnen terugdraaien. Ik wijs er nogmaals op dat hetgeen in de sfeer van de politie gebeurt, zeer nadrukkelijk te maken heeft met het feit dat de cao die is afgesloten bij de politie, duurder blijkt te zijn dan gedacht. Er is door dit kabinet een politieke keus gemaakt, maar het kabinet is er door korpsbeheerders en korpschefs natuurlijk mede toe aangezet om die cao niet open te breken en de salarissen gewoon te blijven uitbetalen. Dat vinden wij immers belangrijk. Het financiële probleem dat dan ontstaat, moet echter wel worden opgelost. Dat is nu gedaan op een manier die de operationele sterkte van de politie niet aantast. Mevrouw Ter Horst en de heer Hirsch Ballin hebben dat hier ook keer op keer aan de orde gesteld en dat verdedig ik. De noodzaak om dit terug te draaien is dus wellicht minder aanwezig dan de heer Van der Vlies veronderstelt. Hij geeft vervolgens aan dat de verhoging van boeten en transacties kan dienen als dekking. Dit is een van de moeizaamste discussies die ik

Bos

deze zomer en dit voorjaar al heb gehad, namelijk om te bekijken of er op die post niet nog meer uit te halen was dan er op dit moment al uitgehaald wordt. De mening van met name collega Hirsch Ballin was dat op dit punt langzamerhand echt de grens bereikt is van hetgeen in redelijkheid gevraagd kan worden. Boeten moeten immers wel in verhouding blijven staan tot de overtreding die wordt gepleegd. Er zijn al tegenvallers bij boeten en transacties, dus die moeten wij al goedmaken. Als dan ook nog eens de taakstelling zelf verder wordt verhoogd, wordt het probleem wel erg groot. Dat leek ons dus, met alle respect, niet de meest bruikbare suggestie.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Voorzitter. Uiteraard dank ik de minister voor deze reactie. Op het laatste punt overweegt mijn fractie een amendement in te dienen. Dit bespreek ik nu niet verder, omdat dit bij het betreffende begrotingshoofdstuk wel aan de orde komt. Het eerste punt, de partnertoeslag en wat daarmee samenhangt, heb ik iets verbreed naar het gezinsbeleid, naar de fiscale bejegening van gezinnen. Er zijn zo langzamerhand wel heel wat problemen door cumulatieve effecten van allerlei maatregelen die in de pijplijn zitten, genomen zijn of genomen worden. Voor ons is dat een te zware aanslag op wat mensen doen en waarvoor zij kunnen kiezen. Deze keus wordt, als het gaat om arbeidsparticipatie, betwist door anderen en dat onderken ik ook. Ik kom echter nog even naar de interruptiemicrofoon en heb gerefereerd aan de suggestie van de heer Lans Bovenberg over die zorgtaken, vrijwilligerswerk enzovoorts, omdat deze zaken echt door deze ontwikkeling in reductie, in een neerwaartse spiraal, komen. Dat is slecht voor de samenleving. Daar moeten wij echt iets aan doen. Als je 26 mln. naar voren wilt trekken aan voorgenomen bezuinigingen via die partnertoeslag – 26 mln. is 26 mln., een heel bedrag – en je daarenboven moet vaststellen dat dat ten koste gaat van zorgaandacht en vrijwilligerswerk, wat is dan uiteindelijk op netto-niveau de kwaliteitsslag die je in de samenleving maakt? Dat is eigenlijk ons punt van zorg op dit dossier.

Minister **Bos**: Voorzitter. Volgens mij moet ik dit gewoon nu appreciëren zoals de heer Van der Vlies het hier heeft neergelegd. Het gaat te ver om mij nu in dat debat te begeven. Het dilemma is helder en ik neem aan dat dit onderwerp bij de behandeling van de begroting van SZW en Jeugd en Gezin meer dan volwaardig aan de orde zal komen.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Voorzitter. Bij de algemene beschouwingen weigerde de minister-president zo'n beetje om iets over de tegenbegrotingen te zeggen. Begrijp ik het goed dat de minister van Financiën nu hetzelfde doet?

Minister **Bos**: Volgens mij moet ik dit appreciëren zoals de heer Van der Vlies het naar voren heeft gebracht. Het gaat mij te ver om mij nu in dat debat te begeven, maar het dilemma is duidelijk en ik neem aan dat bij de behandeling van de begroting van het ministerie van SZW en wellicht die van Jeugd en Gezin dit meer dan volwaardig aan de orde zal komen.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Bij de algemene politieke beschouwingen weigerde de minister-president om iets

over de tegenbegrotingen te zeggen. Begrijp ik nu goed dat de minister van Financiën hetzelfde doet?

Minister **Bos**: Ik wil er best iets over zeggen. Uw fractie heeft in het kader van de algemene politieke beschouwingen commentaar gevraagd aan het CPB. Wij hebben toen al gewezen op de beperkingen, gezien de korte tijd. Dat commentaar heeft uw fractie gekregen. Ik heb daar op zichzelf genomen niet veel aan toe te voegen, behalve misschien het volgende – en als mevrouw Sap daarnaar hengelt, wil ik het best expliciteren – de verwijten die gisteren aan het adres van GroenLinks werden gemaakt, ik weet niet helemaal zeker door wie, kloppen niet, omdat GroenLinks als een van de weinige partijen erin is geslaagd om een tegenbegroting in te leveren die zowel op saldo als op werkgelegenheid redelijk presteert. Bij de andere tegenbegrotingen moet je vaak constateren dat het of het één of het ander is.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Het is fijn om te horen dat de minister van Financiën dit onderkent, maar daarmee ligt de vraag volop op tafel waarom hij niet zelf bereid is om volgend jaar meer te doen om te voorkomen dat zoveel mensen werkloos raken.

Minister **Bos**: Dat komt omdat een en ander in hoge mate op een truc berust, die de fractie van GroenLinks buitengewoon goed beheerst, namelijk het zodanig opstellen van een tegenbegroting dat men zeker weet dat deze goed uit de CPB-modellen komt.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Volgens mij is er geen sprake van een truc. Wat wij gewoon doen, is ervoor zorgen dat wij investeren in groen en duurzaam en de lasten daar leggen waar zij gedragen kunnen worden. Is dat laatste een taboe binnen uw kabinet?

Minister **Bos**: Nee hoor, en daar zal de staatssecretaris op ingaan wanneer hij komt te spreken over de toekomst van het belastingstelsel.

Voorzitter: Verbeet

De heer **Irrgang** (SP): Ik zal de minister niet vragen naar een reactie op de tegenbegroting van de SP, want die was gewoon goed. Als het CPB concludeert dat de VVD slecht scoort, begrijp ik dat het een flutrapport is, maar als GroenLinks goed scoort, is het een truc van GroenLinks. Dan wil ik graag opheldering over de vraag welke truc dat precies is. Misschien kan ik daar iets van leren.

Minister **Bos**: Dat is geen onintelligente observatie van de heer Irrgang. Ik heb geprobeerd zo eerlijk mogelijk weer te geven wat de conclusies van het CPB zijn. Dit heeft te maken met het feit dat GroenLinks bepaalde zaken rond de zorgtoeslag wil, die in de beleving van mensen als lastenverhoging overkomen, maar in de CPB-modellen als uitgavenverlaging uitwerken. In de CPB-modellen werkt een uitgavenverlaging altijd goed uit, maar een lastenverhoging slecht. Door een en ander via de zorgtoeslag te laten lopen, ontloopt GroenLinks de negatieve effecten. Als je een vergelijkbare lastenverhoging via het lasteninstrumentarium laat lopen, krijg je die negatieve effecten wel. Dat is er aan de hand. Dit mag, maar ik ben daar wel heel transparant in.

Bos

De heer **Irrgang** (SP): Het is raar dat het in dat model op hetzelfde neerkomt. Misschien moeten wij het dan ook over het model hebben.

Minister **Bos**: Ik ben de eerste om met u in debat te gaan over de vraag hoe adequaat of inadequaat modellen zijn. De fractie van GroenLinks zal dat debat ook graag met ons voeren, denk ik, maar laten wij daarvoor een ander moment prikken.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Ik val mevrouw Sap bij in de zin dat er wel erg gemakkelijk over de tegenbegrotingen heen wordt gestapt, door de minister-president bij de algemene politieke beschouwingen, en nu door de minister van Financiën, die zegt dat hij er eigenlijk helemaal niets over wil zeggen. Er zitten weken en maanden werk in. Wij hebben de hele begroting post voor post nagelopen en beoordeeld wat wij konden schrappen of niet. Dit wordt nu in 30 seconden afgedaan met de opmerking: het zijn niet onze keuzes. Uit het CPB-verhaal blijkt dat ook de PVV er heel goed uitkomt wat de werkgelegenheid betreft. Ik begrijp niet dat er een nul staat bij de marktsector, want wij willen 320 mln. uitgeven om 100.000 werklozen extra aan het werk te krijgen, door de premies voor werkgevers op nul te zetten. Dit is door het CPB doorgerekend. Het CPB heeft zelfs gezegd dat dit 100.000 banen oplevert. Er staat nu een nul, dus daar begrijp ik niets van. Dat er een minnetje staat bij de overheid, daar zijn wij alleen maar trots op.

Minister **Bos**: Het eerste punt kan ik niet uit mijn hoofd beantwoorden; dat zullen wij even nalopen. Ik probeer u daar in tweede termijn antwoord op te geven. Het CPB heeft een helder beeld geschetst van de gevolgen van de PVV-begroting en van een aantal meer brede economische effecten daarvan. Wij kunnen er heel uitgebreid over debatteren dat de keuzes die de PVV maakt niet de onze zijn, maar dat weten wij. De PVV wil de lasten tamelijk eenzijdig afwentelen op posten als ontwikkelingssamenwerking en de sociale zekerheid. Maar dat is niet het enige, het geldt ook voor subsidies voor innovatie en voor ondernemingen, de energie-investeringsaftrek en de milieu-investeringsaftrek. Met de manier waarop wij in deze crisis opereren, proberen wij straks met een duurzamere en innovatievere economie uit de crisis te komen dan waarmee we de crisis in zijn gegaan. De PVV maakt een beweging precies de andere kant op. Dat is dus inderdaad niet onze keuze.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Inderdaad. U stapt over de lastenverlichting als het gaat over belastingverlaging. We zien nu dat Duitsland ook met maatregelen komt om de belastingen te verlagen. Frankrijk gaat de belastingen verlagen. China heeft dat eerder al gedaan en staat er nu heel goed voor. U ontkent gewoon dat belastingverlaging – zie de 3,4 mld. in onze tegenbegroting – heel goed is voor de koopkracht en voor de economie. Wij hebben inderdaad een andere visie op al die subsidies, want wij geloven er niet in dat subsidies überhaupt iets doen. Als u iets wilt doen aan duurzame energie, dan is de prikkel dat energie gewoon duur is. En iedereen is ermee bezig om zijn energiekosten te verlagen. Daar heb ik geen subsidie voor nodig.

De **voorzitter**: Mijnheer Van Dijck, dit is niet uw termijn, maar een gelegenheid om vragen te stellen.

Minister **Bos**: Ik zou met de heer Van Dijck om een goed glas bier in Nieuwspoort willen wedden dat de nieuwe Duitse regering de belastingen verhoogt en niet verlaagt.

De **voorzitter**: Mijnheer Weekers, had u nog een punt over uw tegenbegroting?

De heer **Weekers** (VVD): Over tegenbegrotingen in zijn algemeenheid en de doorrekening van het CPB. De minister begon zojuist in antwoord op vragen van mevrouw Sap en de heer Irrgang met nuanceren. Ik denk dat hij terecht nuanceert. Het CPB heeft in het rapportje van gisteren of van eergisteren namelijk ook een slotopmerking en een aantal relativerende opmerkingen gemaakt. Je ziet ook dat het rapportje van eergisteren, dat ik een flutrapportje heb genoemd, niet correspondeert met een aantal uitgangspunten die in het eerdere rapport aan de orde kwamen, bijvoorbeeld rondom de vraag van de microlasten. Ik wil een afspraak met de minister maken, en wel de volgende. Ik vind dat je de voorstellen van het kabinet op een faire manier moet kunnen vergelijken met de voorstellen van de oppositiepartijen. Kunnen we de afspraak maken dat de Kamerfracties in het vervolg weer een volledige doorrekening kunnen krijgen van de tegenbegrotingen? Dan krijgen wij zelf weer, net zoals het kabinet dat ook heeft, de mogelijkheid om bij te sturen als het gaat om koopkrachtplaatjes en werkgelegenheidseffecten. Pas dan is er sprake van een faire vergelijking.

Minister **Bos**: Voorzitter. Ik begrijp het verzoek van de heer Weekers. Ik vermoed dat wat hij wil, enorme gevolgen heeft voor de capaciteit van het CPB, gezien de beschikbare tijd in de zomer, maar ik ben bereid het verzoek via mijn collega van Economische Zaken aan het CPB voor te leggen en dan krijgt u het antwoord.

Voorzitter. Ik heb nog twee opmerkingen. De eerste is dat mevrouw Verdonk gevraagd had hoeveel hulpverleners er in de wereld van de ontwikkelingssamenwerking een salaris verdienen dat boven de Balkenendenorm ligt. Het eerlijke antwoord is dat in ieder geval ik daar geen zicht op heb. De personen die in De Telegraaf van 16 mei genoemd worden, blijken er in ieder geval allemaal onder te zitten. Er is ook een code voor goed bestuur van goede doelen. Als die nagevolgd zou worden, zou dat moeten betekenen dat niemand boven dat bedrag uitkomt. Dat is alles wat ik weet, maar ik ben graag bereid om de vraag aan collega Koenders door te geleiden met het verzoek aan hem om daarop antwoord te geven op basis van de kennis die hij daarover heeft.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Voorzitter. We weten allemaal dat we het ontwikkelingsgeld eens kritisch tegen het licht moeten houden. Wat ons betreft, wordt er geen geld meer overgemaakt naar het buitenland. We moeten nu eerst de problemen in Nederland oplossen. We weten dat er heel veel geld op allerlei plaatsen terecht komt waar het niet zou moeten zijn. Daar was mijn vraag natuurlijk voor bedoeld.

Minister **Bos**: Ik vind de vraag ook heel sympathiek. Ik weet helemaal niet of ik daarmee en kabinetsstandpunt vertegenwoordig, maar ik kan mij goed voorstellen dat je

Bos

juist nu in de ontwikkelingssamenwerking geen veelverdieners wilt zien. Dus ik vind de vraag terecht en we gaan dat na.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Krijgt de Kamer daar een schriftelijk antwoord op?

Minister **Bos**: Ja, van collega Koenders.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Stuurt hij dat antwoord dan wel aan alle Kamerleden en niet ineens aan de woordvoerders voor OS?

Minister **Bos**: Dat bent u ook.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Nee, dat ben ik niet. Het werkt iets anders in de Kamer.

De **voorzitter**: Als hij het naar mij stuurt, krijgt u het allemaal.

Minister **Bos**: We sturen het aan de voorzitter.

De **voorzitter**: Dat is altijd het beste.

Minister **Bos**: Voorzitter. De laatste vraag bij dit onderdeel is van de heer Heerts, en wel of het verstandig is om het aanbodgerichte arbeidsmarktbeleid op te schorten. Dit is een heel relevante en fundamentele vraag en ik neem aan dat die ook aan de orde komt bij de behandeling van de begroting van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Ik denk dat er geen reden is om onze analyse van de aanbodproblemen op de arbeidsmarkt nu zo maar bij het oud vuil te zetten. Er komt weer een moment – maar wij weten niet precies wanneer – dat de aanbodproblemen groot blijken te zijn, dus dat wij meer mensen aan het werk moeten krijgen, et cetera. Wel is er voor de korte termijn een ander probleem bij gekomen. Wij dachten overigens dat wij dat probleem gehad hadden. Dit probleem is dat er op de arbeidsmarkt ook een vraagprobleem is; er is te weinig aanbod van banen en te weinig vraag naar mensen. Dit kan inderdaad betekenen dat er redenen zijn om ook op dat punt ons instrumentarium te herzien. Ik neem aan dat dit voor de heer Heerts voldoende aanleiding is om die discussie te vervolgen bij de behandeling van de begroting van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Dit was het antwoord op het onderdeel begrotingen.

De **voorzitter**: Dank u wel. Dan wil ik de vergadering nu schorsen voor de lunch. Daarna vervolgt de minister zijn antwoord over een aantal onderwerpen. Tot slot krijgt de staatssecretaris het woord.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Kan de minister straks allereerst de onderwerpen noemen die hij gaat behandelen?

Minister **Bos**: Zal ik dat nu gelijk doen?

De **voorzitter**: Ja, dat is goed.

Minister **Bos**: Voorzitter. Dat zijn banken en bonussen, de heer Zalm, Fortis en ABN AMRO, ING, DSB, aansprakelijkheid en kredietverlening.

De **voorzitter**: Wij hebben het allemaal kunnen noteren. Nu wordt de vergadering geschorst.

De (algemene) beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 13.17 uur tot 14.00 uur geschorst.

□

De **voorzitter**: Op de tafel van de Griffier ligt een lijst van ingekomen stukken. Op die lijst staan voorstellen voor de behandeling van deze stukken. Als voor het einde van de vergadering daartegen geen bezwaar is gemaakt, neem ik aan dat daarmee wordt ingestemd.

Regeling van werkzaamheden

De **voorzitter**: Ik stel voor, toestemming te verlenen tot het houden van wetgevings- c.q. notaoverleg met stenografisch verslag op:

maandag 5 oktober
- van 10.00 uur tot 15.00 uur van de algemene commissie voor Jeugd en Gezin over Gezinsbeleid;

maandag 12 oktober
- van 14.00 uur tot 23.00 uur van de vaste commissie voor Financiën over het wetsvoorstel Wijziging van de Successiewet 1956 en enige andere belastingwetten (31930);

maandag 12 oktober
- van 11.00 uur tot 17.00 uur van de vaste commissie voor Verkeer en Waterstaat over Evaluatie spoorweg-wetgeving;

maandag 2 november en maandag 9 november
- van 9.45 uur tot 17.30 uur van de vaste commissie voor Financiën over het wetsvoorstel Wijziging van enkele belastingwetten en enige andere wetten (Belastingplan 2010) (32128), het wetsvoorstel Wijziging van enkele belastingwetten en enige andere wetten (Overige fiscale maatregelen 2010) (32129), het wetsvoorstel Wijziging van enkele belastingwetten en enige andere wetten (Fiscale vereenvoudigingswet 2010) (32130), het wetsvoorstel Wijziging van de Wet belastingen op milieugrondslag in verband met de afschaffing van de vliegbelasting (32132) en het wetsvoorstel Wijziging van enkele belastingwetten en enige andere wetten (Fiscale onderhoudswet 2010) (32133).

Ik stel voor, toe te voegen aan de agenda van één van de volgende weken:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet luchtvaart ter uitvoering van EG-verordeningen inzake consumentenrechten in de burgerluchtvaart (31871);
- het wetsvoorstel Regels met betrekking tot een wettelijke grondslag voor de brede doeluitkering sociaal, integratie en veiligheid (Wet wettelijke grondslag bdu siv) (31928);
- het wetsvoorstel Regeling voor aanpassing van bedragen in de Wet op het kindgebonden budget en niet-indexering van kinderbijslagbedragen en bedragen kindgebonden budget in de jaren 2010 en 2011 (31999);

Voorzitter

- het wetsvoorstel Wijziging van de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen, het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering en enige andere wetten, in verband met de aanpassing van de tenuitvoerlegging van vrijheidsbenemende jeugdsancties (31915);
- het voorstel tot wijziging van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal in verband met de uitvoering van de aanbevelingen van de Parlementaire zelfreflectie (32152);
- wetsvoorstellen tot wijziging van diverse Appa-wetten (30424, 30425, 30426 en 30693).

Overeenkomstig de voorstellen van de voorzitter wordt besloten.

De **voorzitter**: Het woord is aan de heer Cramer.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Voorzitter. Op 31 augustus heb ik schriftelijke vragen gesteld over de regelgeving rondom de duurzame scheepsbouw. Ik zou deze vragen graag willen rappelleren.

De **voorzitter**: Wij zullen het stenogram doorgeleiden naar het kabinet.

Het woord is aan de heer Van Leeuwen.

De heer **Van Leeuwen** (SP): Voorzitter. Bij dezen verzoek ik om het verslag van het algemeen overleg Tarieven nationale vervoersbewijzen in verband met de invoeringsdatum van die tarieven nog deze week op de agenda te zetten, zodat wij dinsdag over de moties kunnen stemmen.

De heer **Aptroot** (VVD): Ik ga er natuurlijk mee akkoord om het verslag van het algemeen overleg op de agenda te plaatsen. Wij kunnen dit echter alleen maar morgen bespreken, als vandaag de door staatssecretaris Huizinga toegezegde brief komt met nadere informatie. Die hebben wij namelijk echt nodig. Als de brief vandaag niet komt, kunnen wij er naar mijn idee morgen niet over praten. Zo hebben wij het ook besproken in de commissie.

De **voorzitter**: Wij zullen het stenogram doorgeleiden naar het kabinet. Ik zal het VAO voor morgen plannen. Als het geen zin heeft, hoor ik dat op tijd van u om het weer van de agenda af te halen.

Het woord is aan de heer Teeven, naar ik begreep ook namens de heer De Roon.

De heer **Teeven** (VVD): Voorzitter. Ik zou u willen vragen om het verslag van het algemeen overleg Evaluatie supersnelrecht/snelrecht op de plenaire agenda te plaatsen.

De **voorzitter**: Wij zullen het toevoegen aan de agenda. Het woord is aan mevrouw Sap.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Voorzitter. De SER heeft tot morgen de tijd om met een alternatief te komen voor de verhoging van de AOW-leeftijd. In de loop van vandaag of vanavond zal men met iets komen. Wij willen daarover graag volgende week een debat voeren met het kabinet, vertegenwoordigd door de minister-president, de minister van Financiën en de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Ik had graag eerst het voorstel willen zien. Ik hoop dat het binnenkort komt en dan kan ik de aanvraag van een debat steunen.

De heer **Weekers** (VVD): Voorzitter. Ik had ook willen wachten tot 1 oktober, tot morgen. Dan is er ook nog een regeling van werkzaamheden. Dan weten wij precies hoe de soap rond de SER en de AOW is geëindigd. In elk geval steunt mijn fractie het verzoek om een brief voor vrijdagavond. Dan zal er volgende week ongetwijfeld een debat moeten plaatsvinden.

De heer **Tony van Dijk** (PVV): Ook mijn fractie steunt het verzoek om de brief. Wij zijn natuurlijk allemaal nieuwsgierig naar wat er uit komt. Dat er een debat moet komen, lijkt mij evident. Maar om het nu al aan te vragen terwijl wij nog niet weten wat en hoe, lijkt mij een beetje prematuur.

De **voorzitter**: Mevrouw Sap, u hebt steun voor een brief dus wij zullen het stenogram in ieder geval doorgeleiden. Ik zie nog geen Kamermeerderheid voor een debat.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Dan verzoeken wij om die brief uiterlijk op vrijdag en kunnen wij begin volgende week beslissen of wij die week een debat willen voeren.

De **voorzitter**: Dan zie ik u weer terug. Aldus besloten. Het woord is aan mevrouw Eijsink.

Mevrouw **Eijsink** (PvdA): Voorzitter. Ik verzoek u, het verslag van het algemeen overleg Personeel te agenderen voor de plenaire vergadering.

De **voorzitter**: Wij zullen het toevoegen aan de agenda.

Aan de orde is de voortzetting van:

- **de algemene financiële beschouwingen naar aanleiding van de Miljoenennota 2010 (32123), en de voortzetting van de behandeling van:**
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaat van de Nationale Schuld (IXA) voor het jaar 2010 (32123-IXA);**
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het ministerie van Financiën (IXB) voor het jaar 2010 (32123-IXB);**
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaat van het BTW-compensatiefonds voor het jaar 2010 (32123-G).**

De (algemene) beraadslaging wordt hervat.

De **voorzitter**: Wij gaan verder met het antwoord van de minister van Financiën in eerste termijn. Hij heeft straks de onderwerpen al genoemd, dus ik neem aan dat dit niet nog een keer hoeft. Het woord is aan de minister.

□

Minister **Bos**: Voorzitter. Ik wil ingaan op de vragen die zijn gesteld over alles wat met name te maken heeft met banken, maar breder, met de financiële sector. Ik zal meteen beginnen met het onderwerp dat tot de meeste discussie aanleiding heeft gegeven en nog steeds geeft.

Dat zijn bonussen. Het is misschien goed om nog een keer te herhalen dat de discussie over bonussen hier door de meeste fracties – wat mij betreft terecht – niet is gevoerd vanuit een weerzin tegen elke vorm van variabele beloning of vanuit een weerzin tegen het feit dat mensen kunnen worden beloofd voor uitzonderlijke prestaties. Ze is vooral gevoerd omdat soms de bedragen zo gigantisch groot zijn dat ze niet meer zijn uit te leggen of omdat het verband met de geleverde prestatie zo onduidelijk is dat het niet meer is uit te leggen of soms omdat het verband met de geleverde prestatie wel is uit te leggen, maar de prestatie zelf buitengewoon discutabel is.

Dat zijn allemaal redenen waarom er hier de laatste tijd terecht veel en met de nodige afschuw over bonussen, met name in de financiële sector, is gesproken. Vooral ook omdat wij weten dat juist in de financiële sector bonussen aanleiding hebben gegeven tot het afsluiten van transacties waaraan veel te grote risico's zaten en dat dit mede een reden is geworden voor ineenstorting van talloze financiële instellingen, enorme hulpoperaties door de overheid en een economische crisis waarvan wij elke dag de gevolgen ondervinden.

Het is dus goed dat overal ter wereld op dit moment het nodige gebeurt om die praktijk aan banden te leggen. Met name de resultaten van de G20 het afgelopen weekend zijn buitengewoon goed in termen van wat ze concreet kunnen betekenen, maar zeker ook in vergelijking met waar wij, terugkijkend naar één, anderhalf of twee jaar geleden, met elkaar vandaan komen. Nederland ging de besprekingen in de G20 in met een zekere voorsprong op de rest van het peloton, in de zin dat Nederland met het herenakkoord dat wij hadden gesloten met de financiële sector, met de fiscale wetten die wij al hadden rond exitbonussen en met de code voor banken en bankiers al veel meer deed dan, voor zover ons bekend, bij enig ander land in de wereld het geval is. Nu wij uit de G20 zijn gekomen, liggen wij nog steeds voor op het peloton, maar het peloton is gelukkig wel een stuk dichterbij gekomen omdat er op heel veel terreinen nu internationale afspraken zijn gemaakt waarbij zaken die in Nederland al in de grondverf stonden, nu ook in andere landen aan de orde gaan komen. Wij hoeven ten gevolge van de afspraken die in Pittsburgh zijn gemaakt, ook niets terug te draaien van wat wij van plan waren. Wij zien vooral dat andere landen vergelijkbare stappen en initiatieven gaan nemen als Nederland.

De punten waarop Nederland met name voorligt, in de zin dat daarvoor, voor zover ons bekend, in andere landen geen vergelijkbare initiatieven bestaan, hebben vooral betrekking op het feit dat in Nederland de financiële sector – let wel: gesteunde en niet gesteunde financiële instellingen – heeft afgesproken dat een bonus nooit meer kan bedragen dan één vast jaarsalaris. Dat type plafond hebben wij internationaal niet kunnen afspreken. Het tweede, wat misschien nog veel-betekener is, is dat in Nederland de afspraak bestaat dat het totale salaris van bankbestuurders zich net onder de mediaan van de relevante vergelijkingsgroep zal bevinden. Ook dat is een type plafond dat wij internationaal niet hebben kunnen afspreken. Ik zie ook geen enkele reden om dat nu ter discussie te stellen. Wij moeten dit gewoon met elkaar blijven uitvoeren.

Daarmee staat er dus langzamerhand in Nederland wel een raamwerk dat perspectief biedt op een betere

beheersing van de beloningspraktijk in het bankwezen en op een betere manier van voorkomen dat het daar uit de hand loopt.

Gisteren is in Engeland aangekondigd dat men daar ook met wetgeving komt, een financial services act. De precieze inhoud daarvan is ons onbekend, maar wat ik ervan teruggelezen heb, suggereert vooral dat die wet zal zien op iets wat ook al in Nederland is aangekondigd, namelijk de principes voor een beheerst beloningsbeleid, dat in Nederland door de Autoriteit Financiële Markten en De Nederlandsche Bank zal worden uitgevoerd. Ofwel het geven van bevoegdheden aan de toezichthouder opdat die kan ingrijpen als hij ziet dat bonussen in de financiële sector aanleiding geven tot onverantwoordelijk handelen. Ik noem dat nog een keer omdat een van de punten van kritiek vanuit de Kamer op de Code Banken met name was dat die code alleen maar ziet op wat bankbestuurders verdienen en niet op wat elders in een bank, bijvoorbeeld door traders of zakenbankiers, wordt verdiend. Die constatering klopt maar half. Het is inderdaad waar dat de twee plafonds die ik net noemde, namelijk dat je bonus nooit meer mag zijn dan een vast jaarsalaris en dat de totale beloning net onder de mediaan moet liggen, alleen maar opgaan voor bankbestuurders. Maar een aantal andere afspraken uit de Code Banken, en ook een aantal andere afspraken zoals die nu in het kader van de G20 tot stand zijn gekomen, gaat gewoon op voor alle vormen van bonussen in het bankbedrijf, bijvoorbeeld dat zij over een langere termijn uitgespreid moeten worden of dat zij door commissarissen moeten kunnen worden teruggeklaumd als zij om verkeerde redenen zijn toegekend.

Wat misschien nog belangrijker is – ook dat is bevestigd tijdens de G20, en in Nederland waren wij er eigenlijk al net aan begonnen – is dat wij met elkaar hebben afgesproken dat de toezichthouder, lees De Nederlandsche Bank, het gehele instrumentarium dat hij heeft kan inzetten om aan die praktijk een eind te maken als die van mening is dat ergens in een bank een beloningsbeleid bestaat en bonussen worden uitgekeerd die aanleiding geven tot onverantwoordelijk riskant gedrag. Dat gaat dus niet alleen op voor bankbestuurders, maar net zo hard voor handelaren en zakenbankiers. Dat gaat dus bij wijze van spreken net zo hard op voor bonussen die hoger zijn dan een vast jaarsalaris als voor bonussen die lager zijn dan een vast jaarsalaris. Het enige wat telt voor de toezichthouder is of die beloningsstructuur vanuit zijn prudentiële rol onverantwoord is. Dan doet de hoogte er niet eens zozeer toe, dan mag hij op elke hoogte van de bonus ingrijpen als hij vindt dat die onverantwoord is.

Wij hebben ook gezegd: mocht hem daartoe de wettelijke bevoegdheid ontbreken, dan krijgt hij die wettelijke bevoegdheid van ons. Onze analyse is op dit moment dat De Nederlandsche Bank die wettelijke bevoegdheid heeft en dat daaraan niets hoeft te worden veranderd, maar dat dit voor de Autoriteit Financiële Markten nog wel verder moet worden verduidelijkt in de wet. Dat nemen wij ook ter hand.

De heer **Weekers** (VVD): Van de hoogte van de honorering zegt de minister dat men onder de mediaan van wat gebruikelijk is in de wat bredere wereld moet blijven. Met andere woorden, soberheid is op zijn plaats onder bankiers. Ik heb de minister al een aantal keren gevraagd wat nu die mediaan is. Over wat voor soort

Bos

bedragen praten wij dan? Het senior management en de handelaren vallen niet onder de plafonds van de gedragscode. Daarvan zegt de minister: daarvoor zijn de toezichthouders in charge. Zij hebben ook een aantal instrumenten om een verantwoorde beloning af te dwingen. Wat zijn dan uiteindelijk die instrumenten en wat zijn dan de sancties? Is het ultieme instrument intrekking van de bankvergunning, of kan De Nederlandsche Bank – en straks, na wetwijziging, de Autoriteit Financiële Markten – aanwijzingen geven dat er simpelweg niet meer wordt betaald aan handelaar x of y, of aan senior manager Piet of Klaas?

Minister **Bos**: Ik dacht dat ik eerder aan de heer Weekers op zijn eerste punt had toegezegd dat wij inzicht in hoe de relevante vergelijkingsgroep in elkaar zit, zouden geven voordat wij met elkaar debatteren over de principes van beloningsbeleid van de toezichthouders en het onderzoek dat De Nederlandsche Bank gedaan heeft naar de beloningspraktijk in de financiële sector. Dus ik zorg dat u die informatie dan gewoon heeft, zodat wij daarover met elkaar kunnen spreken.

Over het tweede punt van de heer Weekers zeg ik het volgende. Ik denk dat het goed is om nogmaals vast te stellen dat de toezichthouder kan ingrijpen ongeacht de hoogte van de bonus. Als het de toezichthouder duidelijk is dat een bonus leidt tot risico's in prudentieel opzicht, kan hij ingrijpen en staat zijn hele instrumentarium hem daarvoor ter beschikking. Theoretisch staat hem daarvoor dus ook de ultieme maatregel van het intrekken van de bankvergunning ter beschikking. De toezichthouder kan ook kiezen voor het aanstellen van curatoren of bewindvoerders, of voor het niet afgeven aan concrete personen van een geschiktheidsverklaring om in de desbetreffende professie te werken. Ik heb het dus over het normale toezichts- en sanctie-instrumentarium dat de toezichthouder heeft. Dat kan men inzetten, mits dat proportioneel gebeurt. Uiteraard volstaat echter de facto een aanwijzing van de toezichthouder, al of niet in formele zin. Iedere bank en iedereen die een beetje op niveau werkt bij een bank, weet immers dat je met de toezichthouder maar beter geen ruzie kunt hebben.

De heer **Weekers** (VVD): Dat is helder. Wanneer krijgen wij heel concreet de uitwerking op deze twee punten, zodat wij het debat hierover kunnen plannen? Wij spreken al een halfjaar over de hoogte van de vaste honorering en over het feit dat er soberheid moet worden betracht. Het is ook nog wat onduidelijk welke instrumenten de toezichthouders echt hebben en welke instrumenten ze gaan inzetten. Ik wil daarbij wat meer gevoel krijgen. Ik zeg dit, zeker gelet op de hoorzitting die wij vorige week hebben gehouden en waarbij de beide toezichthouders aanwezig waren.

Minister **Bos**: Ik ga ervan uit dat de Kamer haar eigen debatten plant en dat er dus voorzien is in een debat over de Code Banken, de principes van het beloningsbeleid en het onderzoek van De Nederlandsche Bank. Wij zullen ervoor zorgen dat de Kamer deze informatie heeft voordat het debat wordt gehouden.

De heer **Irrgang** (SP): Uiteraard is de beste bonus geen bonus. De heer Wellink zei ons dat je zelfs aanvullende wetgeving nodig hebt als je alleen het hoge plafond van één jaarsalaris bij de zakenbankiers wilt handhaven. Op

dit moment is het bij deze groep driemaal het jaarsalaris. De heer Wellink verwijst dus eigenlijk door naar de minister en de Kamer. Is de minister bereid om met nieuwe wetgeving te komen, of zegt hij dat de heer Wellink ongelijk heeft en dat hij dit plafond wel kan handhaven? Daarover is onduidelijkheid ontstaan.

Minister **Bos**: Ja, die onduidelijkheid was er ook bij mij toen ik de eerste berichten las over wat de heer Wellink gezegd zou hebben tijdens de hoorzitting. Ik constateerde dat hij zelf direct heeft gezegd dat de persberichten niet klopten waarin stond dat hij behoefte zou hebben aan meer wetgeving rond zijn handhavende taak bij het bonusbeleid. Ik heb hem gevraagd wat hij dan wel heeft gezegd, c.q. wat hij wel heeft bedoeld. Hij heeft mij gezegd dat hij tijdens de hoorzitting heeft aangegeven te bedoelen dat hij als toezichthouder voldoende wettelijke instrumenten heeft om zijn taken uit te oefenen, maar dat aanvullende wetgeving nodig is als de Tweede Kamer wenst dat hij verder gaat dan de toezichthouders-taak. Ik ben zelf niet bij de hoorzitting geweest, want ik zat toen in Pittsburgh. Het was duidelijk dat er verwarring was ontstaan. Ik heb de heer Wellink daarom gevraagd wat hij heeft gezegd. Dit is zijn antwoord.

De heer **Irrgang** (SP): Nu moet ik dezelfde vraag opnieuw stellen. Ik vroeg dus aan de heer Wellink: betekent dit dat u ervoor gaat zorgen dat de zakenbankiers die een bonus van 300% krijgen, niet meer dan 100% zullen krijgen? Die 100% is wat mij betreft nog wat te hoog. Daarop antwoordde de heer Wellink: als de Kamer dat wil, is nieuwe wetgeving nodig. Begrijp ik nu van de minister dat dit onjuist is en dat DNB dus wel de 100% gaat handhaven?

Minister **Bos**: Ik ben op dit moment gehandicapt omdat ik niet beschik over een letterlijk verslag van het vragen-antwoordspel tussen de heer Irrgang en de heer Wellink. Ik zou mij het volgende kunnen voorstellen. De heer Wellink heeft geen instrument om een bonus enkel en alleen te verbieden omdat die bonus 300% is. Als hij echter van mening is dat de hoogte van die bonus tot een onverantwoordelijke prikkel leidt tot te riskante transacties, dan heeft de heer Wellink alle instrumenten die hij nodig heeft tot zijn beschikking om daaraan een einde te maken.

De heer **Irrgang** (SP): Er blijft op deze manier onduidelijkheid bestaan. Betekent dit dat bonussen van 300% voor zakenbankiers nog steeds mogelijk zijn als De Nederlandsche Bank daarin geen probleem ziet? Dat is eigenlijk wat de minister zegt.

Minister **Bos**: Als De Nederlandsche Bank geen problemen heeft met een bonus omdat men vindt dat het daarbij gaat om een terechte beloning voor het talent en de inspanning die door de desbetreffende persoon is geleverd, ook gezien in het licht van de situatie op de arbeidsmarkt et cetera, et cetera, en men tegelijkertijd van mening is dat deze bonus niet leidt tot onverantwoordelijke transacties, dan zal De Nederlandsche Bank naar ik aanneem daarbij niet ingrijpen.

De heer **Tony van Dijk** (PVV): De discussie over de bonussen is begonnen met de discussie over de perverse

Bos

prikkels. De grootste perverse prikkel is natuurlijk het feit dat een bank nooit failliet kan gaan.

Minister **Bos**: Daarop kom ik uitgebreid terug. Daarin hebt u helemaal gelijk.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Moet er niet een knip worden gemaakt tussen retailbanken en investeringsbanken?

Minister **Bos**: Ik wil het liefst even het punt van de bonussen afmaken, want mevrouw Verdonk heeft daarover ook vragen gesteld. Daarna ga ik in op de vraag van de heer Van Dijck.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Gaat de minister dan ook in op de rol van De Nederlandsche Bank in het voorstel dat ik gisteren heb gedaan?

Minister **Bos**: Zeker. Als ik uw voorstel goed begrijp, dan is mijn antwoord dat de prudentiële taak van De Nederlandsche Bank het nu al mogelijk maakt om vooraf in te grijpen op het moment dat men zicht heeft op het beloningsbeleid en als dat leidt tot perverse prikkels. Wat niet kan, en ik weet niet of u daarop doelde, is ingrijpen in individuele bonusuitkeringen uit hoofde van dat beleid. Echter, het vastgestelde beleid kan De Nederlandsche Bank afkeuren uit prudentieel opzicht, van tevoren, wanneer dat perverse prikkels bevat.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): De bedoeling van de CDA-fractie is dat er een beloningsvoorstel wordt gemaakt door de raad van commissarissen dat vervolgens voorgelegd wordt aan De Nederlandsche Bank die dat moet goedkeuren op basis van strikte wet- en regelgeving in de Wet op het financieel toezicht. Aan de hand daarvan kan, ongeacht het bonusniveau waar men op komt – 100% of 50% – De Nederlandsche Bank zeggen dat het gezien de kapitaalsituatie van die bank onverantwoord is om een bonus uit te keren. Dus ook dat soort dingen.

Minister **Bos**: Het lijkt me goed dat ik, voorafgaand aan het debat dat we hierover nog gaan hebben, hierover in contact treed met De Nederlandsche Bank om duidelijk te krijgen wat de heer Wellink bedoelde met zijn opmerking over kennelijk ontbrekende wettelijke bevoegdheden. Verder zal de heer Wellink gevraagd worden of hij van mening is dat zijn instrumenten hem nu al in staat stellen om te doen wat de heer De Nerée tot Babberich wenselijk acht, dan wel of daar nieuw instrumentarium voor nodig is. Ik zorg dat de Kamer deze informatie voor het debat heeft.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): De G20-resultaten moeten ook verwerkt worden in de Wet op het financieel toezicht.

Minister **Bos**: Jazeker. Bij de G20 is op een tweetal gebieden een plafond gesteld aan bonussen. Ten eerste wat betreft de meerjarig gegarandeerde bonus; daarvan is gezegd dat niet meer te doen. Ten tweede is de afspraak gemaakt dat als de kapitaalsituatie van een bank het niet toelaat, bijvoorbeeld als een bank onder toezicht staat vanwege onvoldoende kapitaal, er ook beperkingen kunnen worden gesteld aan de bonussen door de

toezichthouder. Dat is afgesproken en dat wordt geïmplementeerd.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Voorzitter, de oproep van de heer Wellink, op persoonlijke titel nota bene, en vrij emotioneel, om een wettelijke regeling, zonder dat ik daarover een waardeoordeel geef, is een belangrijke geweest. Ik begrijp nu van de minister dat er op zich genoeg instrumenten zijn voor de toezichthouder om paal en perk te stellen aan het bonussenbeleid. Ik zou graag van de minister willen weten of hij in de brief die hij naar de Kamer zal sturen, de precieze discrepantie tussen de bedoeling van de heer Wellink en dus zijn persoonlijke emotionele oproep en de bedoelingen van de minister kan meenemen.

Minister **Bos**: Ik weet niet of ik in een brief iets moet opnemen over de persoonlijke emoties van de heer Wellink. Hij heeft gezegd dat hij het persoonlijk verstandig zou vinden als bankiers in deze tijd helemaal geen bonus zouden krijgen. Vervolgens heeft hij een discussie gevoerd over wat wettelijk zijn bevoegdheid en verantwoordelijkheid is en wat hij wel en niet kan. Ik zou het politieke debat dus niet over zijn persoonlijke emoties willen laten gaan, maar vooral over waar hij wettelijk toe geroepen is en of hij daar alle instrumenten voor heeft.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Het antwoord van de minister daarop is duidelijk, maar er zit toch wel licht tussen de oproep van de heer Wellink en hetgeen de minister zegt over de instrumenten die tot de beschikking van de heer Wellink staan. Ik zou die discrepantie in de brief graag meegenomen zien.

Minister **Bos**: Dat is prima. Ik heb er zelf ook belang bij dat daarover geen mist blijft bestaan.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Voorzitter. Hier staat een PvdA-minister die vaak heel grote woorden heeft gesproken over de aanpak van bonussen. Hier staat een Kamer die deze minister van links tot rechts oproept om met strengere wetgeving te komen, strenger dan waar de sector zelf toe bereid is. Mijn vraag aan de minister is waarom hij deze handschoen niet opneemt. Waarom benut hij deze kans niet om de zaken veel beter te regelen?

Minister **Bos**: Dat doe ik, omdat deze PvdA-minister zich realiseert dat Nederland nu vooroploopt in de wereld met het bestrijden van excessieve bonussen. Noem mij één land dat in de buurt komt van wat Nederland heeft geregeld en van plan is om te regelen. Wij moeten datgene wat wij met elkaar hebben afgesproken, de kans geven om te gaan werken. Dat is meer dan in enig ander land aan de orde is. Als dit dan nog onvoldoende is, ben ik de eerste om er met de Kamer verder over te willen praten. Alle bankiers die de Code Banken hebben onderschreven, weten dat zo'n code alleen maar werkt als men zich er ook aan houdt. Zij weten dat als men zich er niet aan houdt, de Kamer klaar zal staan om het uiteindelijk niet bij een code te laten, maar het in wetgeving om te zetten. Laten wij vanuit de koppositie van Nederland op dit gebied nu eerst even een kans geven aan hetgeen wij ons hebben voorgenoemen.

Bos

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): De Kamer zegt nu al dat zij het niet ver genoeg vindt gaan. Ook al lopen wij misschien voorop in de wereld, wij willen meer. De minister zegt: ik ben al de beste van de wereld.

Minister **Bos**: Ja.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Waarom neemt de minister onze aansporing om het beter te doen dan het beste jongetje van de klas – wij willen immers meer – niet serieus?

Minister **Bos**: Wij hebben nog niet eens het debat met elkaar gevoerd. Er komt nog een debat over de Code Banken, over de principes van het beloningsbeleid en over alles wat wij hebben afgesproken om de bonussen in de hand te houden. Wij gaan het nog daarover hebben. Vanuit de Tweede Kamer heb ik – ik kijk hierbij de heer De Nerée aan – ook een aantal keren gehoord dat vooroplopen best is, maar dat al te ver vooroplopen ook weer zijn nadelen kan hebben in termen van vestigingsklimaat en dergelijke. Dat vind ik ook belangrijk. Daarin probeer ik een goed evenwicht te vinden. Ik heb een- en andermaal duidelijk gemaakt dat ik, als ik van mening ben dat bonussen in de financiële wereld tot te grote risico's leiden, die bonussen aan banden zal leggen, ook als andere landen het niet doen. Daar houd ik mij aan, dat doe ik dus ook en daarom loopt Nederland ook voorop. Laten wij het daar eerst eens met elkaar over hebben. In dit debat merk ik namelijk dat er allerlei misverstanden zijn. Er is sprake van de veronderstelling dat wij niets doen aan handelaren en zakenbankiers, terwijl wij daarbij zelfs op lagere bonusniveaus kunnen ingrijpen dan die uit de Code Banken. Laten wij dit alsjeblift eerst een kans geven. Er is namelijk geen land ter wereld waar zo hard op bonussen wordt ingegrepen als in Nederland.

De **voorzitter**: Mevrouw Sap, heel kort. Dat bent u altijd.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Wij voeren hierover al maanden het debat met elkaar. Het finale debat moet nog komen. Dat is er nog niet, omdat het ook zo ontzettend lang duurt voordat deze minister zijn dingen af heeft en wij de benodigde stukken krijgen. Ik wil de minister uitnodigen om ervoor te zorgen dat de Kamer deze stukken zo snel mogelijk krijgt.

Minister **Bos**: De Kamer heeft alles.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Wij hebben niet alles. Wij willen bijvoorbeeld van de minister weten wanneer hij met de betreffende wetgeving komt.

Minister **Bos**: De Kamer heeft alles. Zij heeft de stukken over de principes van het beloningsbeleid en de manier waarop de toezichthouder daar uitvoering aan wil geven, zij heeft de Code Banken en zij heeft het kabinetsstandpunt over de wijze waarop wij het in de vorm van een wet willen gieten. Hierover heb ik nog geen debat met de Kamer gevoerd. Wij gaan het al wel uitvoeren. De heer Wellink heeft ook gezegd dat hij gewoon per direct begint met het nemen van zijn verantwoordelijkheden in dat opzicht. Natuurlijk zijn wij hier al maanden mee bezig, maar er is in de afgelopen maanden wel wat gebeurd, meer dan in enig ander land!

De **voorzitter**: Dat punt heb ik al een aantal keren gehoord.

De heer De Nerée heeft er behoefte aan om een opmerking te maken over een uitspraak van de minister over iets wat de heer De Nerée zou vinden. Een korte opmerking.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Wij leven niet op een eiland. Het enige wat ik gisteren heb gezegd is dat als in de Code Banken "comply or explain" staat, je het "comply" in de wet moet vastleggen. Aan de "explain" hebben wij geen behoefte meer. De code die de sector zichzelf heeft opgelegd, moet gewoon worden nageleefd. Dat kan in de wet worden vastgelegd.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Ik moet mevrouw Sap toch bijvallen. Wij praten hier inderdaad al maanden over. De hele Kamer is het ermee eens dat het belachelijk is dat die bonussen worden uitgekeerd, maar deze minister is er nu opeens tevreden mee dat hij vooroploopt in de wereld. Ik wil hem aansporen om, in elk geval waar hij kan, de banken die worden gesteund met belastinggeld, uit te zonderen van de code. De code is niet afdoende voor banken die met belastinggeld overeind worden gehouden en voor de bank die is genationaliseerd. Daarvoor gelden andere spelregels dan de code. Ik spoor de minister aan om in de code een clause op te nemen dat wij, in het geval dat een bank aanklopt voor staatssteun met miljarden aan belastinggeld, in elk geval alle bonussen op nul zetten en, wat mijn partij betreft, ook alle salarissen maximeren tot de Balkenendenorm. Dat geldt ook voor banken die in de rode cijfers staan. Daarover staat namelijk niets in de code. Als een bank verlies maakt, heeft het hele personeel, inclusief bestuur, geen recht op enige bonus. Dat zijn toch heel logische dingen? Die kun je toch zo aftikken in een wetsvoorstel of in een code met de branche?

Minister **Bos**: De voorstellen van de heer Tony van Dijck zijn al een paar keer door de Kamer verworpen. Wij hebben daar de Code Banken ook niet voor nodig. Elke keer dat wij een bank helpen, is een van de eerste en strengste eisen dat de raad van bestuur moet afzien van de bonussen. Dat is later ook uitgebreid met het punt dat het senior management moet afzien van bonussen. Daar is later bij gekomen dat de top er nooit meer in salaris op vooruit mag gaan dan de mensen van de werkvloer. Daar komt eis na eis na eis bovenop. En ja, daar praten we al maanden over, maar de heer Tony van Dijck moet niet net doen alsof er in die maanden niets gebeurd is. Er is in die maanden meer gebeurd dan in enig ander land ter wereld.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Inderdaad, die afspraken zijn mij bekend, maar die gaan niet verder dan dit jaar of vorig jaar. In 2010 vervallen al die afspraken maar de staatssteun staat nog steeds overeind. Daar is nog steeds niets van afgelost. De minister zou ook kunnen doorpakken door te zeggen: luister, we zetten die bonussen op nul zolang die staatssteun voortduurt. De minister komt nu niet verder dan een jaartje of twee jaartjes voor het bestuur en het senior management.

Minister **Bos**: Er is met instemming van de Kamer vastgesteld dat de eisen die we aan bonussen stellen,

Bos

zolang duren totdat er een nieuw beloningsbeleid is dat duurzaam en gematigd moet zijn. Zolang dat er niet is en de overheidscommissarissen daar niet mee hebben ingestemd, blijven die bonussen op nul staan.

De heer **Heerts** (PvdA): Je zou haast wensen dat die bankiers gewoon een cao gaan afspreken, dan hebben we een hoop problemen minder. De heer Wellink, die nu emotie heeft, heeft ook emotioneel een aantal jaren niets gedaan, stel ik maar even vast. Ik heb een vraag. Hoor ik de minister nu zeggen dat als het gaat om beloningsbeleid, De Nederlandsche Bank wel kan ingrijpen als het over meerdere personen gaat, ook vooraf, maar eigenlijk heel moeilijk kan ingrijpen als het om een individu gaat? Dat zou nu al kunnen. Ik heb nog een tweede vraag. Ik denk dat de minister in zijn hoofd heeft wanneer wat zou moeten kunnen, op basis van de G20 en op basis van nationale wetgeving en ook wanneer de Wet op het financieel toezicht wordt aangepast. Het lijkt mij best mogelijk om een timetable te geven voor wanneer wat wordt behandeld. Dat heeft de Kamer deels zelf in de hand, want er liggen nog dingen voor die met de minister besproken moeten worden. Zouden we voor de beantwoording in tweede termijn een overzicht kunnen krijgen waarin dat tijdspad staat? Hoewel de Kamer over haar eigen agenda gaat, ben ik het met de minister eens dat hij meer doet dan menigeneen hier wil doen laten geloven.

Minister **Bos**: Ik ben bereid om te kijken of we dat tijdspad kunnen geven. Ik meen dat er in de Kamercommissie al naar is gevraagd. Ik weet niet hoe ver we zijn. Laten we kijken of dat lukt. Dat lijkt me geen probleem.

De heer Tony van Dijck merkt terecht op dat de toezichthouder op beleid kan ingrijpen en niet op wat er ten gevolge van het beleid op individueel niveau gebeurt.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Maar wie kan dan in zo'n situatie wel wat doen? Als er op individueel niveau dingen gebeuren die niet mogen volgens het beleid, wie grijpt er dan in?

Minister **Bos**: De commissarissen en het bestuur van de bank zelf.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Maar dat doen ze niet, dat weten we al. Wie grijpt er dan in?

Minister **Bos**: Maar dat zullen ze wel moeten doen; dat staat ook in de code.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Wat zijn dan uw machtsmiddelen? Wat is dan het deel van de afspraken waardoor we zeker weten dat die ook gehandhaafd worden? Het is natuurlijk een beetje een luchtballonnetje.

Minister **Bos**: Nee, want als bestuurders van de bank of toezichthouders van de bank hun werk niet goed doen – dan komen we bij het onderwerp dat de heer Irrgang heeft aangevoerd – ontstaat er mogelijk een grond voor wanbeleid waarop ze aansprakelijk gesteld kunnen worden, zoals dat elders in het bedrijfsleven ook het geval is.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Maar dat is niets anders

dan wat we nu al hebben. Dat is de situatie die nu al bestaat en die werkt niet, want er worden nog steeds veel te hoge bonussen gegeven.

Minister **Bos**: Nee, wacht even. Mevrouw Verdonk doet nu op de gegevens die we hebben uit het onderzoek over de afgelopen jaren. Ik heb gezegd dat het schaamteloos is wat daar gebeurde: in crisisjaren nog steeds dat soort hoge bonussen, niet gerelateerd aan prestatie; commissarissen die zich daar eigenlijk niet of nauwelijks mee bezighielden. Dit hele verhaal is opgezet om daar een einde aan te maken. Daarom hebben we nu die code, hebben we de principes van de G20, hebben we fiscale wetten en een herenakkoord. Daarom doen we al die dingen, om daar een eind aan te maken.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Dat zijn allemaal losse akkoorden. Dat is allemaal ouwe-jongens-krentenbrood. U moet gewoon zeggen: eigenlijk verandert er helemaal niets aan de situatie, want we zijn nog steeds afhankelijk van de manier waarop de bankiers invulling geven aan hun bonusbeleid.

Minister **Bos**: Nee, dat zeg ik niet. Ik word dezer dagen plat gebeld door media uit de rest van de wereld over wat Nederland op dit gebied allemaal doet, omdat men het kennelijk als heel interessant en initiatiefrijk ziet wat hier wel gebeurt en wat in andere landen nog niet gebeurt. Ik hoop dat het een goed voorbeeld is dat doet volgen.

De **voorzitter**: De minister vervolgt zijn betoog.

Minister **Bos**: Voorzitter. Daarmee heb ik heel wat onderwerpen rondom de bonussen behandeld. Het andere onderwerp waar mevrouw Verdonk en anderen naar vroegen, ik dacht ook de heer Van Dijck, is de scheiding tussen spaar- en investeringsbanken. Vervelend dat te moeten zeggen, maar wij hebben daar een Kamerdebat over gehad, ik dacht vlak na het reces. Toen lag de visie van het kabinet op de toekomst van de financiële sector op tafel. Wij hebben het heel uitgebreid gehad over de vraag of je banken moet opknippen, of dat je binnen banken Chinese muren zou moeten oprichten tussen die verschillende functies. Ik heb toen gezegd dat ik dit een zeer interessante gedachte vind, maar ik ben ook tot de conclusie gekomen dat het niet lukt om dit binnen Nederland door te voeren. Als je dat wilt doen, moet je het in Europa doen. Ik ben bereid om die discussie in Europa aan te gaan. Daar ben ik ook mee begonnen.

De tweede route waarlangs we die gedachte kunnen uitvoeren – dan zit ik in de buurt van wat de heer Van Dijck terecht aandroeg – is het insolventierecht van banken, zoals de heer Weekers het noemt. Moet het voor banken mogelijk worden dat ze failliet gaan? Als bankbestuurders of kapitaalverschaffers aan banken weten dat ze niet te allen tijde gered worden door de belastingbetaler, dat ze gewoon failliet kunnen gaan, zou dat prikkels op kunnen leveren om minder grote risico's te nemen. In de G20 is vastgesteld dat er op dit punt nog ontzettend veel te doen is. Dat zal de komende maanden steeds prominenter naar voren komen, in de voorbereidingen op de volgende G20 bijeenkomst.

Drie nader uit te werken ideeën spelen een rol. Het eerste idee is dat je financiële instellingen verplicht om

Bos

een testament te maken, waarin staat hoe in geval van een faillissement de verschillende kapitaalverschaffers en belanghebbenden bevoordeeld dan wel benadeeld worden. Zo'n testament heeft voordelen. Door van tevoren inzicht te geven in wat het aandeelhouders of vreemdvermogensverschaffers kost als een bank failliet gaat, weet je zeker dat zij er niet op rekenen dat ze toch wel gered worden door de belastingbetaler. Zij weten immers dat ze zelf ook deels het schip ingaan. Misschien gaan zij dus op een heel andere manier die onderneming aansturen dan op dit moment het geval is.

De tweede mogelijkheid die een testament biedt, zeg ik tegen mevrouw Verdonk, is dat je daarin kunt vastleggen wat de publieke functies zijn van de bank. Die functies ga je beschermen als de bank failliet gaat en andere functies niet. Dat is misschien nog wel een mooiere manier om het aangedragen probleem een plek te geven. Dat is één route waar wij in de G20 mee bezig zijn. De tweede route is dat toezichthouders, naar het zich laat aanzien, banken gaan verplichten om een deel van hun kapitaal aan te houden als zogeheten *contingent capital*. Dat is kapitaal dat in eerste instantie het karakter van vreemd vermogen heeft, maar dat in tijden van crisis automatisch verandert in eigen vermogen. Dus je dacht een kapitaalverschaffer aan een bank te zijn met een vast recht op rendement, maar in tijden van crisis word je – of je het leuk vindt of niet – aandeelhouder. Dan heb je die zekerheid niet meer. Dan ga je meebetalen via de waardedaling van je kapitaal. Dat wordt ook bekeken.

De derde route die bekeken wordt, is of je de rechten van aandeelhouders onder omstandigheden, in crisissituaties, opzij zou moeten zetten. Dan kun je sneller interveniëren dan op dit moment mogelijk is, teneinde de rekening voor de belastingbetaler op tijd tot beheersbare proporties terug te brengen. De extreme variant daarvan is een vorm van nationalisatiewetgeving, maar er zijn uiteraard ook minder extreme vormen.

De heer **Irrgang** (SP): Volgens mij zijn dit allemaal goede voorstellen. Waarom wacht u op de G20?

Minister **Bos**: In de G20 zijn Nederland en Amerika leidend op deze onderwerpen. Wij trekken daar als geen ander aan. Wij wachten op helemaal niemand.

De heer **Irrgang** (SP): Dat betekent dus dat wij van u wetgeving kunnen verwachten op al die punten. Ik denk dan aan de conversie van vreemd vermogen in eigen vermogen, het testament en de nationalisatiewetgeving, dus de onteigeningswet, waar ook het CPB voor gepleit heeft. Op welke termijn kunnen wij die verwachten? U houdt het nu wel in het midden. Wat kunnen wij concreet van u verwachten in de komende maanden?

Minister **Bos**: Ik geef drie routes aan, waarlangs je het probleem kunt oplossen. Ze zijn alle drie heel radicaal, want ze grijpen in op juridisch tamelijk stevig vastgelegde rechten van kapitaalverschaffers. Dan ga je niet over één nacht ijs. Dat verander je niet zomaar. Het zou mooi zijn als het lukt om dat internationaal te doen, want je wilt het niet geïsoleerd doen. Ik sluit echter niet uit dat je nationaal sneller moet gaan als het internaal te langzaam gaat. Gezien het prille stadium waarin we zijn, kan ik op dit moment niet een realistische schatting geven wanneer we daarbij het stadium van wetsvoorstellen bereikt hebben.

De heer **Irrgang** (SP): De onteigeningswetgeving hebben ze in feite al in het kapitalistische Amerika. Daar hebben ze gewoon al vergelijkbare instrumenten en in Duitsland werken ze er ook aan. Dan is er toch geen enkele belemmering om daar nu werk van te maken? Ik heb geen behoefte aan een soort routeplanner, een soort spoorboekje over waar je allemaal naartoe kunt gaan. Laat de minister gewoon zeggen wat hij wil, wat hij gaat doen en wanneer wij hem daar op kunnen afrekenen.

Minister **Bos**: In Amerika hebben ze dat nog niet, maar er zijn wel ideeën over. In Engeland en Duitsland zijn wetgevingsvormen die erg toegespitst zijn op concrete individuele instellingen die men wilde nationaliseren. Die hebben geen generiek karakter. In het debat dat we na het reces hadden, heb ik toegezegd dat er in oktober een mededeling van de Commissie zou komen over dit onderwerp. Die mededeling wil ik afwachten en dan kom ik met mijn eigen plannen naar de Kamer. Dat herhaal ik nu.

De **voorzitter**: De minister vervolgt zijn betoog.

Minister **Bos**: In deze sfeer passen ook de stresstesten waarover met name door de heer Weekers de nodige vragen zijn gesteld. Hij vroeg of er in het stressscenario instellingen onder 6% komen en welke dat zijn. Hij weet dat ik geen mededelingen mag doen over individuele financiële instellingen. Dat is toezichtvertrouwelijke informatie, dus dat kan ik niet zeggen. Ik denk dat het wel van belang is om in deze Kamer vast te stellen dat de brief over de stresstesten zo gelezen moet worden dat deze niet uitsluit dat de toezichthouder onder bijzondere omstandigheden in individuele instellingen wel degelijk kan ingrijpen. Het stellen van extra eisen is dan wel degelijk mogelijk vanwege het heel specifieke risico-profiel van die individuele financiële instelling of de heel specifieke omstandigheden waarin deze terechtkomt. Het enige wat wij vervolgens daarover gezegd hebben, is dat de kans dat zo'n situatie ertoe leidt dat de overheid extra kapitaal erin moet steken op dit moment eigenlijk nihil geacht mag worden. Als dat wel aan de orde is en financiële instellingen in stressscenario's van dit type meer kapitaal nodig hebben, dan zullen ze dat waarschijnlijk zelf bij hun aandeelhouders of op de kapitaalmarkt kunnen vinden. De enige financiële instelling waarvan we nu al kunnen zeggen dat die waarschijnlijk wel additioneel kapitaal nodig heeft, zal Fortis/ABN AMRO zijn. Dat wist de Kamer ook al.

Dan heeft de heer De Nerée ...

De **voorzitter**: De heer Weekers heeft een vraag.

De heer **Weekers** (VVD): Ik heb vier vragen gesteld over de brief over de stresstest. De minister geeft alleen antwoord op het eerste deel van de eerste vraag, waarbij hij aangeeft niet te kunnen zeggen welke instellingen onder de 6% zitten. Vervolgens heb ik nog drie andere vragen gesteld en daar krijg ik toch ook graag antwoord op. Dat is één.

Twee: het IMF heeft vandaag het Global Financial Stability Report uitgebracht. Ik lees in de Euro-area dat de Europese banken, als de kapitaalbehoefte op 8% of 10% wordt gesteld, toch nog een aanzienlijke hoeveelheid kapitaal nodig hebben, variërend van 150 mld. tot 380 mld. Wat betekent dit voor de Nederlandse situatie?

Bos

In de brief wordt de indruk gewekt dat de Nederlandse banken, met uitzondering van ABN AMRO en Fortis, met vlag en wimpel zijn geslaagd. Ik heb hier echter volstrekt geen gerust gevoel over.

Minister **Bos**: Dat is niet wat wij zeggen. Wij zeggen dat het voor de toezichthouder wel degelijk onder bijzondere omstandigheden noodzakelijk kan zijn om individuele instellingen een aanwijzing te geven dat er meer kapitaal nodig is. De toezichthouder is echter op dit moment van mening dat het waarschijnlijk niet nodig zal zijn dat daarvoor overheidskapitaal wordt gebruikt. Men kan dit kapitaal zelf aantrekken op de markt. Wij lezen immers nu ook dat talrijke individuele instellingen zich weer op de kapitaalmarkt begeven en zelf kapitaal aantrekken. Ik wijs op het bericht van afgelopen week dat BNP extra kapitaal aantrekt.

De eerste vraag van de heer Weekers over de individuele instellingen is beantwoord. Zijn tweede vraag was hoe kan worden verklaard dat er toch moet worden ingegrepen ook al heeft een instelling meer kapitaal dan de strikte eis vanuit Basel luidt. Ik meen dat ik al heb gezegd dat de toezichthouder ook nog individuele eisen kan stellen die gegeneerd worden door de individuele situatie van de instelling. De generieke eisen moeten worden gezien als een bodem die in het systeem wordt gelegd. Daar bovenop kunnen additionele eisen worden gesteld door de toezichthouder die echt voor die ene specifieke instelling van belang zijn. Dit was bijvoorbeeld het geval bij ING, waar de heer Weekers aan refereerde.

In de derde plaats sprak de heer Weekers over het feit dat de ondergrens te laag is en zal worden verhoogd. Dat is waar. De eisen worden op dit moment overal aangepast. Dat zal ook in Nederland gebeuren. Dat heeft DNB mede in ogenschouw genomen bij zijn conclusie aan de hand van deze stresstest. Er is gekeken naar de situatie waarin instellingen zich bevinden in het licht van mogelijke stressscenario's en van aanpassingen van kapitaaleisen. De conclusie is nog steeds dat wij niet kunnen uitsluiten dat bij individuele instellingen meer kapitaal nodig is. Het lijkt mij echter, met uitzondering van Fortis en ABN AMRO, onwaarschijnlijk dat andere instellingen naar de overheid toe moeten voor kapitaal. De meeste zullen dat zelf op de markt kunnen aantrekken.

Ten slotte vraagt de heer Weekers of er een vergelijking gemaakt kan worden met de situatie in 2008. Wellicht beschikt de toezichthouder over de nodige informatie, maar wij hebben zelf geen exacte informatie over de niveaus van voor de crisis waarmee de heer Weekers graag een vergelijking zou maken. Voor zover wij er inzicht in hebben, lijken de kapitaalbuffers van banken door heel Europa heen op dit moment hoger dan destijds het geval was.

De heer **Weekers** (VVD): De kapitaalbuffers zijn gemiddeld zeker hoger dan destijds het geval was. Tegelijkertijd zegt het IMF dat de banken nog lang niet op orde zijn. In Amerika zijn de banken voor 60% op orde, in Europa is dat pas voor 40%. Ik wil een eind met de minister meegaan als hij zegt dat niet alle banken die extra kapitaal nodig hebben, bij de overheid moeten aankloppen. Wij moeten echter ook constateren dat mogelijk er nog steeds een probleem bestaat. Daarom herhaal ik mijn vraag. In de brief wordt een situatie geschetst alsof wij ons in Nederland geen zorgen meer

zouden hoeven te maken behalve over ABN AMRO en Fortis, terwijl ik eigenlijk concludeer dat dat volksverlakkerij is en dat wij nog lang niet zo ver zijn.

Minister **Bos**: De heer Weekers moet de brief wel recht doen, zeker gelet op wat ik zojuist gezegd heb over hoe de brief moet worden gelezen. De toezichthouder trekt de conclusie dat zelfs bij de omstandigheden van een stressscenario – dat zijn tamelijk heftige veronderstellingen – voor instellingen geldt dat ze boven de formele normen blijven. De toezichthouder kan echter niet uitsluiten dat voor individuele instellingen toch de noodzaak bestaat om extra kapitaal aan te trekken. In het voorbeeld van de heer Weekers zelf was dat voor ING het geval: formeel was er niets aan de hand, maar de toezichthouder vond het belangrijk dat er werd ingegrepen. De toezichthouder zegt erbij dat de situatie inmiddels zodanig lijkt te zijn dat instellingen dat kapitaal zelf op de kapitaalmarkt kunnen aantrekken. Dat zien wij op dit moment ook overal gebeuren. Het is dus onwaarschijnlijk dat zij daarvoor bij de overheid aankloppen. Ik stel voor dat de heer Weekers dat als goed nieuws beschouwt.

De heer **Weekers** (VVD): Ik ben daar nog niet van overtuigd. Wat mij betreft staat nog een heel aantal vragen open. Wij moeten binnen de commissie voor Financiën maar eens bekijken hoe wij de brief verder gaan behandelen.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Ik zal er niet lang op doorgaan, maar een deel van het antwoord van de minister trok mijn aandacht, namelijk dat ABN AMRO wel geld nodig zou hebben. Mijn vraag is binnen welke termijn en op welke voorwaarden dat zal zijn.

Minister **Bos**: Ik heb een brief aan de Kamer gestuurd waarin dat onderwerp uitgebreid aan de orde is gesteld. Die moet gisteren bij de Kamerleden zijn aangekomen.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Het is niet helemaal helder binnen welke termijn een en ander gaat gebeuren.

Minister **Bos**: Oktober.

De heer **Irrgang** (SP): Wij hebben inderdaad een dergelijke brief ontvangen. Ik had ook nog gevraagd of een bedrag in de orde van 8 mld. juist is.

Minister **Bos**: Dat is een totale fabel. Wij kunnen dat totaal niet plaatsen.

De heer **Irrgang** (SP): Dat is een duidelijk antwoord. Hopelijk kunnen wij aan veel lagere bedragen denken.

Minister **Bos**: Lager dan 8 mld.

De heer **Irrgang** (SP): Ik heb nog een vraag naar aanleiding van de brief over de stresstesten. Gesteld wordt dat ABN AMRO en Fortis aanvullende injecties nodig hebben. Is dat ten opzichte van de huidige situatie? In zijn brief stelt de minister dat in die situatie meer nodig is. Of is dat na de situatie waarin de opsplitsing definitief is gemaakt en kapitaal is toegevoegd? Dat maakt namelijk nogal wat uit.

Bos

Minister **Bos**: Het is ten opzichte van de huidige situatie. Een aantal omstandigheden kan aanleiding geven tot meer kapitaal. Men moet na de splitsing op eigen benen kunnen staan. Het heeft ook te maken met integratie en met de remedy, de aanscherping van de kapitaaleisen vanuit Basel.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Voorzitter. Zouden die sombere prognoses van het IMF er niet toe kunnen leiden dat banken nog meer op hun geld blijven zitten en nog minder kredieten gaan verlenen?

Minister **Bos**: Dat is helemaal juist en dat is hierbij natuurlijk het grote dilemma. Als de overheid of belastingbetaler banken met belastinggeld wil steunen om niet in kapitaalproblemen te komen, moeten deze zelf hun balans op orde brengen en dat doen ze natuurlijk door kritischer om te gaan met kredietverzoeken. Dat is een heel groot dilemma: je kunt niet tegen banken zeggen dat zij geen geld krijgen van de belastingbetaler en ruimer moeten ingaan op kredietverzoeken, en tegelijk van ze willen dat ze een gezondere balans krijgen.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Is die afgesproken minimumgrens van 4% niet te riskant, zeker in het licht van de nieuwe IMF-gegevens?

Minister **Bos**: Nee. Het gaat hierbij om een specifiek soort kapitaal: de Core Tier 1, de hardste kapitaalbuffer die er is. Er zijn nog andere vormen van solvabiliteitskapitaal die daarbovenop zitten, waardoor je een stijgend percentage krijgt. In Basel heeft men geconstateerd dat de kwaliteit van het bufferkapitaal bij Europese banken slecht was in vergelijking met die van Amerikaanse banken. Oftewel: de buffer bleek daar niet zo geweldig als een buffer te werken als het echt misging, en niet alleen de hoeveelheid kapitaal maar ook de kwaliteit van het kapitaal moest omhoog. Dit kan bijvoorbeeld minder achtergestelde leningen betekenen, omdat die in de praktijk een minder harde buffer inhouden dan wij dachten.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): U zei net dat banken ook particulier vermogen kunnen verkrijgen. Maar wat is, in percentages, de kans daarop, vergeleken met de kans dat de staat moet inspringen?

Minister **Bos**: Kennelijk is die verbeterd. Ik constateer dat steeds meer banken zelf vermogen aantrekken. Aegon kondigde volgens mij begin dit jaar aan dat het extra kapitaal gaat aantrekken, deels om de staatsinjectie af te lossen. Ik dacht dat ook SNS REAAL vorige week of twee weken geleden kapitaal wist aan te trekken, evenals BNP deze week. Dit gaat kennelijk steeds beter.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Komt de minister nog apart terug op ABN AMRO? Daarover hebben we namelijk nog wat vragen gesteld.

Minister **Bos**: Ja.

In dit blok heb ik nog twee vragen. De eerste is van de heer De Nerée over het agentschap. Ik begrijp zijn teleurstelling over het feit dat we nog niet verder zijn, maar ik hoop en schat zo in dat ook hij geen behoefte heeft aan een agentschap met weinig toegevoegde waarde voor de praktijk. Alle partijen in Engeland vonden

dat in ieder geval wel. Vervolgens is het de vraag of een Zweeds model, waarin echt sprake van eigenstandige bevoegdheden is en de minister en ook het parlement daarvan afstand doen, niet meer in lijn ligt met de bedoeling van de Kamer, althans een deel daarvan. Wij zullen dit zo snel mogelijk onderzoeken. Ik kan toezeggen dat ik in november met voorstellen naar de Kamer kom.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Kunt u een datum noemen? Is het voor of na 15 november? Mijn voorkeur zou hebben vóór 15 november; dan kunnen we er rustig over nadenken.

Minister **Bos**: Ik zal mijn uiterste best doen.

De laatste vraag in dit blok is die van de heer Cramer: hij vroeg nogmaals om te kijken naar het eigen aandelenbezit van topbestuurders. Wij dachten dit probleem adequaat geadresseerd te hebben in het wetsvoorstel Bestuur en toezicht. Daarin wordt, mede op verzoek van de heren Cramer en Tang, een regeling getroffen ten aanzien van tegenstrijdige belangen die kunnen spelen bij bestuurders die aandelen in bezit hebben of aan wie aandelen in het vooruitzicht worden gesteld, en die tegelijkertijd deelnemen in de besluitvorming over, bijvoorbeeld, fusies en overnames. De behandeling daarvan zal het podium en moment moeten zijn voor die discussie.

De heer **Weekers** (VVD): Voorzitter. Ik vroeg mij af of hiermee het thema van de persoonlijke aansprakelijkheid is behandeld.

Minister **Bos**: Nee, dat komt nog.

Ik weet niet hoe uitgebreid ik moet ingaan op het volgende onderwerp, omdat ook daarover een brief is gestuurd: de bonus van de heer Zalm. Tot mijn spijt constateer ik dat verschillende leden van deze Kamer verschillende herinneringen hebben aan wat hierover is verteld. Volgens mij hadden ten minste twee leden begrepen hoe het zat, en andere leden niet. Laten we het dus maar houden op een misverstand. Het vervelende is natuurlijk ook dat een deel van de informatie in een vertrouwelijke briefing aan de Kamer is gegeven en dat daarvan dus geen geschreven verslag bestaat, zodat we de zaak ook niet op die basis kunnen beoordelen. Ik ben van mening dat alles toen aan de orde is gekomen. Dat nu even latend voor wat het is, hoop ik dat er nu een goed begrip is van de wijze waarop de zaak in elkaar zit. Ik benadruk dat de bonus die de heer Zalm krijgt nul is – ik herhaal: nul – zolang hij er niet in slaagt om ABN AMRO te verkopen met winst voor de belastingbetaler. Alleen als iedereen in Nederland erop vooruitgaat, omdat wij meer uit de bank halen dan wij erin gestopt hebben, krijgt de heer Zalm een bonus mee. Dat is een ongelooflijk streng criterium in het licht van de toestand waarin wij de bank hebben aangetroffen en alles wat er in de loop der tijd nog extra aan kapitaal wordt ingestopt. Dat telt namelijk ook allemaal mee. Al het kapitaal dat in die bank gestopt wordt na het moment van aanschaf telt mee in de rekensom of er meer uit de bank is gehaald dan erin is gestopt en of de heer Zalm een bonus krijgt. Dat is één.

Het tweede punt is dat hij die bonus niet meteen krijgt, maar pas als wij twee jaar na het afsluiten van de verkoop nog steeds van mening zijn dat het een verstandige transactie was. Wij proberen ook te leren

Bos

van de geschiedenis in de bancaire sector, namelijk dat "boter bij de vis-bonussen" soms deals belonen die op korte termijn fantastisch zijn, maar op lange termijn toch rampzalig blijken uit te werken. De enige die na twee jaar mag beoordelen of het een verstandige transactie was, is niet de heer Zalm zelf, maar de minister van Financiën. Dit draagt, of ik dat nu ben of niet, misschien ook nog bij aan het vertrouwen in deze constructie.

Het derde punt is dat de bonus inhoudt dat voor elk miljard winst – miljard, dat is ontzaglijk veel geld – dat de heer Zalm bij verkoop weet te realiseren, er een bonus is van € 100.000. Dit wordt gemaximeerd op vier keer een halfjaarsalaris. De bron van het misverstand in de gedachteswisseling met de Kamer is kennelijk dat de kwestie van dit halfjaarsalaris is blijven hangen. Van onze kant werd verondersteld dat de Kamerleden begrijpen dat dit per jaar is, terwijl het idee in de Kamer bestond dat dit eenmalig was. Het is per jaar, maar maximaal vier jaar. Ongeacht of de heer Zalm acht of twaalf jaar bij die bank zit, is het nog steeds vier keer het halfjaarsalaris.

Er is zojuist gesproken over de Code Banken. Hierin staat als norm dat de bonus nooit meer mag zijn dan het vaste jaarsalaris. In het geval van de heer Zalm gaat het over een bonus die maximaal het halve vaste jaarsalaris is. In alle opzichten is de regeling gematigder dan de praktijk die de bancaire sector zichzelf oplegt.

Ik wil niet mijn gelijk halen als het gaat om hoe de informatievervalsing precies is gegaan. Ik betreur het misverstand en ik hoop dat er nu in ieder geval duidelijkheid is over de wijze waarop het in elkaar zit. Het is gematigder dan de praktijk in de financiële sector. Er wordt slechts uitgekeerd als alle belastingbetalers in Nederland er voordeel aan hebben. Alleen al daarom wensen wij de heer Zalm heel veel succes, want dit zal nog een gigantische klus blijken te zijn.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Ik heb gisteren al gezegd dat wij, in mijn herinnering, die informatie gehad hebben. Mijn interesse gaat er echter naar uit wanneer de teller gaat tikken. Wanneer wordt er winst gemaakt, bij welk bedrag? Wat is er tot nu toe in de banken gaan zitten? Daarover waren ook verschillende opvattingen. Ik wil graag een bedrag horen, zodat wij weten wanneer wij er beter van worden en rustig een biertje kunnen drinken omdat de belastingbetalers, inclusief de Kamerleden, rustig kunnen gaan slapen. Niet in Nieuwspoort overigens, zo heb ik begrepen.

Minister **Bos**: Ik kan dat bedrag nu niet noemen omdat het pas op het moment van verkoop vastgesteld kan worden. Pas dan weten wij hoeveel geld er in de loop der tijd in Fortis/ABN AMRO is gestoken. Dat moet er allemaal uitkomen en dat weten wij nu nog niet. De tweede onbekende is dat ik op dit moment geen getal wil noemen in relatie tot de waarde van Fortis Verzekeringen. Zoals bekend, hebben wij destijds 16,8 betaald voor het geheel van ABN AMRO, Fortis Verzekeringen, ASR en Fortis Bank Nederland. De heer Zalm is alleen verantwoordelijk voor de toekomst van Fortis Bank Nederland en ABN AMRO, niet voor de toekomst van Fortis Verzekeringen. Als ik nu dat bedrag van 16,8 opsplits en een veronderstelde waarde noem van Fortis Verzekeringen, dan beïnvloedt dat de kans om een goede verkoopwaarde voor dat onderdeel te realiseren negatief. Dat is niet in het belang van de belastingbetaler.

De **voorzitter**: Ik zie zo veel mensen die een vraag willen stellen dat wij echt heel beknopt moeten zijn. Doen wij dat niet, dan duurt de behandeling van dit onderwerp echt te lang.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Ik wil graag dat de minister op een andere manier aangeeft wat de waarde is en wanneer de teller gaat tikken. Ik kan begrip opbrengen voor de opmerking van de minister dat hij geen indicatie kan geven van de waarde van Fortis Verzekeringen Nederland, ofschoon al een aantal bedragen de ronde doet. Als je die bedragen – volgens geruchten in de krant 4 mld. – aftrekt van die 23,3 mld. begint de teller dus te tellen bij 19,3 mld.

Minister **Bos**: Laat ik het zo zeggen. Er is 16,8 mld. besteed aan de overname van Fortis Bank Nederland, ASR en Fortis Corporate Insurance. Daar gaat nu al 0,3 mld. af, doordat wij Fortis Corporate Insurance hebben verkocht. Daar is echter 6,5 mld. bijgekomen door de transactie die wij vorig jaar december hebben besproken en voor de zomer is er nog 0,8 mld. bijgekomen door de "mandatory convertible note". Trek van het bedrag dat dan resteert, een fictief bedrag af – een bedrag dat u zelf moet invullen – voor de waarde van ASR en je hebt het bedrag dat er in Fortis Bank Nederland en ABN AMRO zit. Vraag mij dus niet om dat bedrag nu hier concreet te maken. Zo loopt op dit moment echter wel de rekensom. Een eerlijker antwoord kan ik echt niet geven.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Ik neem hier genoeg mee.

De heer **Irrgang** (SP): Ik heb drie vragen. Ik hoop dat ik ...

De **voorzitter**: Net als bij mevrouw Sap: korte vragen. Dan gaat het goed.

De heer **Irrgang** (SP): Mijn eerste vraag is of de minister niet zelf aan dat misverstand heeft bijgedragen door in de Eerste Kamer tegen een senator van de SP te zeggen: de bonus is maximaal 50% van zijn jaarsalaris. U zei daar namelijk niet bij: per jaar en met een maximum van vier jaar.

Mijn tweede vraag betreft uw opmerking dat het niet in strijd is met de Code Banken, maar het is wel een eenmalige bonus bij vertrek en verkoop met winst. Moet daarvoor niet worden uitgegaan van dat maximum van een jaarsalaris uit de Code Banken? Vier keer een half jaarsalaris is in totaal twee jaarsalarissen. Mijn derde vraag: hoe werkt het met die jaren? Krijgt hij bijvoorbeeld maximaal twee jaarsalarissen als hij na twee jaar weggaat? Hoe werkt dat precies. Dat werd mij niet helemaal duidelijk uit de brief.

Minister **Bos**: Ik zei al dat het de bron van dit misverstand is dat ik heb gedacht dat iedereen weet dat je een percentage van je jaarsalaris niet één keer krijgt. Daarom is het nu juist een percentage van je jaarsalaris. Een percentage van je jaarsalaris krijg je elk jaar. In die zin lijkt het mee te vallen, aangezien het slechts vier keer wordt gedaan en niet elk jaar. Dat misverstand is nu hopelijk opgehelderd. Een bonus die bestaat uit een percentage van een jaarsalaris en die slechts eenmalig

Bos

wordt uitgekeerd, is een variant die ik nog niet ben tegengekomen. Ik heb het zo ook zeker niet bedoeld.

Het verhoudt zich uitstekend tot de Code Banken, omdat het geen vertrekbonus is, maar een langetermijnbonus. Het is immers de bedoeling om met deze bonus een prestatie te belonen die op de lange termijn is gericht. De bonus wordt bovendien niet op het moment van de transactie, maar pas twee jaar daarna uitgekeerd. Hoe langer de heer Zalm in dienst blijft bij ABN AMRO, hoe lager dat relatieve percentage van de bonus wordt.

De heer **Irrgang** (SP): Het gaat niet om een bonus die elk jaar wordt uitgekeerd, maar om een eenmalige bonus bij verkoop met winst. Vandaar dat ik het zo raar vind om te kiezen voor maximaal een half salaris per jaar. Daardoor is de verwarring ontstaan.

Minister **Bos**: Ik begrijp het.

De heer **Irrgang** (SP): U hebt zich ongelukkig uitgedrukt. Maar goed: u zegt zelf dat het een misverstand is. U hebt het strikt genomen ook niet juist gezegd en daarmee hebt u voor verwarring gezorgd. Daar laat ik het namens mijn fractie maar bij.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Voorzitter. Ik zie de minister niet als een naïeve politicus. Hij zei zojuist dat alle fracties op twee na een verkeerd beeld hebben gekregen van de bonus van de heer Zalm. Vindt hij dan dat hij geen enkele verantwoordelijkheid draagt voor het beeld dat bij de Kamer heeft postgevat?

Minister **Bos**: Daar heeft mevrouw Koşer Kaya gelijk in. Dat is inderdaad jammer en dat betreurt ik zelf ook. In een heleboel opzichten gaat het om een bonusstructuur waar de hele financiële sector een voorbeeld aan zou kunnen nemen. Het blijft natuurlijk verschrikkelijk veel geld. Ik zou veel liever niet dit soort bonussen hoeven betalen, maar in die wereld is dit een voorbeeld van enorme matiging. Het is jammer dat juist een dergelijk voorbeeld onderwerp wordt van dit soort misverstanden. Dat hebben wij nu met elkaar rechtgezet.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): De heer Zalm krijgt al een vorstelijk basissalaris van € 750.000. Als ABN AMRO straks met winst wordt verkocht, heeft hij zijn werk goed gedaan, maar hij krijgt dan ook nog een bonus van 1,5 mln. maximaal. Er was een tijd dat ook de PvdA-fractie dat exhibitionistische zelfverrijking noemde. Waar zijn de idealen van de minister gebleven?

Minister **Bos**: Mevrouw Sap zal mij niet horen zeggen dat dit een perfecte wereld is. Zij zal mij ook niet horen zeggen dat ik niet graag voor minder dat contract had willen sluiten. Ik ben echter wel van mening dat het in het belang is van alle hardwerkende en dus belastingbetalende Nederlanders dat een van onze allerbeste mensen aan het hoofd van die bank staat en dat die persoon, in tegenstelling tot wat overal in de financiële wereld gebruikelijk is, alleen maar een bonus krijgt als hij doet waar alle belastingbetalende Nederlanders baat bij hebben. Dat is de manier waarop ik geprobeerd heb de particuliere belangen van de heer Zalm in overeenstemming te brengen met het algemene belang dat wij allemaal hebben bij het op een verstandige manier afhandelen van ons tijdelijk eigendom van die bank.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): De minister zegt dus eigenlijk dat die bonus van 1,5 mln. – waarvan hij zelf besloten heeft dat de heer Zalm die zal krijgen – hem eigenlijk door de strot geduwd is, dat hij een dergelijke bonus liever niet wil geven, maar dat hij zichzelf dit in de toekomst weer ziet doen, omdat hij nu eenmaal moet meegaan met het spel. Is dat de boodschap van deze minister?

Minister **Bos**: Ook ik heb te maken met een arbeidsmarktsituatie die, of ik dat nu leuk vind of niet, beperkingen stelt aan wat ik kan afspreken. Ik heb er het beste uitgehaald. Dat betekent dat de heer Zalm erop achteruitging en dat hij minder krijgt dan zijn collega's bij andere banken krijgen en zijn voorgangers bij dezelfde bank kregen. Dat is hier menigmaal besproken. Uiteindelijk heeft dit de goedkeuring van de Kamer gekregen. Nogmaals: men heeft mij nog nooit betrupt op de uitspraak dat ik het fijn of prettig vind dat mensen zo ontzaglijk veel geld verdienen. Integendeel, men heeft mij vaak betrupt op het feit dat ik daar grote vragen bij zette. Ik heb echter ook de verantwoordelijkheid om de beste persoon die ik vinden kan in het belang van de belastingbetaler aan te stellen aan het hoofd van de betrokken bank. Dat heb ik gedaan.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Minister Bos probeert de zaak nu een beetje te downplayen – hij doet alsof hij een goede deal gesloten heeft met de heer Zalm – maar het blijft natuurlijk belachelijk dat de betrokken bank, die eigenlijk failliet was, dankzij de belastingbetaler, dankzij de staat nu nog in leven is. Ook wij zouden niet willen dat de bank failliet zou zijn gegaan, maar het gaat er wel om dat er nu sprake is van een situatie waarin zelfverrijking en in het verleden behaalde prestaties niet meetellen voor de toekomst. Ik zou graag inzichtelijk willen hebben wat er op dit moment door de hele raad van bestuur en door het management van de bank verdiend wordt. Iemand als Joop Wijn zit ook op 6 ton en ik weet niet wat alle anderen verdienen. Ik vraag mij af of de minister als aandeelhouder namens alle belastingbetalers niet veel meer een vuist kan maken. Kan de minister niet – zoals ook de aandeelhouders in het bedrijfsleven doen – zeggen: dit pikken wij niet; tot hier en niet verder? Dan gaan de betrokkenen maar naar het buitenland en dan gaan zij maar naar een andere bank, en dan zoekt de minister maar de second best, die het wel voor minder geld wil doen. Dat nemen wij dan op de koop toe. Wij vinden het echter belachelijk dat mijnheer Zalm, die anderhalf jaar geleden nog genoeg nam met een ministerssalaris, nu het vijfvoudige moet verdienen en ook nog een bonus bij verkoop van de bank moet krijgen. Mijn ...

De **voorzitter**: Mijnheer Van Dijck, u vervalt een beetje in herhaling.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Mijn tweede vraag is in hoeverre de rentelasten van de financiering voor de nationalisatie van de bank ook meegenomen worden in dat bedrag.

Minister **Bos**: Ik denk dat de belastingbetalers in Nederland de heer Zalm buitengewoon dankbaar zullen zijn als hij in staat is om straks de bank met winst voor de belastingbetaler te verkopen. Alleen dan krijgt hij zijn

Bos

bonus. Rentekosten kunnen wij niet in rekening brengen. Dat kunnen wij juridisch niet doen. Tegenover de rentekosten voor de financiering staan gelukkig dividendinkomsten uit het bezit.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Wij hebben van de minister een brief over de bonus gekregen. Hij geeft daarin aan – ik formuleer het in mijn woorden – dat hij vergeten is te vermelden dat het een halfjaarsalaris per jaar is, met een maximum van vier. Ik kom hierop terug omdat het antwoord van de minister mij het gevoel geeft dat ik niet heb opgelet. Hij verwijst zelfs naar de besloten briefing. Daar was ik bij. Ik reageer hierop omdat ik uit het bedrijfsleven kom. Ik heb al een keer in een commissievergadering gezegd dat ik ook wel eens een bonus heb gehad. Die bonus was een half maandsalaris overigens, maar dit terzijde. Als in mijn contract had gestaan dat ik bij goede prestatie een bonus van half maandsalaris zou krijgen en mijn baas hiermee per maand had bedoeld, dan zou ik meteen hebben getekend. Ik vraag de minister om in ieder geval de suggestie weg te werken dat het logisch zou zijn in het bedrijfsleven dat een bonus van een halfjaarsalaris ook nog eens per jaar is.

Minister **Bos**: Ik heb op geen enkele wijze de behoefte gehad om te suggereren dat de heer Cramer niet heeft zitten opletten.

De **voorzitter**: De heer Cramer knikt tevreden. Dit is voor het verslag.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Daar kan ik niet tegenop.

De heer **Weekers** (VVD): Ik heb een vraag over Fortis. Fortis Corporate Insurance is in het voorjaar verkocht. Het was de ambitie van de minister om ook ASR Verzekeringen terug te brengen naar de markt. Mijn vraag aan de minister is of hij het gevoel heeft dat de markten al zodanig zijn gestabiliseerd dat de tijd rijp is om van dit aandeel afscheid te nemen. Welke periode heeft hij daarbij in gedachten?

Minister **Bos**: Het lijkt mij verstandig om daar helemaal niets over te zeggen. Elke uitlating die een positie suggereert over hoe urgent wij dat bedrijfsonderdeel zouden willen verkopen, op welk tijdstip en tegen welke prijs, vermindert alleen de kans dat wij het tegen een goede prijs kunnen doen.

De heer **Weekers** (VVD): Ik snap dat de minister een zodanige positie kiest, waarbij waardemaximalisatie voor de belastingbetaler het uitgangspunt is. Dit standpunt deel ik. Toch hebben wij vorig jaar afgesproken dat zaken die niet van de overheid zijn zo snel mogelijk weer teruggaan naar de markt. Vandaar mijn vraag of de minister alweer een kopersmarkt ziet. Of zitten we daar totaal nog niet in en kan de minister zich om die reden daarover niet uitlaten?

Minister **Bos**: Ik deel het algemene uitgangspunt van de heer Weekers dat dit een tijdelijk eigendom van de overheid dient te zijn. Op een geschikt moment moeten wij dit bedrijf verkopen. Ik wil echt verder, om alle

redenen die de heer Weekers zelf precies kent, niets zeggen over de manier waarop of het moment waarop.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Een algemene vraag voor de minister. Er is iemand die minimaal twaalf jaar een baan heeft gehad, betaald door de belastingbetaler. Deze persoon gaat er een jaar uit. Daarna komt hij terug en krijgt hij zomaar zes ton meer betaald door dezelfde belastingbetaler. Wat vindt de minister daarvan?

Minister **Bos**: Ik weet niet precies waar u het over hebt.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Wat kunt u gemeen lachen, als u zo kijkt. Luister, ik stel de vraag nog een keer.

Minister **Bos**: Dat hoeft niet. Ik begrijp de vraag gewoon niet.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Als u de vraag begrijpt, kunt u ook antwoord geven. U hoeft dan niet zo te reageren.

Minister **Bos**: Nee, ik zei dat ik de vraag niet begrijp. Het helpt niet als u de vraag herhaalt. Dan begrijp ik hem nog steeds niet.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Dan zal het met iets andere woorden formuleren. Dan wordt het misschien wat makkelijker. Ik heb het over iemand in overheidsdienst, die betaald wordt door de belastingbetaler. Betrokkene werkt minimaal twaalf jaar voor een salaris van anderhalve ton. Hij gaat er een jaar uit, komt terug en wordt weer betaald door dezelfde belastingbetaler, maar nu krijgt hij zes ton meer. Is dat gebruikelijk?

Minister **Bos**: U doelt op de heer Zalm?

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Ik stel u een algemene vraag, vult u het maar in.

Minister **Bos**: Uw voorbeeld klopt niet, vandaar dat ik niet begreep dat het over de heer Zalm ging. Voordat de heer Zalm bij ABN AMRO ging werken, had hij een betrekking bij DSB, waarin hij niet betaald werd door de belastingbetaler, maar een hoger salaris kreeg dan hij nu krijgt. Dat was relevant voor de vraag hoeveel hij betaald moest krijgen om hem te kunnen aantrekken. De heer Zalm wordt op dit moment overigens niet betaald uit belastinggeld, maar door de klanten van ABN AMRO. Hij ontvangt dus geen cent belastinggeld.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Het is goed met de minister, maar uiteindelijk hebben wij er met elkaar voor gezorgd dat ABN AMRO nog overeind staat.

Minister **Bos**: Daar hebben alle klanten van ABN AMRO buitengewoon veel baat bij gehad.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Ik heb nog een andere vraag. Mogen wij niet gewoon verwachten dat de heer Zalm voor een salaris van zeven en een halve ton zijn werk op een uitmuntende wijze doet en dat er helemaal geen bonus meer voor nodig is?

Minister **Bos**: Dat mogen we inderdaad verwachten. Als

Bos

hij daar bovenop er ook nog in slaagt om het bedrijf te verkopen met winst voor de belastingbetaler, dan is dat iets waarvoor alle belastingbetalers van Nederland hem dankbaar zullen zijn.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Voor die zeven en een halve ton!

Minister **Bos**: Die wordt niet betaald door de belastingbetalers.

De heer **Heerts** (PvdA): Ik stel vast dat diverse VVD'ers of ex-VVD'ers wel erg veel boter op hun hoofd hebben als het gaat om bonussen en salarissen. Ik heb een vraag aan de minister. Heeft deze minister en heeft het hele kabinet het gevoel dat we nu echt het maximale hebben gedaan aan de transparantie rondom dat gedoe van de bonussen en het salaris van de heer Zalm en dat dit het dan ook is?

Minister **Bos**: Ja.

De **voorzitter**: Door mij zijn aanvullende schriftelijke antwoorden ontvangen van de minister van Financiën op vragen, gesteld in eerste termijn.

Deze antwoorden zullen worden opgenomen in een bijvoegsel bij de Handelingen van deze vergadering.

(Het bijvoegsel is opgenomen aan het eind van deze editie.)²

Minister **Bos**: Voorzitter. Zoals de Kamerleden weten is een voorwaarde die de Europese Commissie gesteld heeft aan het doorgaan van de integratie van Fortis en ABN AMRO dat er een deel van het bedrijf wordt afgestoten, met name op de zakelijke markt. De marktomstandigheden zijn natuurlijk in de loop van de tijd veranderd, maar de situatie is nog steeds zodanig dat de Europese Commissie meent dat er bij onverkort doorgaan van de integratie sprake zou zijn van een te grote marktconcentratie en dat er dus afgestoten moet worden.

Iedereen hier is ervan op de hoogte dat er langdurige onderhandelingen zijn geweest, waarbij delen van HBU, 13 zakelijke advieskantoren van ABN AMRO en twee corporate client units, in de verkoop gingen en dat Deutsche Bank daar een koper voor was. De Kamer weet ook dat ik daar, met instemming van de Kamer, stevig over heb willen onderhandelen, omdat ik vond dat wij op zijn minst moesten proberen om met een beter resultaat thuis te komen dan het resultaat dat er twee jaar geleden lag toen Fortis België, zeg ik even gemakshalve, dat bedrijfsonderdeel in de verkoop deed.

We moeten constateren dat de laatste stand van zaken was dat het bod dat de namens de Europese Commissie aan het werk gezette bemiddelaar, Credit Suisse, op tafel legde, door de Nederlandse staat werd gezien als een basis waarop verder gepraat kon worden, op weg naar een mogelijk eindresultaat, maar dat Deutsche Bank zich op dat moment terugtrok. Vanaf dat moment zijn wij in overleg met de Europese Commissie gaan kijken naar manieren waarop deze of andere mogelijke transacties toch een uitweg zouden kunnen bieden uit de ontstane situatie, teneinde wel door te kunnen gaan met de beoogde integratie, omdat die voor de betreffende

bedrijfsonderdelen nog steeds de meest beloftevolle route lijkt.

Ik hoop dat de Kamerleden er begrip voor hebben dat dit onderhandelingen en gesprekken zijn waarover ik gedurende de rit niet al te veel in alle openheid kan zeggen, bijvoorbeeld omdat daaraan – zoals het geval was bij Deutsche Bank – ook beursgenoteerde ondernemingen deelnemen. Dan is de kans op slagen meteen bedrijfs- en koersgevoelige informatie. De inzet die de Kamer van mijn vraag op dit dossier is mij meer dan duidelijk en ik voer die onderhandelingen ook steeds op basis van die inzet.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Commissaris Kroes heeft een datum gesteld, 2 oktober. Ik heb namens de CDA-fractie gezegd dat het niet zo kan zijn dat de minister gedwongen wordt om een onderdeel te verkopen met een dusdanig verlies dat er staatssteun gegeven moet gaan worden. Je hoort wel eens of je ziet op websites staan wat er nog voor mogelijkheden zijn om uit de problemen te komen. We hebben afgesproken dat er geen deelneming verkocht wordt – HBU is een deelneming – zonder voorafgaande instemming van de Kamer. Ik wil de minister vragen dat hij in ieder geval geen onomkeerbare stappen zet, uitsluitend gedwongen door de datum, alvorens wij als parlement daar toestemming voor gegeven hebben. Dat houdt in dat het, of er nu met Deutsche Bank onderhandeld wordt of met andere partijen, niet zo mag zijn dat onder de druk van 2 oktober een deal gesloten wordt die niet de juiste deal zou zijn en niet de optimale deal.

Minister **Bos**: Dat kan ik toezeggen. De inzet is steeds geweest om elke conceptovereenkomst, ook op de momenten dat wij er heel dichtbij waren, "subject to parliamentary approval" te maken, om daarmee dus ook de positie van het parlement in dezen recht te doen. Sowieso zou louter en alleen de tijdsdruk van een deadline het slechtste argument zijn dat je maar kunt bedenken om een deal te sluiten. Dat ligt sowieso niet in mijn bedoeling, maar verder ben ik het geheel eens met wat de heer De Nerée tot Babberich van mij vraagt.

Er is mij ook een aantal vragen gesteld over ING. Ook daar lopen op dit moment gesprekken, zo is inmiddels duidelijk. Die gesprekken gaan met de Europese Commissie over een tweetal zaken. Ten eerste zijn dat de herstructurerings-eisen die Brussel stelt om de verleende steun aan ING te kunnen goedkeuren in het licht van staatssteun en mededingingsaspecten, zoals Brussel die op dit moment bij elk type overheidssteun aan banken in problemen stelt. Ten tweede betreft het de waardering van de interventie die de Nederlandse Staat heeft gepleegd rond de zogeheten Alt A-portefeuille.

Voor de goede orde: de structuur van die transactie, dat wij die transactie hebben verricht en het type transactie staan daarbij geheel niet ter discussie. Wat louter ter discussie staat, is de precieze manier waarop de waardering is verricht en de vraag of de prijs die wij ING in rekening hebben gebracht voor het overnemen van een aantal risico's fair is, of die eerlijk is. Dat is geheel begrijpelijk, want deze deal was uniek in zijn soort en het was de eerste keer dat het gebeurde. Dat is een gesprek dat wij in alle redelijkheid voeren met de Europese Commissie en waarbij je een evenwicht probeert te vinden tussen wat goed is voor de belastingbetaler, wat eerlijk is in termen van mededingings-

Bos

verhoudingen en wat uiteindelijk ook zodanig moet zijn dat je de bank helpt en niet de bank in de vernieling brengt, want daarom was het uiteindelijk wel allemaal begonnen.

Die gesprekken lopen en ik zou graag zeggen dat wij daar heel snel uit zijn. Ik hoop dat natuurlijk ook, maar ik kan daarover op dit moment geen zekerheid bieden. Ik benadruk wel dat de Europese Commissie ons recentelijk weer uitstel heeft verleend om dat gesprek verder te voeren. Dat beschouw ik als goed nieuws.

Over deze zelfde materie is, dacht ik, inmiddels ook een brief bij de Kamer beland naar aanleiding van vragen.

De **voorzitter**: Vanmorgen.

Minister **Bos**: Nee, het zijn vragen die gisteren zijn gesteld, namelijk of wij al in base- of stresscaseachtige omstandigheden verkeren bij die portefeuille. De conclusie die u op basis van die brief kunt trekken, luidt dat wij niet alleen in het licht van wat er met huizenprijzen en werkloosheid in Amerika gebeurt, maar met name in termen van gerealiseerde kasstromen nog altijd in de buurt van het relatief veilige basecasescenario zitten.

De **voorzitter**: Ik bedoelde te zeggen dat wij die brief vanmorgen hebben ontvangen.

Minister **Bos**: O, excuus. Dat was ING wat mij betreft.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): In de brief is ingegaan op het voorbeeld dat ik heb genoemd bij de behandeling van de Voorjaarsnota, maar ook op de column van de heer Bartjens in Het Financieele Dagblad van 26 augustus jongstleden, waarin staat dat de opgelegde voorwaarden zo knellend zijn dat ING de eerste drie jaar waarschijnlijk niet zal terugbetalen – ik citeer wat de heer Bartjens heeft gezegd en ook wat ik bij de behandeling van de Voorjaarsnota naar voren heb gebracht – en dat er geen dividend zal worden uitgekeerd. Daardoor vist de Staat achter het net, want na drie jaar kan de zaak worden omgezet in aandelenkapitaal. Kan de minister daar nog eens goed naar kijken en zorgen dat dit scenario zich niet gaat voordoen? Laat ik het dan zo neutraal formuleren.

Minister **Bos**: Die opmerking van de heer De Nerée tot Babberich gaat over de eerste hulpoperatie bij ING, de quarter one-transactie van 10 mld. ING weet dat wij het gesprek niet uit de weg gaan als het met ons wil praten over specifieke aflossingscondities.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Bij Aegon en SNS REAAL golden andere voorwaarden.

Minister **Bos**: Dat is een argument dat ons bekend in de oren klinkt.

De heer **Weekers** (VVD): Ik heb vragen gesteld over de tweede deal met ING. De minister heeft er zojuist iets over gezegd en wij hebben een brief ontvangen. Wat ik niet begrijp, is dat wij bij de behandeling van de Voorjaarsnota een update ontvangen van de waardeontwikkeling voor de Staat, die op een andere manier wordt gewaardeerd, op een andere manier in de boeken

staat, dan bij ING. Inmiddels hebben wij daarover bij de behandeling van de Miljoenennota opnieuw uitsluitel gekregen. Daar constateer ik dat op rente en aflossing op dit product nu 1 mld. minder wordt geboekt en de komende jaren minder wordt verwacht, dan in het voorjaar nog werd aangenomen. Nu is er wel sprake van een verschuiving tussen de verschillende soorten fees, maar uiteindelijk gaat het natuurlijk ook om de vraag naar rente en aflossing op de onderliggende producten. Want dat had te maken met de verschillende scenario's.

Minister **Bos**: Dit is een hondsmoeilijke materie. Als het helpt, zijn wij best bereid om daarover nog een technische briefing te verzorgen. Onze inschatting van het rendement en de relevante scenario's rondom deze portefeuilles is niet gewijzigd. Het zit hem inderdaad in de verschuiving tussen de verschillende geldstromen. Als u of uw medewerkers daar prijs op stellen, kunnen wij op dit punt een technische briefing verzorgen. Als er daarna nog steeds vragen zijn, komen zij vanzelf terug. Maar het staat in de brief geduid.

De heer **Weekers** (VVD): Ik heb die brief gelezen. Die is op punten net zo moeilijk leesbaar als destijds de constructie.

Minister **Bos**: Ja, het blijft ingewikkeld.

De heer **Weekers** (VVD): Dat wil niet zeggen dat je er helemaal niet uitkomt. Ik stel inderdaad voor dat wij die technische briefing dan maar accepteren en dat wij het politieke debat daarna voortzetten, zodat wij in elk geval over dezelfde feiten praten.

Minister **Bos**: Wij zullen ons daarover met de Griffie in verbinding stellen.

De **voorzitter**: Misschien kom ik zelf ook wel. Ik vond het ook een vrij moeilijke brief.

Minister **Bos**: Voorzitter. Simpler kunnen wij het niet maken. Leuker trouwens ook niet.

Ik kom bij de derde bank, DSB. Dan hebben wij ze hopelijk langzamerhand allemaal gehad. Laat ik hier wel serieus over zijn, want wat daar gebeurt, is natuurlijk niet iets om vrolijk van te worden. Alle berichten van de laatste tijd volgend, zijn daar dingen gebeurd die duidelijk niet door de beugel kunnen. Daar zitten wij bovenop en daar zit de Autoriteit Financiële Markten bovenop. Daar worden dus ook maatregelen genomen. Kern van het probleem zoals dat recent aan de orde is geweest, is dat bij het verstrekken van leningen ook koopsompolissen worden verkocht. Leningen hebben een lage rente, terwijl de koopsompolis een heel hoge provisie, tot wel 80% of 90%, heeft. In de intransparantie van die provisies, het feit dat de klanten daar geen zicht op hadden, maar ze wel "aangesmeerd" kregen, zit het probleem. De Autoriteit Financiële Markten had ons daar al eerder signalen over afgegeven. Wij hebben daarop gereageerd door de AFM te vragen om een tussenrapportage, zodat wij snel konden handelen. In een brief van 19 juni aan de Kamer heb ik ook al gemeld dat wij in het algemeen dit soort provisies en dit soort constructies onacceptabel vinden. Mede naar aanleiding van het onderzoek dat de AFM heeft gedaan, is de regelgeving ook aangepast. Kapitaalpolissen die worden gekoppeld

Bos

aan een krediet vallen per 1 januari onder de provisie-regels die wij met elkaar hebben afgesproken. Die regels houden zoals u weet in dat een cliënt precies te zien krijgt waarvoor hij betaalt en dat dat niet verborgen – ik wilde bijna zeggen: verdonkeremaand – kan worden in een ingewikkelde financiële transactie. Ook de AFM denkt dat wij daarmee een heel belangrijke stap hebben gezet bij het aanpakken van deze constructies.

Daarnaast gelden sinds 1 juli 2008 ook nog eens strengere eisen voor de manier waarop tussenpersonen advies mogen uitbrengen over dit soort verzekeringen. Controle op de naleving van die eisen is een speerpunt in het toezicht door de AFM in 2009. Ik kan u – helaas – melden dat de AFM heeft laten weten dat op dit moment bij meerdere ondernemingen onderzoeken lopen op dit gebied, op grond van de ontvangen signalen.

U hebt verder gezien dat de AFM ook al in het afgelopen jaar boetes heeft uitgedeeld, die ook allemaal gerelateerd zijn aan dit type overtreding.

Daar komt ook nog bij dat de Ombudsman Financiële Dienstverlening inmiddels meer dan 250 klachten heeft ontvangen, waardoor hij ook wellicht nog in individuele gevallen een bemiddelende rol kan spelen tussen gedupeerden en de desbetreffende financiële instelling. Dus langs alle mogelijke routes, vanuit het ministerie, vanuit de toezichthouder en vanuit de Ombudsman Financiële Dienstverlening, proberen wij dit fenomeen onder controle te krijgen. En dat is hard nodig ook.

De **voorzitter**: Ik vraag u allen kort te zijn, want wij hebben nog de staatssecretaris en nog een tweede termijn, vanavond gevolgd door nog een ander debat. De heer Irrgang.

De heer **Irrgang** (SP): Is een provisie van 80% of 90% waarover wij hier spreken niet gewoon een vorm van gelegaliseerde diefstal? Dat is toch nooit in het belang van de klanten die zo'n product kopen? Vroeger mocht dat ook niet. In de jaren negentig is dat allemaal onder Wijers afgeschaft, onder het mom van deregulering omdat het fantastisch ging in de financiële sector.

De **voorzitter**: U hebt uw punt gemaakt. De minister.

De heer **Irrgang** (SP): Moet u daar niet gewoon weer aan beginnen?

Minister **Bos**: Ik vind een provisie van 80% tot 90% totaal idioot. Ik ben er ook van overtuigd dat als je cliënten duidelijk maakt dat zij 80% tot 90% provisie moeten betalen, zij dat niet zullen betalen.

De heer **Irrgang** (SP): Wat totaal idioot is, is wat mij betreft gelegaliseerde diefstal. Moet je totaal idiote dingen niet verbieden? Moet daaraan niet gewoon een einde worden gemaakt?

Minister **Bos**: Ik ben bang dat precies dit het verschil is tussen de SP-fractie en de rest van de Kamer. Nee, er gebeurt helaas een heleboel idioots in deze wereld wat wij niet verbieden. Je kunt daarbij mensen een eigen verantwoordelijkheid geven en mensen kunnen die verantwoordelijkheid prima aan. Soms is er sprake van een eigen verantwoordelijkheid die mensen niet aankunnen. Dan moet je inderdaad dingen verbieden of moet je mensen in staat stellen om hun verantwoorde-

lijkheid te nemen. Een overheid die aangeeft hoe hoog een provisie mag zijn, is onmogelijk. De ervaring tot nu toe leert dat mensen zelf wel inzien dat zij bepaalde producten niet moeten afnemen als je helder maakt hoeveel provisie ze daarvoor moeten betalen. Mensen willen zulke provisies helemaal niet betalen voor zo'n type transacties. Wij houden dit echter in de gaten.

De heer **Irrgang** (SP): Ook mijn mailbox loopt vol met berichten van mensen die het slachtoffer zijn van deze bank.

Minister **Bos**: Zij zijn slachtoffer geworden omdat ze het niet zagen!

De heer **Irrgang** (SP): Ja, precies daarom is de overheid en is de minister nodig. Zij moeten mensen beschermen tegen idiote praktijken en gelegaliseerde diefstal.

Minister **Bos**: Precies. Dat doen we dus.

De heer **Irrgang** (SP): Is de minister bereid om de slachtoffers van deze bank en de mensen van de bank bij elkaar te brengen om tot een voor beide partijen aanvaardbare schikking te komen? Als dat niet gebeurt, zal dit nog jaren doorzien en zullen nog jaren processen worden gevoerd. Daarmee is het belang van geen enkele partij gediend.

Minister **Bos**: Volgens mij heb ik geen misverstand laten bestaan over het feit dat wij het wel degelijk als onze verantwoordelijkheid zien om een einde te maken aan dit type praktijken en om cliënten in staat te stellen te voorkomen dat zij in dit soort ellende terechtkomen. Dat doen wij door de provisies inzichtelijk te maken. Ik vind het belangrijk om te benadrukken dat bijvoorbeeld de Consumentenbond er geen behoefte aan heeft dat dit type transacties en provisies wordt verboden. Bij de Consumentenbond stelt men dat je consumenten in staat moet stellen om zelf te bepalen hoeveel zij voor een bepaalde dienst willen betalen. Als de prijs idioot hoog is, is de consument in het algemeen verstandig genoeg om die prijs niet te betalen. Dat houden wij in de gaten. Als blijkt dat dit niet werkt, kunnen wij altijd nog uitwijken naar plan B en naar andere maatregelen.

Ook over de situatie van de gedupeerden heb ik nog geen definitief oordeel. Onze voorzichtige indruk is dat men zich heeft weten te organiseren en dat men met de eigen klachten aan de gang is, ofwel via de Ombudsman Financiële Dienstverlening, ofwel in direct contact met DSB Bank. Wij krijgen de indruk dat men bij de bank dingen in beweging krijgt. De Kamer weet dat het ministerie van Financiën eerder een bemiddelende rol heeft gespeeld rondom gedupeerden van Vie d'Or tot Legio Lease. De rol was bescheiden, maar ze was er niettemin. Wij hebben een rol gespeeld als er contacten gelegd moesten worden. Ik sluit helemaal niet uit dat het in de toekomst ook in deze zaak het geval zal zijn. Mijns inziens moeten wij nu eerst eens bezien of men het zelf af kan. Ik zie een toenemende organisatiegraad en ik zie dat het contact gelukkig tot stand komt en iets lijkt op te leveren.

De heer **Heerts** (PvdA): Mijns inziens maakt de minister duidelijk dat de Autoriteit Financiële Markten doet wat ze moet doen en dat de minister al het mogelijke doet om

Bos

daarvoor te zorgen. Ik zeg daarbij: beter laat dan nooit. De AFM had dit immers wellicht wel wat eerder kunnen doen. De beste reactie van consumenten is uiteraard, de producten niet meer bij deze bank af te nemen. In dit geval hebben wij met consumenten te maken die patiënt worden in financieel opzicht. Al een tijdje hangt in de lucht dat de minister met zijn collega van Justitie mensen gaat helpen om te voorkomen dat zij allerlei duistere producten afnemen waarvan zij later geweldig veel spijt krijgen. Veel mensen komen hierdoor in de financiële problemen en in de schuldhulpverlening. Daarom moeten wij komen tot een soort vraagfunctie. Dit ligt niet alleen op het bordje van de minister van Financiën. Die vraagfunctie moet mede door de overheid mogelijk worden gemaakt, zonder dat de overheid verantwoordelijkheid neemt voor het adviseren over dergelijke producten. Wij moeten mensen ervan overtuigen dat de producten die zij afnemen hen in grote problemen kunnen brengen. Dat moet een les zijn van deze crisis en van al deze waanzinnig dwaze producten. Is de minister dat met mij eens?

Minister Bos: Ja, dat ben ik wel met u eens. Ik weet ook dat u deze vraag mede stelt naar aanleiding van ideeën die in de fractie van de PvdA leven over een "113-lijn". Ik ben blij dat u zelf daarbij al een beperking legt door te stellen dat de overheid niet van bepaalde producten kan zeggen dat zij deugen en van andere producten dat zij niet deugen. Die verantwoordelijkheid kan de overheid helemaal niet aan, alleen al vanwege de aansprakelijkheid. Naar mijn beste weten gaat u daarover een robbertje vechten met mijn collega Hirsch Ballin. Daarom wil ik het hierbij laten.

De heer Heerts (PvdA): Dat klopt. Het balletje heeft nu al een tijdje tussen het ministerie van Financiën en het ministerie van Justitie gerold. Ik begrijp dat wel. Is de minister van Financiën bereid om de minister van Justitie te steunen als hieruit maatregelen voorkomen die op het terrein van het ministerie van Financiën liggen?

Minister Bos: Het kabinet spreekt met één mond, dus we steunen elkaar altijd.

Mevrouw Sap (GroenLinks): Voorzitter. Er zijn aanwijzingen dat de misstanden bij de DSB niet toevallige misstappen zijn, maar dat dat echt bewust bedrijfsbeleid was, gesteund door de top. Een NOVA-uitzending had daar een aantal anonieme bronnen voor en gisteren is daar ook over gesproken. Mijn vraag aan de minister is of hij bereid is ervoor te zorgen dat dit diepgravend onderzocht wordt, zodat duidelijk wordt wat er precies aan de hand was bij de DSB en of de top daarvoor inderdaad expliciet verantwoordelijk gesteld kan worden.

Minister Bos: Ik denk dat mijn verzoek niet nodig is en dat de Autoriteit Financiële Markten dat onderzoek al begonnen is. Als dat niet zo is, zal ik dat alsnog onder hun aandacht brengen.

Mevrouw Sap (GroenLinks): Dat is goed om te horen, maar het is bekend dat de onderzoeken van de Autoriteit Financiële Markten altijd vertrouwelijk zijn. Hier staat nogal wat op het spel, zoals de reputatie van publieke figuren. Dan is het heel belangrijk dat, als die aantijgin-

gen onterecht zouden zijn, hun blazen ook gezuiverd wordt. Het zou dus goed zijn als dit onderzoek openbaar gemaakt zou worden. Ik vraag de minister dus of hij bereid is ervoor te zorgen dat het rapport openbaar wordt.

Minister Bos: Op het moment dat er sprake is van een veroordeling of van een boete, wordt een en ander openbaar. Je kunt echter niet tijdens een procedure zaken openbaar maken als niet duidelijk is wie er schuldig is en wie niet. Voor je het weet breng je ook onschuldigen in de openbaarheid en wordt er een stempel op financiële instellingen gedrukt dat achteraf niet juist blijkt te zijn. Echter, bij dezelfde bank hebben we de afgelopen tijd meegemaakt dat een aantal overtredingen in het nieuws is gekomen, inclusief de daarbij behorende boetes. Dat hoort wel bij het proces.

De heer Weekers (VVD): Er is natuurlijk al een behoorlijke stempel gedrukt. Gisteravond heb ik in een interruptiedebat met mevrouw Sap gezegd dat hier de onderste steen echt boven zal moeten komen. Vervolgens is het van het grootste belang dat de conclusies van het onderzoek ook openbaar gemaakt worden, ongeacht wat die conclusies zijn. Alleen dan kan de zaak gezuiverd worden. Ik vraag de minister dus toch, in aansluiting op mevrouw Sap, ervoor te zorgen dat het maximaal mogelijke wordt gedaan, binnen de ruimte die de wet biedt, om hier openbaarheid te betrachten.

Minister Bos: Dat punt neem ik mee.

Mevrouw Koşer Kaya (D66): Even over de positie van de AFM. Ik ben het met de collega's eens dat het jarenlang heeft kunnen gebeuren dat mensen onvoldoende informatie hadden, waardoor ze allerlei problemen kregen. Wat miste de AFM dat ze niet op tijd het probleem kon oplossen?

Minister Bos: Dat weet ik niet, voorzitter. Ik zal dat aan de AFM vragen.

De voorzitter: Hoeveel minuten denkt u in totaal nog nodig te hebben?

Minister Bos: Ongeïnterrupteerd minder dan tien minuten.

De voorzitter: Prima, dan heb ik een indicatie.

Minister Bos: Dat was een licht intimiderende opmerking, voorzitter.

Ten aanzien van aansprakelijkheid en de ideeën zoals die met name door de heer Irrgang naar voren zijn gebracht, maar die her en der ook zijn ondersteund door anderen, het volgende. Het punt is dat wij niet helemaal zeker zijn van waar nu de bestaande mogelijkheden op het gebied van het aansprakelijk stellen van ondernemingsbestuurders falen. Zowel civielrechtelijk als strafrechtelijk zijn er al de nodige instrumenten die tegen falende bestuurders in het algemeen, maar dus ook tegen falende bestuurders van banken kunnen worden ingezet, niet alleen als sprake is van een faillissement, maar ook buiten de specifieke omstandigheid van het faillissement. Civielrechtelijk kan dat als bestuurders de hen opgedragen taken niet behoorlijk vervullen. als er

Bos

een misleidende voorstelling van zaken wordt gegeven in de jaarrekening, of als sprake is van wanbeleid en een onrechtmatige daad. Strafrechtelijk kan het bij valsheid in geschrifte, onware gegevens, schending van de verplichting om gegevens te verstrekken en strafbaarstelling van bedrog in jaarstukken. Over deze materie heeft de minister van Justitie op 29 juni een brief aan de Kamer gestuurd, waarin het gaat over het optreden tegen bestuurders van vennootschappen wanneer sprake is van financieel wanbeleid, zowel civielrechtelijk als strafrechtelijk. Dit hele verhaal wordt in die brief uiteengezet. Het komt ons nog steeds voor dat dit een tamelijk compleet spectrum aan instrumenten is dat niet in plaats van andere instrumenten, maar naast andere instrumenten zijn waarde kan bewijzen. Ik begrijp misschien niet goed waar de onvrede van de heer Irrgang zit, maar wij dachten dat wij op deze manier al het nodige hebben. Daar komt bij dat de brief van collega Hirsch Ballin nog in discussie komt in de Kamer. Dat biedt de gelegenheid om er nog verder over te spreken.

De **voorzitter**: Hebt u nu alle informatie gegeven over dit onderwerp?

Minister **Bos**: Ja. Dat was alles over dit onderwerp.

De heer **Irrgang** (SP): De brief bevat inderdaad een overzicht van de bestaande mogelijkheden. De minister somde deze net ook op. Daar wil ik verder niets aan afdoen. Het is strafrechtelijk gezien het punt dat je bijvoorbeeld stukken moet vervalsen, dat je in ieder geval echt fraude moet plegen. Echter, het financiële wanbeleid is op zichzelf genomen, zonder dat je stukken en dergelijke vervalst, niet strafrechtelijk vervolgbaar. In artikel 9, titel 2 van het BW staat dat men civielrechtelijk aansprakelijk is. In de praktijk stelt dat heel weinig voor, blijkt uit jurisprudentie. De heer Weekers heeft dat punt ook gemaakt. De civielrechtelijke aansprakelijkheid zou je dus kunnen versterken. De brief van de minister van Justitie biedt dus ook niet meer dan een overzicht van de bestaande situatie. Mijn fractie wil bekijken of financieel wanbeleid niet apart strafbaar kan worden gesteld. Een andere mogelijkheid is dus om de civielrechtelijke aansprakelijkheid te versterken.

Minister **Bos**: De heer Irrgang vraagt zich af of in de praktijk het beschikbare instrumentarium effectief genoeg is om wanbeleid aan te pakken. Ik kan dat niet beoordelen. Dit is primair de verantwoordelijkheid van de minister van Justitie. Ik zeg dat overigens niet om flauw te doen. De minister van Justitie heeft daarover een brief aan de Kamer gestuurd. Ik stel voor dat de Kamer het debat daarover met hem vervolgt. Daar heeft zij meer aan dan aan het bevragen van mij, want ik bel de minister van Justitie dan alleen maar op om te vragen wat ik moet zeggen.

De heer **Irrgang** (SP): Ik zou toch graag willen dat de minister iets meer doet dan dat. Het gaat hierbij namelijk om ons financiële systeem. Wij hebben het over bankiers die onverantwoorde risico's hebben genomen. Financieel wanbeleid is dan echt aan de orde. De rechter zal uiteindelijk moeten oordelen of dat bewijsbaar is. Dat is echter ook het belang van de minister van Financiën. Hij wil namelijk een goed functionerend financieel systeem.

Minister **Bos**: Zeker.

De heer **Irrgang** (SP): Ik wil dat de minister probeert om ons tegemoet te komen door de minister van Justitie hierover te contacteren – meer dan alleen een telefoongesprek – om te bekijken wat mogelijk is en niet om te bekijken wat niet mogelijk is.

Minister **Bos**: Dat zeg ik graag toe.

De heer **Weekers** (VVD): Het gaat mij vooral om de situatie die wordt beschreven in artikel 138 van Boek 2 BW. In het vennootschapsrecht staat dat in geval van faillissement bestuurders hoofdelijk aansprakelijk zijn als het bestuur zijn taak kennelijk onbehoorlijk heeft vervuld. De curator stelt dan een actie in tegen de voormalige bestuurders. Aan deze situatie kom je niet toe op het moment dat een instelling wordt behoed voor zo'n faillissement omdat de overheid bijspringt, terwijl de instelling technisch failliet is. Dat kan aan de orde zijn bij een financiële instelling, maar ook bij een woningbouwcorporatie of een zorginstelling. Ik vraag de minister niet om stante pede te antwoorden op deze vraag, maar om samen met de minister van Justitie voor half oktober heel specifiek over dit punt een brief aan de Kamer te sturen. Op 26 oktober 2009 is er een groot wetgevingsoverleg met de minister van Justitie rondom het vennootschapsrecht. Dan kan dit punt daar ook worden afgekaart.

Minister **Bos**: In de eerste plaats zal ik mijn collega onder de aandacht brengen hoezeer dit probleem leeft bij de Kamer, inclusief de specifieke casus die de heren Irrgang en Weekers hebben genoemd. In de tweede plaats zal ik hem vragen om de Kamer zijn mening daarover ruim voor 26 oktober 2009 te doen toekomen.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Wij spraken over een technisch faillissement, omdat de zaak niet failliet gaat en overeind wordt gehouden. Je zou de bestuurders dan toch aansprakelijk moeten kunnen stellen in geval van wanbeheer. Ik sluit mij aan bij het voorstel van de heer Weekers.

Minister **Bos**: Voorzitter. Ik kom op mijn laatste punt: de kredietverlening en een aantal zaken daaromtrent. Wij hebben weer maandcijfers gezien. De groei van de kredietverlening is er in elk geval nog op jaarbasis, maar neemt nog steeds af. Dat is nog steeds niet verwonderlijk in het licht van de economische situatie, maar het blijft onverminderd kwetsbaar. Je weet namelijk tegelijkertijd – de heer Heerts heeft daarover ook het nodige gezegd – hoe belangrijk juist de kredietverleningsmachine is om de economie weer aan de praat te krijgen. Minister Van der Hoeven en ik blijven dus ook onverminderd alert op een eventuele noodzaak om bij te springen. Wij hebben dat ook recentelijk gedaan naar aanleiding van de motie van het lid Ten Hoopen. Wij hebben een uitbreiding van het aantal garantieregelingen aangekondigd. Deze regelingen dienen er juist toe om ondernemers te helpen als ze bij de bank onder normale omstandigheden bot vangen. Via dit aanvullende instrumentarium krijgen zij alsnog de beschikking over een krediet. We blijven dat op de voet volgen. Ik zeg dit ook omdat we kritisch gereageerd hebben op een aantal initiatieven – ongeacht of die nu van mevrouw Verdonk kwamen of van de heer

Bos

Irrgang – over de Nationale Investeringsbank. Ik zeg daar wel bij dat die kritiek in onze brief, ik begrijp dat we daar later nog op terugkomen, wel heel erg te maken heeft met de specifieke vorm die gekozen wordt van een permanente staatsbank ter adressering van een hopelijk tijdelijk probleem. We moeten het probleem waarvoor de aandacht wordt gevraagd en de noodzaak dat daar op een gegeven moment eventueel toch nog aanvullend overheidsingrijpen nodig is, niet bij voorbaat wegschrijven maar met de Kamer blijven bekijken.

In dat licht speelt natuurlijk ook de discussie – dat is mijn laatste opmerking – een rol waar mevrouw Verdonk traditioneel de aandacht voor vraagt, namelijk of ING zijn belofte van eind vorig jaar of begin vorig jaar gestand doet om 25 mld. aan kapitaal beschikbaar te stellen voor kredietverlening aan bedrijven en particulieren in Nederland. De Kamer is op 25 juni gerapporteerd over de eerste vier maanden van het jaar. In de eerste vier maanden van het jaar was sprake van nieuwe kredieten en nieuwe kredietfaciliteiten aan Nederlandse consumenten en bedrijven ter waarde van 8,8 mld. Ik kan inmiddels melden dat dit bedrag is opgelopen. In de eerste zeven maanden van dit jaar, januari tot en met juli, is er inmiddels sprake van 15,2 mld. aan nieuwe kredieten en kredietfaciliteiten. Daarmee voldoet ING, voor zover we dat in alle redelijkheid kunnen bepalen, aan de eerder gedane belofte.

De voorzitter: Ik geef het woord aan de heer Van der Vlies.

De heer Van der Vlies (SGP): Mevrouw de voorzitter. Kredietverlening is belangrijk om weer olie in de machine te krijgen, om zo te zeggen, en om er vaart in te krijgen. Nu heb ik een bericht in handen uit de kokers van VNG en IPO, waarin het gaat over de overheids sfeer. De minister had het zojuist over de banken; dat is natuurlijk iets anders. Er staat in dat de zogenaamde staatssteuntoets in de praktijk van het leven de boel heel erg op zou houden. Kan de minister nagaan hoe dat zit? Daar zou dan toch met goed fatsoen omheen gekomen moeten kunnen worden? Dat speelt namelijk niet alleen hier, dat speelt op zijn minst op het Europese gebied. Daar zou je afspraken over kunnen maken.

Minister Bos: Ik ken die informatie niet, maar als de heer Van der Vlies mij die wil geven, maak ik er werk van en rapporteren we via de Kamer aan de heer Van der Vlies.

De voorzitter: De heer Weekers.

De heer Weekers (VVD): De kredietverlening aan het bedrijfsleven is ook een punt van zorg voor de VVD-fractie. De overheid heeft het afgelopen jaar behoorlijk wat nieuwe instrumenten in het leven geroepen om die kredietverlening weer op gang te brengen. We hebben er ook vragen over gesteld naar aanleiding van de Miljoenennota. Uit de antwoorden blijkt dat van de meeste regelingen nauwelijks gebruik wordt gemaakt. Voor de exportkredietverzekering staat een plafond van 18 mld., terwijl er maar voor 5 mld. gebruik van wordt gemaakt. Ook van de Borgstellingsregeling MKB-bedrijven wordt maar voor de helft gebruikgemaakt.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Weekers.

De heer Weekers (VVD): Dat is een groeifaciliteit. Zo kan ik nog wel even doorgaan.

De voorzitter: Ja, daar was ik al bang voor.

De heer Weekers (VVD): Mijn vraag aan de minister is of hij bereid is, op de kortst mogelijke termijn deze regelingen tegen het licht te houden en te bekijken of er niet effectievere regelingen voor in de plaats kunnen komen, zodat hierover bijvoorbeeld bij de behandeling van de begroting van Economische Zaken verder gediscussieerd kan worden.

De voorzitter: De minister.

Minister Bos: Ja, dat lijkt me een volstrekt redelijk verzoek. De primair verantwoordelijke is ook mevrouw Van der Hoeven. Dus dat is de geschikte plek en ik zal dit verzoek bij haar onder de aandacht brengen.

De voorzitter: Mevrouw Verdonk.

Mevrouw Verdonk (Verdonk): Minister, dank. Eerst even over de Nationale Investeringsbank. Wat ons betreft hoeft er helemaal geen permanente status te zijn. Het gaat erom dat we alle mogelijkheden om de kredietcrisis te bestrijden serieus willen bezien. Dat mis ik bij minister Bos. Maar goed, hij heeft vanmorgen gezegd: luister, ik ga nu alle voorstellen van de oppositie heel serieus nemen. Ik stel hem daarom voor om dit toch nog een keer mee te nemen.

Dan inderdaad mijn traditionele punt, ING. Daar praat ik nu al een jaar over. De minister zei – en minister-president Balkenende heeft dat ook bij de algemene politieke beschouwingen gezegd – dat er in de eerste vier maanden van dit jaar 8,8 mld. aan nieuw krediet is verleend door ING. Ik lees dit voor uit de Handelingen. De dag nadat de minister dat in de Kamer gezegd had, stond er een bericht van ING in de krant dat dit helemaal niet waar was. Het waren geen nieuwe kredieten, want de medewerkers van ING wisten helemaal niet wat ze aan nieuwe kredieten hadden verleend; het was het totaal dat ze aan kredieten hadden verleend. Wat voor risico loop ik nu op dezelfde berichtgeving van ING morgen in de krant over de 15,2 mld. die de minister nu noemt?

Minister Bos: Mevrouw Verdonk heeft mij eerder met dat bericht geconfronteerd. Daarna hebben wij dat gecheckt bij ING en een brief gestuurd aan de Kamer om te laten weten dat onze eerdere mededeling gewoon correct bleek te zijn. Ik ga ervan uit dat dit nog steeds zo is. Het enige wat wij steeds gezegd hebben, dat herhaal ik hier, is dat wij niet beschikken over een vergelijking tussen hoeveel nieuwe kredieten er nu verleend worden en hoeveel er verleend zouden zijn als er helemaal geen steun gegeven was aan ING. Die vergelijking kunnen wij niet maken. We kunnen wel kijken wat vanaf 1 januari nieuw is. Dan zitten we dus na zeven maanden op een bedrag van 15,2 mld. Op jaarbasis zou je in de buurt van de 25 mld. uitkomen.

Mevrouw Verdonk (Verdonk): Dat is leuk achteruit-, ik bedoel teruggerekend.

Minister Bos: Nee, vooruit.

Bos

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Nee, achteruit. Als je weet dat je op 25 mld. moet uitkomen, reken je terug en dan weet je dat je na zeven maanden op 15 mld. moet zitten. Dan kom je ongeveer uit op die 25, dat is gewoon terugrekenen. Volgens mij moet u als minister van Financiën toch met dat trucje bekend zijn.

Garandeert u mij dat er nu geen berichtgeving meer komt van ING waarin staat dat de medewerkers helemaal niet weten wat voor extra kredieten ze hebben verleend? Garandeert u mij dat dit behoort tot hun belofte: in 2009 25 mld. op de Nederlandse markt?

Minister **Bos**: Ik ga niet over de postkamer van ING. Ik weet wel dat ik deze cijfers nu aan de Kamer heb verstrekt, na ze met ING te hebben gecheckt. Ik ga ervan uit dat ze kloppen.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Dit stond niet in de twee brieven. De minister heeft dit gezegd in een Kamerdebat.

De **voorzitter**: Waarvan akte.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Ook dit is weer een onderwerp waarop het kabinet niet doorpakt. Wij weten dat er een probleem is met de kredietverlening. Het kabinet komt eigenlijk niet verder dan: we hopen dat de banken weer kredieten gaan verstrekken. Nu gaan bedrijven failliet, bij gebrek aan overbruggingskrediet of wat voor krediet dan ook. Dat moet de minister gewoon niet laten gebeuren. Ik vraag de minister waarom hij niet zijn staatsbank inzet, al is dat geen nationale investeringsbank. Waarom zet hij niet de staatsbank in om iedereen aan wie een krediet geweigerd wordt of die erom verlegen zit, een krediet te geven op basis van normale voorwaarden en renten. Daarvoor heeft hij toch een staatsbank in handen?

Minister **Bos**: Hoe graag wij het ook zouden willen, politici kunnen niet beoordelen wanneer een bedrijf gezond is. Politici kunnen niet beoordelen wanneer een kredietaanvraag terecht is. Als ondernemers bot vangen bij een bank, kunnen politici kunnen er wel voor zorgen dat er elders faciliteiten zijn. Als de bank de risico's te hoog acht, kunnen ze op een andere manier afgedekt worden. Dan kan het krediet alsnog verstrekt worden. Dat doen wij via de borgstellings- en garantieregelingen van het ministerie van Economische Zaken. Op die manier nemen wij onze verantwoordelijkheid. ABN AMRO/Fortis daarvoor inschakelen, zou leiden tot grote mededingingsproblemen. Andere, niet gesteunde banken zou je dan straffen voor het feit dat ze niet gesteund worden, want je eet een deel van hun markt op. Los daarvan, is het ook niet in het belang van de belastingbetaler – dat is natuurlijk de echte aandeelhouder van wat u de staatsbank noemt – om die bank aan te zetten tot onverantwoord kredietgedrag.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Het punt blijft dat een gezond bedrijf failliet gaat. Die gevallen zijn er. U doet niets om dat te voorkomen. De heer Weekers had het nog over de kredietregelingen. Daar wordt nauwelijks gebruik van gemaakt. Dat is een groot probleem. Men vindt ze te complex of men vindt het risico toch nog te groot, ondanks die 50%-regeling. Daar moet serieus naar gekeken worden. Ook moet er een mogelijkheid komen voor bedrijven die echt gezond zijn, maar die nul op het

rekest krijgen. Zij moeten ergens terecht kunnen om te laten beoordelen of die afwijzing terecht is.

Minister **Bos**: Ik kan mij niet voorstellen dat u er namens de PVV serieus voor pleit dat de overheid op de stoel van de bankier gaat zitten en gaat bepalen welk bedrijf gezond is en krediet verdient. Dat kan niet uw bedoeling zijn, al was het alleen maar vanwege het aantal ambtenaren dat je daarvoor nodig hebt. Ik constateer ook dat dit instrumentarium op dit moment kennelijk onvoldoende toegankelijk is, onvoldoende werkt en misschien te bureaucratisch is of te onbekend. Daar heeft de heer Van Dijck gelijk in. De heer Weekers heeft daarover opheldering gevraagd en die heb ik hem toegezegd. Dat ligt bij de Kamer voor de begrotingsbehandeling van Economische Zaken.

De **voorzitter**: De heer van Dijck wil iets vragen. Graag heel kort.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): De Partij voor de Vrijheid staat er ook voor dat gezonde bedrijven bij gebrek aan krediet niet failliet gaan. Dat laat de minister nu wel gebeuren door te zeggen: ik hoop dat de banken bijtrekken. "Ik hoop, ik hoop", maar hij komt niet verder dan hopen. De minister weet net als ik dat er bedrijven door gebrek aan krediet failliet gaan.

Minister **Bos**: Waar dat gebeurt, is dat een groot drama. Ik kan me echter niet voorstellen dat de heer van Dijck het serieus meent dat de oplossing gezocht moet worden door als overheid op de stoel van de bankier gaan zitten.

De **voorzitter**: Mevrouw Sap heeft een vraag.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): We weten dat de duurzame sector extra te leiden heeft onder de kredietcrisis. Ondernemers die investeren in vernieuwende groene technieken, of die daarin willen investeren, krijgen vaak nul op het rekest bij een bank omdat die dat te risicovol vindt.

In eerste termijn heb ik de minister gevraagd of hij zich ervoor wil inzetten dat banken meer werk gaan maken van duurzame investeringen en dat ze daar in hun financieringscriteria ook meer aandacht aan besteden. Dat doet de Triodos Bank bijvoorbeeld. De minister heeft daar nu weer niet op gereageerd. Ik zou graag alsnog een reactie krijgen.

Minister **Bos**: Ik vind niet dat het kabinet vanuit de overheid aan banken moet opdragen met welke deelmarkt zij zich moeten bezighouden. Er zijn banken in Nederland die dit type projecten al hebben uitgezocht, waarmee ze zich graag profileren en waar ze winst op maken. Mevrouw Sap geeft daar net een paar voorbeelden van. De Nederlandse overheid steunt dat in het kader van het Holland Financial Center alles wat met duurzaamheid te maken heeft, juist één van de speerpunten is waarmee de Nederlandse bankensector zich in de toekomst zou kunnen profileren. Ik denk dat we niet veel meer dan dat kunnen en mogen doen.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Een concrete suggestie: is het mogelijk dat de minister aan bijvoorbeeld de Nederlandse Vereniging van Banken vraagt om daarover eens na te denken en met een voorstel te komen? Er zijn

Bos

aanwijzingen dat deze sector echt structureel aan het kortste eind trekt en dat banken duurzame bedrijven benadelen. Is de minister bereid om de Nederlandse Vereniging van Banken te vragen een voorstel te ontwikkelen hoe dit verbeterd kan worden?

Minister **Bos**: Naarmate de vraag van mevrouw Sap langer duurt, wil zij steeds meer. Ik ben best bereid om de Nederlandse Vereniging van Banken om een opinie te vragen over het punt dat mevrouw Sap net aan de orde stelt. Dan kan zij zelf beoordelen wat zij daar mee doet.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Ik vraag geen opinie. Ik vraag echt een voorstel vanuit de sector om dit punt te verbeteren.

Minister **Bos**: Ik wil dat best doorgeleiden.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Dat is dus meer dan een opinie.

Minister **Bos**: Ik kan alleen niet garanderen dat ze mevrouw Sap het voorstel doen dat zij wil. Dat bedoel ik eigenlijk te zeggen, maar dat kan zij dan straks zelf beoordelen.

De **voorzitter**: Dames en heren. Ik wil eigenlijk verdergaan met de staatssecretaris.

De heer De Nerée wil nog iets zeggen.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Er is nog één vraag onbeantwoord. Dat is namelijk de vraag over de voorlichting aan de gemeenten en provincies over de consequenties van het crisispakket voor die gemeenten en provincies. Daar hebben de heer Van der Vlies en volgens mij ook de heer Weekers naar gevraagd. Ik heb gisteren ook naar voren gebracht dat voorkomen moet worden dat zij er te laat achterkomen en dan opeens allerlei gemeentelijke belastingen moeten verhogen. Wij doen hier centraal ons best, dat moet decentraal ook gebeuren.

Minister **Bos**: Zeker. Dit heeft onze volle aandacht in het overleg met het IPO en de VNG. Wij proberen hen in staat te stellen om zo concreet mogelijke plannen te maken, ook in de richting van de gemeenteraadsverkiezingen, zonder dat zij daarbij het risico lopen dat zij op enigerlei moment enorm worden verrast door tegenvallende economische perspectieven, consequenties van heroverwegingen, et cetera. Dit is om alle redenen die de heer De Nerée noemt, op dit moment onderwerp van gesprek met gemeenten en provincies.

De **voorzitter**: Nog heel kort, mijnheer Weekers, en dit geldt voor alle sprekers.

De heer **Weekers** (VVD): Ik heb niet alleen de krimp van de budgetten aan de orde gesteld, maar ook de problematiek van de specifieke krimpregio's in Nederland, de demografische ontwikkeling. Wil de minister dat ook meenemen en dit niet alleen op het bordje van minister Van der Laan laten liggen?

Minister **Bos**: De verantwoordelijkheid ligt wel primair bij collega Van der Laan en voor zover dit financiële

implicaties heeft, komt dit uiteraard ook bij mij en de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken terecht.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Mijn eerste vraag is al beantwoord, maar ik heb er nog een. In antwoord op een vraag van de heer De Nerée zegt de minister eigenlijk dat de effecten van het crisispakket van 6 mld. niet door het CPB kunnen worden berekend. Mijn collega Pechtold heeft bij de behandeling van de Voorjaarsnota hierover een motie ingediend en toen heeft de minister toegezegd dat hij die effecten zou laten berekenen door het CPB. Ik hoop niet dat hij op zijn woord terugkomt.

Minister **Bos**: Nou, dan zal ik dat woord even nakijken.

De **voorzitter**: Dat komt dus in tweede termijn?

Minister **Bos**: Ja.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Kan ik antwoord krijgen op deze vraag voordat ik mijn inbreng moet leveren, want anders moet ik de motie opnieuw indienen?

Minister **Bos**: We gaan kijken. Ik kan het nu niet zeggen, want ik moet even terug naar de precieze toezegging.

De **voorzitter**: Een al ingediende en aangenomen motie hoeft u niet opnieuw in te dienen.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): De motie is aangehouden vanwege het feit dat de minister het CPB de effecten zou laten berekenen.

Minister **Bos**: Wij gaan ernaar kijken, voorzitter.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Ik mis het antwoord op de vraag over de special drawing rights van het IMF. Ziet de minister kans om die in een soort FES onder te brengen voor steun aan ontwikkelingslanden?

Minister **Bos**: Ik denk dat dat moeilijk is. In een eerder overleg ter voorbereiding van de jaarvergadering van IMF-Wereldbank hebben wij het gehad over het overdragen van special drawing rights aan ontwikkelingslanden. Daar wordt onderzoek naar gedaan. De verantwoordelijkheden en aansprakelijkheden zullen buitengewoon nauwkeurig geregeld moeten worden om problemen te voorkomen. Een vraag is of het land dat doorschuift verantwoordelijk blijft dan wel of het land dat ontvangt verantwoordelijk wordt. Daarnaast moeten wij ons goed realiseren dat de special drawing rights geen gratis geld betekenen. Het voorstel van de heer Cramer impliceert in feite extra geld voor ontwikkelingssamenwerking. Hij zal meteen begrijpen op welke problemen dat stuit.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Dat het geld kost, realiseer ik mij. Mij lijkt 0,25% in het kader van de discussie geen gratis geld, maar het kan ons de kop niet kosten. Het is een ingewikkelde zaak en mijn vraag is of de minister wil onderzoeken of er mogelijkheden zijn, en zo ja, welke mogelijkheden dat zijn. Kan de minister dat toezeggen?

Minister **Bos**: Daar wordt onderzoek naar gedaan, maar

Bos

niet door Nederland. Het wordt internationaal gecoördineerd door het IMF.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Kan de minister een indicatie geven van wanneer daar duidelijkheid over komt?

Minister **Bos**: Dat zal ik in tweede termijn doen.

De **voorzitter**: Het woord is aan de staatssecretaris. Ik verzoek hem aan te geven welke onderwerpen hij gaat behandelen.

□

Staatssecretaris **De Jager**: Voorzitter. Ik zal achtereenvolgens spreken over de onderwerpen buitenlandse vermogens, lasten bedrijfsleven, de ibo-toeslagen, kleinebanenregeling, de WWV-premie werknemers, de vergroening en de Studiegroep Belastingstelsel.

Allereerst het onderwerp buitenlandse vermogens, waarnaar de heer De Nerée heeft gevraagd. Het is een onderwerp dat mij na aan het hart ligt. Ik vind het een plezierige bijkomstigheid dat ik de gelegenheid heb om de laatste stand van zaken, tot 28 september jongstleden, ten aanzien van het aantal inkeerders te kunnen melden. Dit jaar al hebben wij 2625 inkeerders binnengekregen met een totaal ingekeerd vermogen van 593 mln. Dat is gemiddeld € 236.000 per persoon.

Dat is niet het enige resultaat van de inspanningen die wij ons de laatste tijd met betrekking tot dit dossier hebben getroost. Wij sporen zelf heel veel geld op. Wij zijn bezig met informatie-uitwisselingsverdragen. Ik zal vandaag of morgen een heel uitgebreid overzicht naar de Kamer sturen met een aantal elementen van de stand van zaken, ook op verdragsgebied. Wij hebben de laatste tijd heel veel verdragen afgesloten, zoals met Bermuda, Cayman Islands, British Virgin Islands, Anguilla, Turks- and Caicos Islands, Antigua, St. Kitts en Nevis, St. Vincent en the Grenadines, maar ook met landen dichterbij: Luxemburg, Oostenrijk en België en, wat verder weer, Singapore. Wij zijn heel druk bezig met Zwitserland en Maleisië.

Het gaat dus goed. Ik zal in de brief, die ik vandaag of morgen stuur, nader daarop ingaan. Daarin zal ik ook ingaan op een ander belangwekkend onderwerp: de zwevende vermogens. We hebben de zwartsparenders – dat is illegaal – en de zogenaamde “zwevende vermogens”. In de Kamer is wat ruis ontstaan vanwege een recente hoorzitting over de Successiewet, waarin een aantal fiscaal adviseurs hun mening gaven. Ik hoop dat zaken duidelijker worden in de technische briefing die binnenkort in deze Kamer zal worden gegeven door ambtenaren van de FIOD-ECD en de CCB, de Coördinatiegroep Constructiebestrijding, die zeer veel vertrouwelijk inzicht heeft in de opbouw en plaats van trusts en vermogens, en degenen die daarachter schuilen. Op die manier kan ik de Kamer meer comfort verstrekken naar aanleiding van onze succesvolle aanpak van zwevende vermogens, indien de Kamer bewiligt in het wetsvoorstel over de herziening van de Successiewet. Datgene wat openbaar aan informatie kan worden gegeven, zal ik in de brief bevestigen, maar in de technische briefing kunnen we iets verder ingaan op zwevende familievermogens. Het wordt in ieder geval een interessante technische briefing; ik heb er zelf al een deel van gezien.

De heer Weekers vroeg naar de lastenontwikkeling voor het bedrijfsleven. Allereerst dank ik hem voor het compliment, dat uiteraard voor het hele kabinet geldt; dat heeft mij namelijk gesteund in het opnemen van een flink aantal belastingverlagingen voor het bedrijfsleven. Boven op het pakket van dit voorjaar verlaagt het kabinet de belastingen incidenteel met 0,5 mld. De carry-back voor dit en volgend jaar wordt versoepeld; bovendien gaan we, in plaats van één jaar, drie jaar terug in de carry-back. We verlengen nogmaals de willekeurige afschrijving; ook dat is heel belangrijk voor een extra liquiditeitsverruiming voor het bedrijfsleven. En we stimuleren ook nog scholing en speur- en ontwikkelingswerk. Op die fiscale maatregelen komen we bij het Belastingplan vast nog uitgebreider terug. Ze hebben twee pijlers: de eerste is het hoofd boven water houden van de bedrijven die wel levensvatbaar zijn, maar toch in de problemen zijn gekomen; de tweede komt voort uit de vraag hoe wij straks sterker uit deze crisis kunnen komen, hoe Nederland zijn concurrentiepositie straks kan versterken. Vandaar de innovatiemaatregelen, onder andere de structurele lastenverlichting in de belasting-sfeer door de invoering van de innovatiebox. Een aantal maatregelen zijn dus incidenteel, een aantal structureel.

En als concreet antwoord op de vraag van de heer Weekers: we hebben dit ingepast in de kaders, we gaan in latere jaren de incidentele lastenverlichting niet terughalen. Uiteraard zijn incidentele lastenverlichtingen incidenteel, dus die maken we niet structureel. We hebben structurele en incidentele lastenverlichtingen, en die zijn ingepast binnen de kaders. Alleen het aanvullende beleidsakkoord in het voorjaar komt er helemaal bovenop; dat hebben we dus niet hoeven in te passen in de kaders.

Verder is er de vraag van de heer Heerts over de ibo-toeslagen. Het eindrapport van de werkgroep IBO Vereenvoudiging Toeslagen bevindt zich inmiddels in een afrondende fase. Het rapport wordt half oktober in de ministerraad behandeld. Daarna zal het rapport naar de Tweede Kamer worden gezonden, met een kabinetsreactie en de evaluatie van de Awir, de Algemene wet inkomensafhankelijke regelingen. En om daarover geen onduidelijkheid te laten ontstaan: wij hebben de IBO opdracht gegeven om met name toe te zien op de zaken die wij op korte termijn kunnen realiseren; echt heel grote stelselwijzigingen passen veel meer in de heroverweging. De toeslagen doen volop mee in de heroverwegingsoperatie die net is gestart. Echt grote stelselwijzigingen kunnen dus eventueel aan bod komen bij de brede heroverweging.

De heer Heerts vroeg ook nog naar de kleine banen. Hij vroeg zich af of een scenario mogelijk is waarin een jongere op basis van het kleinebanenvoorstel tot 23 jaar onverzekerd blijft, daarna tijdelijk werk verricht en vervolgens op zijn 27ste wordt ontslagen en geen rechten heeft. Met zijn scenario gaat de heer Heerts, overigens net zoals de FNV, er ten onrechte van uit dat jongeren onverzekerd zijn door het voorstel uit het Belastingplan met betrekking tot kleine banen. Welnu, dat is niet het geval. Het voorstel regelt een premievrijstelling voor kleine banen voor jongeren. Het huidige voorstel voor kleine banen voor jongeren tast dus geen rechten in de uitkeringszin aan. Wij financieren de premievrijstelling, 80 mln. per jaar, dan ook structureel in het Belastingplan. Het is gewoon gedekt. Tegenover deze vrijstelling hoeft dan ook geen vermindering van de

De Jager

rechten te staan. Het wordt namelijk grotendeels gefinancierd uit de enveloppe Markt persoonlijke dienstverlening.

In dit voorstel zijn de jongeren uit het voorbeeld van de heer Heerts gewoon verzekerd. De werknemer die met 27 jaar wordt ontslagen, heeft verder een arbeidsverleden en ontvangt dan ook gewoon WW. Wat wel vaker gebeurt, is dat jongeren met kleine baantjes geen arbeidsverleden opbouwen, terwijl hun werkgevers voor hen wel premies afdragen, en wel voor in totaal 80 mln. Door de huidige regels komt het bijna nooit tot daadwerkelijke uitkering. Slechts 5 mln. van die 80 mln. leidt tot uitkering. Juist de huidige situatie dupeert jongeren! Dat is dus in tegenstelling met wat de FNV ons wilde doen geloven in hun persbericht. Dit voorstel zou volgens de FNV jongeren duperen, maar het is precies andersom.

Op dit moment wordt er 80 mln. aan premie afgedragen, terwijl er maar 5 mln. wordt uitgekeerd. De oorzaak daarvan is dat deze jongeren alleen maar kleine baantjes hebben en geen arbeidsverleden opbouwen. De huidige situatie dupeert dus deze jongeren en maakt het hen bovendien moeilijk op de arbeidsmarkt. Gelet op het zeer geringe budgettaire effect van de uitkering van deze 5 mln., vinden wij het redelijk om deze vrijstelling te geven. Wij hebben het ook netjes gedekt.

Een en ander staat los van de zelfstandige afweging van het ministerie van Sociale Zaken op het punt van de verplichte versus de vrijwillige verzekering van jongeren. Ik denk dat de verwarring is ontstaan, doordat hierover gedachten leven bij het ministerie van Sociale Zaken, maar hierover kan de heer Heerts of een ander lid van zijn fractie het debat te zijner tijd met de betreffende bewindspersonen aangaan. Dit voorstel regelt dus alleen maar een premievrijstelling. En dat is heel goed nieuws, zowel voor de jongeren die hieronder vallen als voor de inhoudingsplichtigen die af zijn van al die administratieve rompslomp rond zo'n klein baantje. Daarbij komt dat over een jaar voor deze jongeren niet langer vooraf loonbelasting hoeft te worden ingehouden. Daardoor gaat het hele kafaëske circus rond het Tj-biljet tot het verleden behoren. Het maakt al met al de huidige premie- en belastingheffing veel eenvoudiger en het is bovendien beter toegesneden op diegenen waarop de premies en belastingen zouden moeten drukken.

De heer **Heerts** (PvdA): De staatssecretaris verdedigt deze maatregel zo enthousiast dat er wel een kritische noot bij gezet moet worden. Die 80 mln. versus 5 mln. houdt namelijk een bepaalde vorm van solidariteit in.

Ik hoor de staatssecretaris goed en duidelijk zeggen dat hij de personenkring uit de verzekeringen voor de sociale zekerheid niet zal aantasten. Dat is goed nieuws. Ik heb nog een andere vraag en wel over de jongeren die hiervoor in aanmerking komen. Wij omarmen het kabinetsbeleid voor jongeren die zonder diploma van school komen. Doordat zij zonder diploma aan het werk gaan, komen zij vaak op latere leeftijd in de problemen als zij duurzaam en structureel werk willen vinden op hun eigen niveau. Is de staatssecretaris bereid om te onderzoeken of het mogelijk is om werkgevers die gebruikmaken van dit voorstel, te laten toezeggen dat zij blijven investeren in de scholing van jongeren met een klein baantje om ze op het niveau van de startkwalificatie te brengen.

Staatssecretaris **De Jager**: Bij de behandeling van het

Belastingplan moeten wij hier maar uitgebreider op terugkomen. In essentie komt het erop neer dat het in het algemeen jongeren zal raken die naast hun werk nog een voltijdsopleiding volgen. Het gaat namelijk om zeer kleine baantjes. Het is dus eigenlijk eerder een prikkel om wat langer op school te blijven en daarnaast wat te werken. Een fulltime of een 50% parttime baan bij een inhoudingsplichtige valt immers niet eens onder dit voorstel. Alleen echt kleine baantjes vallen onder dit voorstel en daardoor is het vooral een prikkel om naast het werk nog iets anders te doen, bijvoorbeeld scholing. Dat is een goede zaak, want ik ben het met de heer Heerts eens dat wij jongeren juist moeten prikkelen om een startkwalificatie te halen. Ik zie niet in hoe ik dat met dit voorstel kan doen, omdat het ziet op mensen die al een opleiding volgen en niet op mensen die stoppen met een opleiding. Er gaat wellicht zelfs een prikkel van uit, zoals de heer Heerts bedoelt. Daarover kunnen wij nog nader in discussie treden bij de behandeling van het Belastingplan.

De heer **Heerts** (PvdA): Ik heb tot slot één korte vraag. Kan het in theorie, en misschien straks dus ook in de praktijk, zo zijn dat er jongeren zijn die acht kleine baantjes hebben en bij wie het toch fout gaat, ook al hebben wij het goed bedoeld? U mag daarop ook in de tweede termijn reageren.

Staatssecretaris **De Jager**: Ik kan daarop meteen al reageren. Natuurlijk ken ik die angst, maar als de heer Heerts spreekt over acht baantjes, over welk soort baantjes heeft hij het dan? Wij achten die kans eerlijk gezegd zeer klein, omdat het voor de werkgever uiteraard veel prettiger is om iemand die 20, 25 of 30 uur per week beschikbaar is, ook voor dat aantal uren te hebben. Dan hoeft hij veel minder te investeren en valt het niet onder dat "baantje". Het gaat bij die prikkels natuurlijk niet om een enorm bedrag. Het gaat om een aantal procenten werkgeverspremie. Verder geldt het voordeel van het inhouden van de belasting voor de jongeren zelf. Dit is echter alleen maar een liquiditeitsvoordeel, omdat het uiteindelijk door de inkomstenbelasting weer wordt rechtgetrokken. De belasting die niet wordt ingehouden, moet later nog wel worden betaald. Het monetaire, het financiële voordeel is dus niet zo gigantisch groot dat een tamelijk inefficiënt circus wordt opgezet van acht verschillende baantjes. Theoretisch is het denkbaar. Laten wij dat gewoon goed monitoren. Wij gaan er echter niet van uit dat er een stevige prikkel die richting op gaat.

De heer **Heerts** (PvdA): Ik zal een voorbeeld geven: vier verschillende baantjes bij vier verschillende juridische supermarkten en vier verschillende baantjes bij vier verschillende juridische uitzendbureaus. Als de reactie daarop is, dat dat niet mogelijk is of dat u dat gaat monitoren, dan is dat goed. Volgens mij gebeurt het anders wel. U weet ook van de Belastingdienst dat mensen soms heel slecht denken als zij daarvan voordelen zien.

Staatssecretaris **De Jager**: Dat komt inderdaad zeker voor. Het voordeel is, zoals ik heb aangegeven, uiteindelijk redelijk beperkt. Het erop nahouden van acht verschillende baantjes, conform het voorbeeld dat u geeft, heeft nogal wat consequenties. Het lijkt mij

De heer De Jager, staatssecretaris van Financiën
© M. Sablerolle – Gouda

sowieso een goede zaak om te monitoren, om de vinger aan de pols te blijven houden. Wij denken in ieder geval niet dat hiervan een verkeerde prikkel uitgaat.

De heer **Tony van Dijk** (PVV): Het idee omtrent die kleine baantjes klinkt goed. Het kost ook maar 5 mln.

Staatssecretaris **De Jager**: Deze mensen hebben recht op 5 mln. aan uitkeringen. De premies die werden betaald, bedroegen bij elkaar 80 mln. Ik heb het dus voor 80 mln. gedekt.

De heer **Tony van Dijk** (PVV): Zij behoeven geen premies meer te betalen.

Staatssecretaris **De Jager**: De werkgevers hoeven daar geen premies meer over te betalen.

De heer **Tony van Dijk** (PVV): Hebt u ook gekeken naar de gedeerde inkomsten door verdringing? Als werkgever neem ik liever een paar 23-minners in dienst voor € 600 dan één ouder iemand waarvoor ik wel alle premies moet betalen. Heeft u dat aspect ook meegenomen?

Staatssecretaris **De Jager**: Het is goed dat u het voorstel nog goed bekijkt. Als u een 23-minner aanneemt voor € 600 per maand, dan valt die niet onder dit voorstel. Het gaat echt om kleine baantjes. Het lijkt mij goed om hierover nader te spreken bij het Belastingplan. Dit soort voorbeelden kwalificeren echter niet. Niet iedere 23-minner heeft recht op premievrijstelling. Het moet ook echt om een klein baantje gaan.

De **voorzitter**: Dank u wel. U komt erop terug.

Staatssecretaris **De Jager**: Voorzitter. De heer Heerts heeft ook nog een vraag gesteld over de WW-premie werknemers. Allereerst zet het kabinet met het voorstel tot een uniform loonbegrip een historische stap. Het kabinet is ook heel blij dat deze stap kan worden gezet. Uiteraard worden bestaande verantwoordelijkheden op geen enkele wijze veranderd. Wij hebben ook expliciet in de memorie van toelichting opgenomen dat er geen verantwoordelijkheden van sociale partners door dit

voorstel wijzigen. Ik kan zelfs toezeggen waar de heer Heerts om vraagt; in de heroverweging wordt nader gekeken naar hoe zo'n verantwoordelijkheidsverdeling van sociale partners anders kan liggen. Het is een no-regretmaatregel ten aanzien van een eventuele toekomstige andere verantwoordelijkheidsverdeling. Het gaat erom dat een publieke premie op hetzelfde loonbegrip wordt gebracht en bij één eenvoudige heffing wordt ondergebracht. Dat is de vraag, dus dat staat helemaal los van de eventuele toekomstige vraag hoe wij anders omgaan met het sociale aspect en de daarbij behorende financiële arrangementen. Die mogelijkheid wordt geenszins de pas afgesneden. Ik vind het geen probleem om dat ook mee te geven aan degenen die de heroverweging op dit punt doen.

De heer **Heerts** (PvdA): Als de staatssecretaris toelegt dat wij dit op schrift kunnen krijgen en dat dit naar de desbetreffende werkgroep gaat, dan zien wij dat graag, want dan kunnen wij verder met het wetsvoorstel inzake de uniformering van het loonbegrip.

Staatssecretaris **De Jager**: Dat is akkoord.

Mevrouw Sap heeft een vraag gesteld over vergroening. Het kabinet zet wel degelijk in op verdere vergroening. Ook in het Belastingplan 2010 wordt een behoorlijk aantal maatregelen genomen die leiden tot een verdere vergroening van het belastingstelsel. Ik noem de flinke impuls die wordt gegeven aan het rijden met zuinige en schone personenauto's. Op dat terrein bevat het Belastingplan ook dit jaar weer goed nieuws. Verder hebben wij nog steeds in de boeken staan dat wij op 1 januari 2010 beginnen met de ombouw van de bpm naar de CO₂-heffing, waardoor positieve milieueffecten zullen worden gegenereerd. Daarnaast hebben wij op Prinsjesdag een voorstudie naar een belastingherziening aangekondigd. Eén van de vragen die in deze voorstudie expliciet aan bod komen, betreft de milieuvriendelijkheid van het belastingstelsel, namelijk de vraag: ondersteunt het belastingstelsel voldoende het streven naar een schone en duurzame economie? Dat ene element zullen wij dus integraal, naast een aantal andere elementen, daarin absoluut meenemen.

Voorts verzoekt mevrouw Sap de vliegbelasting niet af te schaffen, maar op vliegtickets een belasting te heffen. Bij het fiscaal stimuleringspakket hebben wij daarover al ruim met de Kamer gediscussieerd. Materieel is de vliegbelasting toen al verdwenen uit de heffings sfeer, door deze belasting op nul te zetten. Wij hebben op dat moment aangegeven dat er door de economische crisis al sprake was van een forse reductie van het aantal vliegbewegingen, hetgeen leidde tot een reductie van de CO₂-uitstoot ten opzichte van de eerdere prognoses in de vliegsector. Daarnaast komt er op Europees niveau een systeem van emissiehandel waarin ook de luchtvaart naar alle waarschijnlijkheid in 2012 wordt betrokken. Om die reden hebben wij gemeend dat wij er goed aan doen de vliegbelasting af te schaffen en op nul te zetten. Bij de bespreking van het fiscaal stimuleringspakket was de GroenLinks-fractie het daar niet mee eens. Ik verwacht dat de GroenLinks-fractie bij de behandeling van het Belastingplan op dit punt consequent zal zijn, net zoals het kabinet dat is.

Verder vraagt mevrouw Sap in meer algemene zin naar de uitgangspunten voor de Studiegroep Belastingstelsel. De aanleiding voor het instellen van die

De Jager

studiegroep is het feit dat er vragen zijn gerezen over de stabiliteit van de belastinginkomsten en de eenvoud van het systeem. De commissie zal uiteindelijk een aantal mogelijke scenario's voor belastingherziening uitwerken. Overigens hebben wij er bij de samenstelling van de commissie naar gestreefd om brede fiscale en economische kennis in de commissie te borgen en derhalve zowel intern bij de rijksoverheid aanwezige kennis als kennis van buiten – juist omdat het om belastingen gaat – bij elkaar te brengen. De commissie staat onder leiding van een externe deskundige, professor Stef van Weeghel. Ook een aantal andere hoogleraren treden in de commissie op als deskundige, alsmede een aantal topambtenaren van de meest betrokken departementen en een betrokkene van het Centraal Planbureau, die tevens hoogleraar is.

Het rapport van de commissie zal in het tweede kwartaal van volgend jaar klaar zijn. De studiegroep heeft niet de opdracht om 20% belastingopbrengst extra te genereren, zoals mevrouw Sap vroeg. Het is echter altijd mogelijk, net zoals nu het geval is, dat het kabinet later een variant voorstelt die leidt tot een hogere belastingopbrengst. Daar hebben wij geen studiegroep voor nodig; dat is een politieke keuze.

Er is wel een koppeling met de heroverweging via een andere kant, namelijk via de heroverweging fiscale uitvoering. Die gaat echt over een besparing, een bezuiniging van 20% op de uitvoeringskosten. Er zit een koppeling met de heroverwegingen. Een van de heroverwegingen gaat over het in kaart brengen van 20% besparing op de fiscale uitvoeringskosten. Als men zomaar 20% op de Belastingdienst zou bezuinigen, zou dat heel onverstandig zijn. In dat geval krijgt men veel minder belastingopbrengst. Op dit moment leidt een extra medewerker van de Belastingdienst tot een veel grotere opbrengst dan wat hij zelf kost. Een bedrijf dat voor die keuze staat, zou het een goede afweging vinden. Dat doen wij natuurlijk niet, want dan zouden de perceptiekosten uiteindelijk verschrikkelijk hoog worden. Voor de Belastingdienst zijn die gemiddeld maar enkele procenten. Als men voor de keuze staat om toch te besparen op de uitvoeringskosten, dan zal men het belastingstelsel radicaal moeten vereenvoudigen. Anders kan men niet zowel besparen op de uitvoeringskosten als de belastingopbrengst handhaven. Daarom zit er wel een koppeling in met de heroverweging op dat punt.

Tot slot noem ik de onderwerpen die de commissie zal behandelen. Het eerste is de soliditeit van het systeem. Zijn de belastingbronnen voldoende stabiel om op korte en lange termijn voldoende inkomsten te genereren? Hoe is de ontwikkeling van de belasting- en premieontvangst in verhouding tot die van het bruto binnenlands product? De minister zei net hierover, dat de staatssecretaris als antwoord de macro-economische progressiefactor zal geven. Dat is iets anders dan de progressiefactor waar de SP-fractie heel snel op aansloeg. Deze factor heeft betrekking op de wijze waarop de belastingopbrengsten zich verhouden tot de ontwikkeling van het bruto binnenlands product. In de periode 2000 tot 2008 hebben wij gezien dat de belastingopbrengsten een MEP, een macro-economische progressiefactor, van minder dan 1 hadden. Zij gingen dus minder naar boven dan de economische ontwikkeling. Als de uitgaven wel minimaal meegroeien met de economische ontwikkeling, terwijl je belastinginkomsten niet meegroeien en dus lager zijn dan de economische ontwikkeling, dan is er een

probleem. Ons systeem gaat impliciet uit van een MEP van 1. Dit betekent dat de belastinginkomsten grosso modo meegroeien met de ontwikkeling van de economie. Daar zijn onze automatische stabilisatoren en onze gedachten op gestoeld. Als de macro-economische progressiefactor onder de 1 zit, kloppen de aannames niet. In dat geval moeten wij daarnaar kijken. Dat is de achtergrond van die overweging.

Het tweede element dat mee wordt genomen is de solidariteit van het systeem. Het derde is de economische efficiency van het systeem. Draagt het bij aan een sterk Nederland? Belemmert het belastingstelsel de economische groei zo weinig mogelijk? Het gaat om de eenvoud van het systeem. Die is heel belangrijk om de besparing te kunnen realiseren. Het vierde element is de milieuvriendelijkheid van het systeem. Die noemde ik net al.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): De staatssecretaris zei vele interessante dingen. Laat ik er een uitlichten. De staatssecretaris zei net, dat wij bij het belastingstelsel de 20% niet doen, want dat is een politieke keuze. Dat geldt echter net zo goed voor die 20% bij al die werkgroepen voor de heroverwegingen. Ook daarbij is er sprake van een politieke keuze. Dat is ook steeds het punt dat wij maken en daarom moeten er vooraf politieke randvoorwaarden worden aangegeven. Hoe ziet de staatssecretaris dit nu? Waarom aan de bezuinigingskant wel een taakstelling van 20% meegeven, maar waarom aan de belastingkant niet laten nadenken over opties die het acceptabel maken om tot een groter draagvlak te komen?

Staatssecretaris **De Jager**: Het is wel zo dat wij 20% hebben meegegeven, namelijk op de fiscale uitvoeringskosten. U gaat daar gemakkelijk overheen, maar het wordt een enorme opgave om dit te realiseren. Lastenverzwaring is iets anders dan bezuiniging. Ook in de voorbereidingstijd die je nodig hebt ligt dat anders. Je kunt niet zomaar in één keer zeggen dat er 20% moet worden bezuinigd. Zoals de minister al aangaf, kun je kiezen voor botte besparingsopties, door middel van een generieke taakstelling. Dan gaat er gewoon van elke begroting een paar procent af. Zoiets kun je ook bedenken voor de belastingopbrengsten, dus daar zit op zichzelf genomen niet een heel complexe gedachtevorming achter. Daar heb je ook geen aparte studiegroep voor nodig. Waar het in dit geval om gaat, is de vraag hoe je het systeem veel eenvoudiger maakt, zodat het een wenkend perspectief wordt dat je echt kunt besparen op de uitvoeringskosten. Verder verwijs ik naar de vijf hoofdvragen die zojuist heb genoemd. Het gaat erom dat wij het belastingstelsel zo inrichten dat wij rekening houden met de soliditeit, de solidariteit, de economische kant, de eenvoud en de milieuvriendelijkheid van het systeem. Dat is volgens mij klip-en-klaar. Dat is inderdaad een ander soort vraagstelling dan die in de brede heroverweging, maar het gaat hier ook over iets anders. Als je kijkt naar de uitgaven, is de vraag hoe je als overheid bespaart. Als je zou besluiten extra belastingopbrengsten te genereren, leidt dat tot extra belastingen voor burgers en bedrijven. Dat is een politieke afweging.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): U zegt nog een keer dat dit een politieke afweging is. Dat klopt. Ik complimenteer u ermee dat in het belastingstelsel de uitgangspunten zo

De Jager

expliciet zijn aangegeven. Hulde daarvoor. Daarmee bent u een uitzondering, in vergelijking met de rest. Dit geldt echter ook voor alle andere heroverwegingen. Dat maakt u hiermee heel zichtbaar, dank u wel.

De heer **Weekers** (VVD): In de twintig onderzoeken wordt niet alleen naar de uitvoeringskosten van de Belastingdienst gekeken. Er wordt ook wel degelijk gekeken of er 20% kan worden bezuinigd op fiscale uitgaven, fiscale subsidies. Als je 20% wilt bezuinigen op fiscale uitgaven, leidt dat per saldo tot een lastenverzwaring van 20%. Ik constateer dat er 65 mld. aan fiscale uitgaven in de boeken staat. Hoe veel daarvan wordt meegenomen in de onderzoeken?

Staatssecretaris **De Jager**: De totale belastinguitgaven zijn volgens mij substantieel lager dan de heer Weekers nu doet voorkomen. De brief van de premier en de vicepremiers aan de Kamer is hier volgens mij heel helder over. Daarin staat precies welke belastinguitgaven worden meegenomen. Het is de heer Weekers bekend dat op het gebied van wonen wordt gekeken naar één fiscale faciliteit die geen belastinguitgave is. Voor de rest betreft het allemaal belastinguitgaven.

De heer **Weekers** (VVD): Ik wijs op de bijlage op de bijlage die de staatssecretaris zelf in de Miljoenennota heeft opgenomen. Als je de belastinguitgaven optelt die daarin staan, kom je op 65 mld. Ik erken echter dat daar ook posten bij zitten als de algemene heffingskorting. Die beschouwt de staatssecretaris zelf als belastinguitgave. Die posten worden nu niet betrokken in de onderzoeken. Ik wil toch graag weten wat wij straks kunnen verwachten in die twintig onderzoeken met betrekking tot een korting van 20% op de belastinguitgaven. Welke taakstelling zit erin wat betreft lastenverzwaring?

Staatssecretaris **De Jager**: Er zit geen taakstelling in voor lastenverzwaring. Om een goede afweging te kunnen maken tussen die thema's is in de brief van de premier en de vicepremiers aan de Tweede Kamer per thema, bijvoorbeeld het thema wonen, klip-en-klaar opgenomen welke belastingaspecten of belastinguitgaven mee worden gewogen. Voor het thema milieu gaat het bijvoorbeeld om milieusubsidies aan de uitgavenkant, maar ook om de MIA en de Vamil. Ik vind het heel logisch om er vanuit dat perspectief naar te kijken. Welke belastinguitgaven worden meegenomen in de heroverweging, zo vroeg de heer Weekers. Die staan heel helder in de brief van de premiers en de vicepremiers verwoord. Zij worden niet allemaal meegenomen. Degene die worden meegenomen, staan in de brief.

De **voorzitter**: U hebt nog een tweede termijn, mijnheer Weekers. Ik geef nu het woord aan de heer Irrgang.

De heer **Irrgang** (SP): De staatssecretaris zei eerder in zijn betoog dat de ambtenaren van de Belastingdienst hun geld dubbel en dwars waard zijn.

Staatssecretaris **De Jager**: Zeker.

De heer **Irrgang** (SP): Dat geloof ik graag. Heb ik goed begrepen dat hij in de begroting van Financiën voor

volgend jaar 50 mln. gaat bezuinigen op de Belastingdienst?

Staatssecretaris **De Jager**: De Tweede Kamer heeft destijds ingestemd met het coalitieakkoord, waarin een bezuiniging voor de hele rijksoverheid was meegenomen. De Belastingdienst, als uitvoeringsorganisatie, is relatief ontzien, maar moet voor een deel meelopen. Het is juist dat de Belastingdienst vanaf volgend jaar moet bezuinigen. Ik heb altijd gezegd dat dit alleen maar kan als daar minder of eenvoudigere taken tegenover worden gezet. Dat is de portee van veel wetsvoorstellen die ik heb ingediend, onder andere in de fiscale vereenvoudigingswet die op Prinsjesdag is ingediend. Die is én goed voor burgers én voor bedrijven én voor de Belastingdienst. Als je dingen vereenvoudigt, hebben burgers daar profijt van, hebben bedrijven daar profijt van en hoeft de Belastingdienst minder werk te doen. Eén van de belangrijke onderwerpen van de belastingherzieningsoperatie is vereenvoudiging.

De heer **Irrgang** (SP): De Tweede Kamer heeft niet ingestemd met het coalitieakkoord.

Staatssecretaris **De Jager**: De Tweede Kamer heeft daarmee wel ingestemd.

De heer **Irrgang** (SP): De partijen in de Tweede Kamer die het coalitieakkoord getekend hebben dan.

Staatssecretaris **De Jager**: Een meerderheid van de Tweede Kamer is de Tweede Kamer.

De heer **Irrgang** (SP): De coalitiefracties in de Tweede Kamer hebben er inderdaad mee ingestemd. De staatssecretaris zegt dat die ambtenaren hun geld dubbel en dwars waard zijn. Hij heeft ook last van de bezuinigingen uit het verleden die grote problemen bij de Belastingdienst veroorzaakt hebben. Is het dan wel verantwoord om dit volgend jaar te gaan doen? Gaat dit niet tot problemen leiden? Loopt hij niet veel inkomsten mis?

Staatssecretaris **De Jager**: Als je het verantwoord doet, is het verantwoord. Dat klinkt een beetje dubbel, natuurlijk, of een beetje gek, maar dat is wel de reden waarom wij ten tijde van de aanvaarding van het coalitieakkoord hebben besloten om de Belastingdienst in de eerste twee jaar nog even niet mee te laten doen, maar in de twee jaar daarna wel, zij het met een veel kleiner percentage. Wij hebben de fasering iets later ingezet. Daarmee is het verantwoord. Wij hebben namelijk de stappen kunnen zetten die besparingen op een aantal taken van de Belastingdienst mogelijk maken. Het zal altijd moeilijk zijn. Ik merk zeker in dezen dat het lastig is om vereenvoudigingsvoorstellen door de Tweede Kamer heen te loodsen. Voor mij is een keiharde randvoorwaarde voor besparingen op de fiscale uitvoering wel dat je het eenvoudiger maakt of taken weghaalt.

De **voorzitter**: Ik dank de bewindslieden voor hun beknopte antwoorden in eerste termijn. Wat zegt u?

De heer **Weekers** (VVD): Voorzitter. Er is nog een vraag niet beantwoord.

De Jager

De **voorzitter**: Dan stelt u die in tweede termijn toch?

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

□

De heer **Irrgang** (SP): Voorzitter. Ik geef de minister van Financiën een compliment, want ik vind zijn beantwoording een stuk beter dan die van de minister-president tijdens de algemene politieke beschouwingen. Je kunt zeggen dat dit niet heel moeilijk is, maar ik heb in ieder geval het gevoel dat de minister de moeite heeft genomen om op een serieuze manier in te gaan op de argumenten van de Kamer. Dat neemt niet weg dat wij het op een aantal punten duidelijk oneens zijn. Maar dat hoort ook bij een debat.

De minister van Financiën begon zijn beantwoording met de vaststelling dat wij in een diepe recessie zitten, namelijk de grootste sinds de jaren dertig. Hij zei daar ook bij dat een depressie is voorkomen door in te grijpen. Dat weten wij natuurlijk nog niet helemaal zeker, maar ik denk dat hij daarin gelijk heeft. Ik denk inderdaad dat het heel goed anders had kunnen lopen als er niet was ingegrepen, dus als overheden over de wereld niet hadden besloten om met stimuleringspakketten te komen. Nu is ervoor gekozen om banken gewoonweg niet naar de knoppen te laten gaan. Het is belangrijk om dat vast te stellen. Wij verschillen van mening met fracties die zeggen dat je niet moet stimuleren en dat je nu hard dient te bezuinigen. Het is een verschil van mening over hoe de overheid moet reageren nu er sprake is van een diepe crisis, of een diepe recessie.

Ik stel ook vast dat de minister van Financiën tijdens deze financiële beschouwingen duidelijk heeft aangegeven dat die 30 mld., die wat de SP-fractie betreft toch een beetje een eigen leven ging leiden, inderdaad het structurele tekort is. Dat zou zo kunnen zijn, maar dat zou ook heel goed minder kunnen zijn. Op dit moment weten wij dat gewoon niet. Ik blijf er ook bij dat dit een heel pessimistische inschatting is. De minister gaat er daarbij van uit dat er geen inhaalgroei zal zijn, dat de groei van de zorg in geval van een lage groei ook niet zal afnemen ten opzichte van het huidige snelle tempo, terwijl daar op dit moment al tekenen van zijn. Hij gaat er ook van uit dat er geen inhaalopbrengsten zijn in de vennootschapsbelasting. Van de vorige recessie – die was natuurlijk in veel opzichten niet met deze te vergelijken – kan ik mij nog herinneren dat de opbrengsten van de vennootschapsbelasting in latere jaren een enorm herstel lieten zien. Ik weet nog dat de eerste gedachte was dat die belastinginkomsten structureel enorm tegenvielen. Daarna was er echter sprake van een enorme inhaalrace. Dat werd in de jaren 2002 en 2003 behoorlijk onderschat. Dat leidde ook tot een veel pessimistischere inschatting van de stand van de overheidsfinanciën. Dat zou opnieuw het geval kunnen zijn. Wij weten dat simpelweg niet.

De fiscale verkenningen van dit kabinet zijn wel heel mager. Wij zijn van mening dat er ook uitdrukkelijk moet worden gekeken naar de verhoging van het toptarief, alsmede naar verhoging van de winstbelasting. Je kunt niet zeggen dat alles bespreekbaar is, maar dat wij daarnaar eigenlijk niet eens hoeven te kijken. Wij vinden dat de fiscale verkenningen ook heel duidelijk gericht moeten zijn op hoe er meer inkomsten kunnen worden vergaard om sociale voorzieningen betaalbaar te houden.

Dat geldt in het bijzonder voor de bankenheffing. De minister stelt dat hij daar wel sympathie voor heeft, maar ik moet zeggen dat de bankenheffing met zulke vrienden geen vijanden meer nodig heeft. De minister is namelijk niet voor een bankenheffing en hij gaat die mogelijkheid ook niet onderzoeken in het kader van de verkenningen. Hij verwijst eigenlijk alleen maar naar een of ander zinnetje in een rapport van het IMF. Dat is wel heel mager. Als hij dat werkelijk een sympathieke gedachte vindt, moet hij daar naar mijn idee ook serieus naar kijken. Hij kan dan niet alleen maar verwijzen naar een zinnetje in een rapport van het IMF. Ik vraag de minister daarom nogmaals of hij bereid is om dat serieus te onderzoeken.

Ik kom op de financiële sector. De SP-fractie vindt dat de minister in veel te grote mate tevredenheid uitstraalt over datgene waar Nederland mee bezig is. Fundamentele hervormingen door middel van een nationaliseringswet blijven uit. Als met de nationaliseringswet vergelijkbare instrumenten noemt de minister alleen maar een paar opties. Wij hebben geen behoefte aan opties. Wij zijn inmiddels een jaar ver. Er moet nu eindelijk eens wat veranderen. Er moet eindelijk eens een keer wetgeving tot stand komen. Naar onze mening laat de minister het momentum vervliegen.

Datzelfde geldt met betrekking tot de bonussen. De minister geeft zelf al aan dat alles waar hij mee komt volstrekt marginaal is. Hij wil zelf niet eens uitsluiten dat bonussen van 300% straks gewoon nog zullen mogen en dat De Nederlandsche Bank daar straks dus niets aan gaat doen. Hij laat het dus op zijn beloop. Zo verandert er niets. In ieder geval verandert er veel en veel te weinig. De heer Wellink vraagt om meer wetgeving. De minister heeft die eigenlijk al weer afgewezen. Zo komen wij nooit tot een echte aanpak van de bonussen. Zo vervliegt het momentum.

Over de beperking van de macht van de aandeelhouders is een motie van de SP-fractie aangenomen. De minister weigert deze uit te voeren. Hij is er niet eens meer op ingegaan.

Over de juridische mogelijkheden voor de vervolging van bankiers heeft de minister gezegd dat hij in samenspraak met de minister van Justitie een nadere brief aan de Kamer zal zenden voor het wetgevingsoverleg dat naar ik meen op 26 oktober zal plaatsvinden. Deze brief zal in ieder geval gaan over de civielrechtelijke aansprakelijkheid. Ik neem aan dat ook de strafrechtelijke mogelijkheden aan de orde zullen komen, net als eventuele mogelijkheden om het uit te breiden. De SP-fractie is voorstander van het apart strafbaar stellen van financieel wanbeleid. De huidige strafbaarheidsstellingen zijn onvoldoende. Die gaan echt alleen maar over fraude en niet over financieel wanbeleid zelf. Wij wachten deze brief af. Ik hoef er dan nu geen motie over in te dienen. Ik leg de toezegging zo uit dat hierover nader bericht van het kabinet zal volgen.

Ik hoop dat wij de minister van Financiën tot onze intellectuele medestanders zullen kunnen rekenen. Het is niet alleen een zaak van de minister van Justitie. Het moet niet alleen maar bij minister Hirsch Ballin worden geparkeerd. Het is ook het belang van de minister van Financiën dat de bankiers vrezen dat zij uiteindelijk voor de rechter kunnen worden gesleept wegens financieel wanbeleid wanneer zij grove fouten maken.

De heer **Heerts** (PvdA): Het is een goede zaak dat de

Irrgang

heer Irrgang geen motie indient. Hij wacht de kabinetsreactie af. Dat lijkt mij heel goed. Is het dan ook een keer klaar? Als de reactie van het kabinet komt en de heer Irrgang die heeft beoordeeld en als alles onderzocht en bekeken is, komt hij dan weer niet aanzetten dat het kabinet niet genoeg zou hebben gedaan? De heer Irrgang heeft heel veel geloof in de rechter. Zijn collega's hebben hier de afgelopen week wel iets anders over rechters gezegd, maar dat terzijde. Maar dan is het ook een keer klaar. Met het opnemen van iets in het Wetboek van Strafrecht bereik je niet de cultuurverandering waarnaar de heer Irrgang op zoek is en waarnaar wij op zoek zijn. Is hij dat met mij eens?

De heer **Irrgang** (SP): Ik ben het volkomen met de heer Heerts eens dat iets opnemen in het Wetboek van Strafrecht geen wondermiddel is. Wat de SP-fractie betreft, moet dit een van de elementen zijn om te komen tot de cultuur- en structuurverandering – want dat laatste is het natuurlijk ook – in de financiële sector die iedereen eigenlijk wil. Op zichzelf vinden wij het wel een wenselijke structuurverandering, die hopelijk het effect heeft dat er ook in de cultuur wat verandert. Ik ben namelijk wel een socialist: ik geloof niet dat cultuur zomaar verandert. Daarvoor moet er ook vaak iets in de structuur veranderen, en daarover spreken wij hier.

Voorzitter. In mijn eerste termijn heb ik gesproken over het stimuleringspakket dat in 2011 afloopt als de groei meer bedraagt dan 0,5%. Daar komt dan nog 1,8 mld. aan bezuinigen bij als de groei hoger is dan 0,5%. Als die groei maar marginaal over de 0,5% heen zit, is mijn vraag of dat gezamenlijk niet een zodanige rem op de economie kan zijn dat wij in 2011 weer in de recessie terechtkomen. Graag krijg ik daarop nog een reactie van de minister.

De minister verwees al naar de analyse van Van Wijnbergen. Ik heb geprobeerd om die analyse te pakken te krijgen, maar dat is me tot nu toe niet gelukt. Heeft de minister er wel de beschikking over en zou hij daarop een iets inhoudelijker reactie kunnen geven en uitleggen waarom die volgens hem mankgaat? Volgens mij was de reactie van de minister namelijk dat hij er eigenlijk niet zo veel in zag. Ik zou daar graag meer van willen weten.

Mijn slotopmerking betreft een punt uit het Belastingplan waarover de heer Heerts sprak, de kleine banen. Dit heeft ook bij ons wat vragen opgeroepen. Wij hebben in de memorie van toelichting, pag. 29, gelezen dat er sprake van is dat de verplichte verzekering wordt afgeschaft. Ik lees: "de verplichte verzekering voor werknemers af te schaffen". Misschien kan de staatssecretaris dit nog eens uitleggen. De SP-fractie heeft het in ieder geval niet begrepen. Wij zullen daarop ongetwijfeld nader terugkomen bij de behandeling van het Belastingplan.

□

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Voorzitter. Ik dank de bewindslieden voor hun uitvoerige beantwoording van de vele vragen die zijn gesteld. De antwoorden waren in onze ogen ook duidelijk. Ik heb nog wel een paar vragen.

In mijn eerste termijn en per interruptie heb ik gevraagd naar een overzicht van de wijze waarop allerlei maatregelen samenlopen: de 1,8 mld., de 3,2 mld. en de 0,5% tekortreductie. Ik zou graag een staatje krijgen van

2009 tot 2015 waarin een en ander terugkomt in de EMU-saldebepaling en in de hoogte van de staatsschuld. Ik hoop dat dat nog kan. Met de ontvangen brief heb ik niet het verhoopte zicht gekregen op wat structureel wel en wat structureel niet meeloopt.

Over de heroverwegingen is uitvoerig gesproken. De piketpalen die bij de politieke beschouwingen zijn geslagen, zijn ook bij de financiële beschouwingen weer duidelijk naar voren gekomen. Het gaat om betekenisvolle stappen: in het voorjaar zullen wij besluiten moeten nemen en moeten bekijken wat er in de Voorjaarsnota mee kan aan besluitvorming en wat in de Miljoenennota voor 2011.

Over de kwestie van de vacaturestop is ook een schriftelijk antwoord binnengekomen. Er ligt voor dit kabinet nog een enorme opgave voor inkrimping van het ambtenarenapparaat. In het rapport van de Algemene Rekenkamer is te zien wat de uitdaging is. De CDA-fractie houdt vast aan de vacaturestop en zal daar op 15 oktober op terugkomen, want dan is er een overleg tussen de minister van BZK en de Kamer over dit onderwerp.

De heer **Heerts** (PvdA): De CDA-fractie zegt vast te houden aan de vacaturestop, maar ik heb nergens uit opgemaakt dat de minister van BZK of het kabinet er niet aan vasthoudt.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): De vacaturestop wordt in de brief in feite afgewezen. Er staat te lezen: "Een algehele vacaturestop voor de departementen acht het kabinet niet nodig en ongewenst voor een goede uitvoering van haar taken." Daar sla ik op aan. Aangezien er op 15 oktober een overleg is over de reductie van het aantal ambtenaren, kunnen we dan kijken of we, misschien iets meer toegespitst, tot maatregelen kunnen komen, waaronder de vacaturestop als aanzet om tot verdere invulling te komen van inkrimping van de rijksdienst.

De heer **Heerts** (PvdA): Wil de CDA-fractie nu verder gaan dan de afspraken in het coalitieakkoord? Zij houdt aan de afspraken vast, maar een vacaturestop is wat anders. De PvdA-fractie staat net zo goed voor het coalitieakkoord, dus ik wil graag weten of de CDA-fractie niet verder wil gaan.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Wij houden vast aan het coalitieakkoord.

Ik kom bij de bonussen, het beloningbeleid en de goedkeuring door De Nederlandsche Bank. Ik heb goed geluisterd naar de minister van Financiën. Hij heeft er een open oog en oor voor en komt met voorstellen om hieraan uitvoering te geven, mede naar aanleiding van wat in de G20 is besloten, en zal bezien hoe ver we daarmee kunnen komen met verdere regelgeving.

Voor 15 november krijgen we een uitgebreid voorstel voor het agentschap. De CDA-fractie heeft dat met genoeg gehoord en ziet er met grote belangstelling en vreugde naar uit.

Mijn laatste punt betreft de enorme verhoging van de WGA-premies. Kan niet meer tijd gegeven worden aan het mkb om te bezien of het daar niet op een andere manier mee om moet gaan? In de brief staat dat schriftelijke vragen gesteld zijn aan de minister van SZW. Gezien het korte tijdsbestek – voor 1 oktober moet worden beslist – wil de CDA-fractie zo snel mogelijk en

De Nerée tot Babberich

liefst vandaag de antwoorden op die schriftelijke vragen, zodat we het weten en de mensen gerust kunnen stellen die daarmee geconfronteerd worden.

De heer **Weekers** (VVD): Ik wil nog een slag verder gaan. Bent u niet met de VVD-fractie van mening dat het kabinet de opdracht moet worden gegeven om extra tijd te vergunnen, of dat nu twee weken is of een maand? In ieder geval moet vandaag, de dag voor 1 oktober, duidelijk worden dat ondernemers ook nog offertes in de markt kunnen aanvragen. Laten wij dit politieke signaal afgeven.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Als het kabinet vandaag zegt dat het mkb meer tijd krijgt, dan hoeven de vragen niet vandaag beantwoord te zijn, want dan is het grootste pijnpunt weggenomen. Ik steun u dus op dit punt.

De heer **Weekers** (VVD): Met andere woorden, als het kabinet dat niet toezegt, zullen we vandaag nog die opdracht moeten geven aan het kabinet.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Dat denk ik wel.

De heer **Weekers** (VVD): Voorzitter. Nederland gaat in het laatste jaar van dit kabinet terug op de tekentafel, omdat er fundamentele keuzes nodig zijn om het gat van 35 mld. in de begroting te dichten. Het kabinet neemt zich 2010 voor, omdat deze tijd ons toch wordt gegund door de Europese Commissie. Ook in de kiezers wordt een gelegenheidsargument gevonden. Je kunt twisten over de vraag wanneer je gaat ombuigen, maar des te noodzakelijker is het om te zorgen voor structureel herstel, want een ding is zeker: uitstel van het opstellen van plannen en de politieke besluitvorming daarover, leidt tot onzekerheid en een slechter investeringsklimaat.

De minister van Financiën concludeert dat de coalitiepartijen uit hun loopgraven zijn gekomen. Misschien is dat zo in de Trêveszaal – ik kan dat niet beoordelen, want ik zit er niet bij – maar daarvan is mij hier gisteren en vandaag tijdens het debat in elk geval nog niets van gebleken. We zullen tot het voorjaar moeten afwachten of Van Geel, Hamer en Slob daadwerkelijk uit de schuttersputjes zijn gekomen. Het verwijt aan de oppositie was dat zij niet wil meedenken. Ik vind dat niet terecht. Geen van de voorstellen van de oppositie zou in de buurt komen van de bedragen die we nodig hebben, maar de minister moest toch in een van zijn volgende zinnen erkennen dat we het allemaal niet in één dag kunnen regelen en dat maatregelen die je vandaag neemt, pas na jaren tot aanzienlijke effecten leiden. Daar ligt de kern van het probleem dat de VVD heeft met dit kabinet. Wij streven al sinds jaar en dag naar een compacte, kleine overheid en sinds het aantreden van dit kabinet zijn de uitgaven geëxplodeerd. Het was voor ons snel duidelijk dat na het uitgeren van dit kabinet ook tegengewicht wenselijk zal zijn om de boel op orde te brengen. Inmiddels heeft deze crisis namelijk duidelijk gemaakt dat we op te grote voet leven en aangezien gratis niet bestaat, zal moeten worden ingegrepen.

Ook bij de VVD heeft het denken niet stilgestaan de afgelopen jaren. Onze visie hebben we de afgelopen jaren op tal van terreinen gepresenteerd. We hebben een zorgnota gepresenteerd en een visie op het hoger onderwijs, inclusief de introductie van een sociaal leenstelsel een paar weken geleden. Ik noem ook voorstellen op het terrein van duurzaamheid, infrastructuur, ontwikkelingssamenwerking en het recente voorstel voor een participatiewet en ga zo maar door. De gemeenschappelijk deler in al deze voorstellen is dat zij uitgaan van een effectievere en kostenefficiëntere besteding van belastingmiddelen. De VVD heeft daarover nagedacht. Wij blijven er ook over nadenken en wij zijn in elk geval in staat om morgen al te beginnen met fundamentele hervormingen. En ja, het klopt dat ook wij het gehele structurele tekort niet dekken met de voorstellen uit onze tegenbegroting. Dat mag men ook niet verwachten. Laten we nu echter beginnen, want wat we nu niet onnodig uitgeven ter verhoging van de staatsschuld hoeven we straks niet met rente terug te betalen. Door nu duidelijkheid te verschaffen over de richting van politieke keuzes zorgen we ook voor een beter investeringsklimaat.

De minister gaf zelf aan dat de uitdaging is om onverminderd ambitieus te zijn op het gebied van zorg, sociale zekerheid, duurzaamheid et cetera en toch de schatkist op orde te brengen. Hij leek er echt in te geloven en dat doen wij als VVD-fractie ook. Maar daarmee geeft de minister toch ook simpelweg aan dat nu eigenlijk zo'n 20% van de overheidsuitgaven "down the drain" en dus zinloos zijn? Dat het ook anders kan? Klopt dat of doet minister Bos toch aan "voodoo economics"? Het is fijn om te horen dat hij met de VVD wil streven naar een compacte, kleinere staat. Daar hebben we gisteren in elk geval een Kamermeerderheid voor gevonden. En wat betreft het kapot bezuinigen van de economie: daar komt het volgens ons echt niet van. De effecten van hervormingen tijdens het prille herstel van de economie zullen namelijk marginaal zijn, maar de extra ruimte in de toekomst om volgende generaties te kunnen voorzien van zorg, onderwijs, sociale zekerheid, veiligheid en een lagere belastingdruk zal maximaal zijn. Het is deze balans die de VVD kiest. We kunnen vandaag nog op een aanvaardbare manier met hervormingen beginnen, maar het besluit daartoe zal helaas moeten wachten tot ergens in het voorjaar van 2010, of zo veel later als de coalitiepartijen er klaar voor zijn.

Ik kreeg vanochtend naar aanleiding van mijn vraag aan de minister over het doorhakken van knopen even het idee dat het kabinet daar volgend voorjaar dan eindelijk echt aan toe is. De minister hield daarover een passioneel betoog. Dat spreekt me aan. Het coalitieakkoord lijkt in de prullenbak te liggen, want de resultaten van de heroverweging zullen aan alle kanten strijdig zijn met het coalitieakkoord. Daar zijn we dus allang voorbij, gaf de minister aan. Het kabinet van het grote stilzitten wordt dan in het voorjaar vervangen door een zakenkabinet. Beter laat dan nooit, zou je kunnen zeggen. De oppositiepartijen hebben laten zien waar zij op dit moment staan – ik kan in elk geval voor mezelf spreken – en hebben een aantal concrete voorstellen gedaan. We zullen ook de komende maanden niet stil blijven zitten. Van de coalitiepartijen moet ik echter constateren dat zij een mist laten hangen rond hun positie, terwijl zij op dit moment toch echt nog nodig zijn voor een meerderheid. Zoals de heer De Nerée zei: niets

Weekers

is onbespreekbaar, maar of er een keuze valt op het een of het ander is een tweede zaak. Hij dacht dat dat voldoende was, zei hij. De VVD vreest echter dat in plaats van de geliefde Bijbelse uitspraak van oud-premier Van Agt – onderzoek alles en behoud het goede – voor deze coalitie straks zal blijven gelden: onderzoek alles en behoud het kabinet. Als dat het geval is, als dit het resultaat wordt van de exercitie en uiteindelijk ook van de besprekingen in het voorjaar, vrees ik dat dit kabinet tot een einde komt met een 100 dagen afscheidstournee, waarbij de resultaten van de 20 werkgroepen in het land worden voorgelegd en aan de burgers wordt gevraagd: beste mensen, wat moeten we hier mee?

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Ik zie het verschil niet zo tussen "beproof alles en behoud het goede" en "beproof alles en behoud het kabinet".

De heer **Weekers** (VVD): Deze opmerking had ik ingecalculleerd. Dat is de perceptie van de ChristenUnie. De VVD denkt er wezenlijk anders over.

De heer **Heerts** (PvdA): De toon van de heer Weekers is na de beantwoording van het kabinet in eerste termijn, in het bijzonder door de minister van Financiën, heel anders dan gisteren. Mag ik concluderen dat voor het wantrouwen dat hij breed heeft uitgestraald voor een deel het vertrouwen is teruggekomen?

De heer **Weekers** (VVD): U bent wel heel erg optimistisch. Wij zijn echter een partij die altijd constructieve politiek voert. Als wij op bepaalde momenten met de vuist op tafel slaan omdat wij vinden dat het anders moet en wij daarover vervolgens een discussie hebben hier, proberen wij toch dingen voor elkaar te boksen. Ik moet zeggen dat ik aangenaam getroffen was door de opstelling van de minister van Financiën, die zegt dat wij echt knopen gaan doorhakken. Er ligt een aantal knopen en die gaan wij doorhakken. Daarom zei ik ook dat het in het laatste jaar of halfjaar toch een zakenkabinet wordt. Ik mag het hopen, want het wordt tijd dat er eindelijk iets gebeurt.

De heer **Heerts** (PvdA): Als het kabinet in uw ogen daadkrachtig handelt – wij vinden dat allang – kunnen wij dan begin volgend jaar een motie van vertrouwen van de VVD-fractie tegemoet zien?

De heer **Weekers** (VVD): Zo werkt het niet in deze Kamer. U kent ons standpunt inzake dit kabinet. Het is tot nu toe niet in de benen gekomen, maar beter laat dan nooit.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Om mijn tweede termijn voor te bereiden, zou ik het wel plezierig vinden als ik even scherp krijg van collega Weekers wat nu het verschil is tussen wat de minister-president en deze minister hebben uitgestraald aan daadkracht, met alle respect voor deze minister natuurlijk. De toezeggingen uit de algemene politieke beschouwingen zijn namelijk herhaald en alleen op het punt van de werkgroepen gepreciseerd. Toen had het kabinet dat nog niet en nu wel, zij het dat de gebieden al waren aangewezen. Kan de heer Weekers dit een beetje bijlichten? Dan kan ik in mijn tweede termijn ook een goede toon treffen.

De heer **Weekers** (VVD): Het was niet mijn bedoeling om hier in tweede termijn ineens groot vertrouwen in het kabinet uit te stralen. Dat heb ik nog steeds niet. Ik heb aangegeven dat ik vind dat het wel degelijk ontzettend hard nodig is dat er veel sneller fundamentele keuzes worden gemaakt. Wij hebben daarvoor alternatieve voorstellen gedaan. Jammer genoeg worden die niet overgenomen. Wij kunnen natuurlijk moeilijk blijven hangen bij de conclusie van de algemene politieke beschouwingen. Wij zullen toch, als het stof daarvan weer is neergedaald, moeten overgaan tot de orde van de dag. Wij zullen elke keer opnieuw moeten proberen goede voorstellen bespreekbaar te maken.

De **voorzitter**: Ik deel mee dat de door de heer De Nerée gevraagde tabel zo-even is rondgedeeld. Ik neem aan dat er geen bezwaar tegen bestaat dat dit stuk ter inzage wordt gelegd bij het Centraal Informatiepunt van de Kamer.

(Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.)

De heer **Heerts** (PvdA): Voorzitter. Heel veel dank aan het kabinet, de minister van Financiën, de staatssecretaris en de ambtelijke ondersteuning voor de beantwoording. De laatste antwoorden komen nu nog binnen, dus daar kan ik niet op ingaan. Het was echt voortreffelijk in de afgelopen uren. De minister van Financiën heeft op voortreffelijke wijze uitgelegd hoe het kabinet bij het bedrag van 35 mld. is gekomen en hij heeft daarbij de juiste nuances aangebracht. Hij heeft heel helder gemaakt welke misverstanden er de afgelopen weken mogelijk zijn gerezen, hoe de verschillende werkgroepen aan de slag gaan en hoe de bezuinigingsopties zouden moeten worden gevonden. Het is absoluut ook vast komen te staan dat al die bezuinigingsopties van 35 mld. niet per se betekenen dat er ook voor dat bedrag bezuinigd zal gaan worden. Wij hebben al eerder aangegeven langs welke meetlat wij die bezuinigingen leggen en ik heb daar op dit moment alle vertrouwen in. De minister van Financiën heeft het belang duidelijk gemaakt van een aantal externe factoren als de wereldhandel en de ontwikkeling van de olieprijzen. Ook wees hij op de gegevens van het CPB die in de loop van volgend jaar moeten binnenkomen zodat wij meer zicht krijgen op het dan ontstane structurele karakter.

Ik ben ook heel blij met het debat met de Kamer, ook in eerste termijn, waardoor wij de gelegenheid hebben gekregen om het verschil aan te geven tussen de coalitie, in het bijzonder de PvdA-fractie en een aantal andere fracties – ik noem de rechtse vrienden, D66 en de VVD onder andere – en heel duidelijk te maken welke ballonnen daar zijn doorgesproken en welke harde maatregelen zij allemaal voorstaan voor de burgers in dit land, zelfs zodanig hard dat zij ...

De heer **Weekers** (VVD): Dit roept toch de volgende vraag op. De minister van Financiën heeft vanochtend aangegeven dat de coalitie uit de loopgraven is gekomen; eindelijk, zou ik zeggen. Maar vervolgens kruipt u alweer terug in uw schuttersputje door in wezen de voorstellen van D66 en de VVD naar de prullenbak te

Heerts

verwijzen. Daarmee legt u de facto een taboe op ten minste vier werkgroepen.

De heer **Heerts** (PvdA): Nee, geen sprake van. Er zijn geen taboes. Die waren er gisteren niet en die zijn er vandaag ook niet. Maar wij hebben even goed geduid in de tegenbegrotingen wat u volgend jaar, in 2010, de Nederlandse bevolking allemaal wilt onthouden of wilt doen toekomen.

De heer **Weekers** (VVD): De heer Heerts wacht met het verschaffen van die duidelijkheid tot na de gemeenteraadsverkiezingen. Dat vind ik nou een politiek van slappe knieën.

De heer **Heerts** (PvdA): Ik geloof dat wij gisteren en ook vandaag heel duidelijk hebben gemaakt dat wij wel lef hebben. Dat heeft u overigens ook; zo moet u mij niet verstaan. Ik heb alleen goed willen duiden waar u de burgers wilt raken en waar wij de burgers willen beschermen.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Dit lijkt een klein beetje op een wedstrijdje ver plassen.

De heer **Heerts** (PvdA): Daar doe ik doorgaans niet aan mee.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): D66 maakt keuzes. Het punt is dat dit kabinet noch uw partij keuzes maakt. Keuzes maak je om die toekomstige generaties eenzelfde niveau aan zorg en onderwijs te geven. U duikt en u geeft geen antwoord op een simpele vraag. Alleen al in die heroverweging sociale zaken, afstand tot de arbeidsmarkt en re-integratie zit 5 mld. aan heroverwegingen. U geeft hier niet te kennen of u dat straks gaat steunen of niet. U duikt en u bent onhelder. Wees daar dan eerlijk over.

De **voorzitter**: De heer Heerts.

De heer **Heerts** (PvdA): Dit is een opvatting; er wordt mij niet echt een vraag gesteld. Dit heb ik zo vaak gehoord de afgelopen uren dat ik ook geen behoefte heb om er nog op te reageren.

De **voorzitter**: U vervolgt uw betoog.

De heer **Heerts** (PvdA): Voorzitter. Ik loop even het lijstje langs. Ik denk dat ook heel duidelijk is gemaakt wat de gewijzigde bedragen doen in staatjes en wat de omvang van het probleem is. Dank dat het eigenwoningwaardeforfait aangepakt wordt en een aantal andere zaken, zorg en AOW. In de staatjes bij de schriftelijke antwoorden hebben wij gezien welke effecten dat heeft en hoe dat zich verhoudt tot de 1,8 mld. aan bezuinigingen. Ook dank dat wij dat nu duidelijk hebben gezien.

Niets is onbespreekbaar, dus in de werkgroepen worden een hele hoop zaken meegenomen. Ik ben echt aangenaam verrast dat in die werkgroepen ook wordt meegenomen hoe burgers eenvoudiger, overzichtelijker en in feite beter geholpen kunnen worden door overheidsvoorzieningen en overheidsinstellingen. Ik doel dan natuurlijk met name op de mogelijkheid tot onderzoek van één indicatie en beperking van de taken van het UWV. Daarbij moet wel gezegd worden dat het UWV een van de beste keurings- en indicatieorganen van

de toekomst kan worden, maar dat is heel wat anders dan dat het ook moet uitkeren.

Rondom de toeslagen heb ik nog een vraagje aan de staatssecretaris van Financiën. Hij zegt dat het IBO-rapport, het interdepartementale beleidsonderzoek toeslagen, binnenkort af is. Ik heb ook gehoord wanneer het af is. Wij hoeven er niet al te veel spannende dingen van te verwachten, maar ik wil wel graag van de staatssecretaris de volgende toezegging. U bent er meester in, koploper en hardloper, als het gaat om lastenverlichting voor bedrijven: bedrijven moeten het allemaal makkelijker hebben. Maar als uit dat onderzoek dingen komen waardoor het voor burgers eenvoudiger en makkelijker is om in gesprek met de Belastingdienst tot verbeteringen en efficiency te komen en de klantvriendelijkheid kan toenemen, hoop ik dat u daar niet mee wacht en dat u het zo snel mogelijk implementeert, zodat u ook een beetje de staatssecretaris van de burgers wordt en niet alleen van bedrijven. Dat is natuurlijk niet zo. Ik zet het nu wat aan, maar dat moet u dan zelf maar weer nuanceren. In dat kader heb ik nog een vraag. Ik mag toch aannemen dat de uitkomsten van dat interdepartementale beleidsonderzoek wel worden meegenomen in de groepen waar het in thuishoort, als het gaat om de brede heroverweging.

Over de uniformering van het loonbegrip hebben wij voldoende gesproken, maar ik heb nog wel een vraag over de kleine baantjes, ook in relatie tot de inbreng van collega Irrgang van de SP. Op pag. 30 van de memorie van toelichting bij het Belastingplan staat echt de volgende zin: "Het kabinet wil daarom jongeren die niet langer verplicht verzekerd zijn, de mogelijkheid bieden om zich vrijwillig te verzekeren voor de Ziektewet en de WIA." Ik kan die zin niet anders lezen dan dat je, als je je vrijwillig gaat verzekeren, niet langer verplicht verzekerd bent. Ik wil hier graag een toelichting op. Dat mag ook bij de begroting van Sociale Zaken en Werkgelegenheid – daar hoort het meer thuis – maar er mogen van tevoren geen onomkeerbare besluiten worden genomen. Als je niet meer verplicht verzekerd bent, dan kun je je vrijwillig verzekeren.

Ik kom op de werkloosheid. In de schriftelijke beantwoording meldt de minister van Financiën naar aanleiding van die 5%-systematiek bij aanbestedingen van de overheid dat de Kamer hier voor het eind van het jaar meer over hoort. Het eind van het jaar is 31 december 2009, maar dat bedoel ik niet. Kan worden toegezegd dat de Kamer dit krijgt voor de behandeling van de begroting van Sociale Zaken en Werkgelegenheid?

Er is heel veel gezegd over de banken. Voor sommigen in de Kamer is het nooit genoeg. Ik denk dat de minister van Financiën hier heel krachtig heeft gesproken. Hij heeft gewezen op de G20, op het bonusplafond, op de nationale inzet, op het overleg met DNB en de AFM, op de Wet op het financieel toezicht. Wij zijn echt op de goede weg. Bij interruptie heb ik gevraagd of wij er een staatje van kunnen krijgen. Graag helderheid op dit punt.

Ik denk dat het kabinet zeker volgend jaar al het mogelijke doet aan de kredietverlening aan het bedrijfsleven om ondernemingen aan de praat te houden. Ik denk aan de garantiefaciliteit ondernemingsfinancieringen en de groeifaciliteit. Daar wordt allemaal het maximale in geïnvesteerd.

Voor zover er in dit land nog twijfel was over het handelen van dit kabinet, is dat met deze algemene

Heerts

financiële beschouwingen beantwoord. Wij gaan door met kracht en ik heb er groot vertrouwen in.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Voorzitter. Ik ben blij dat de heer Heerts er zoveel vertrouwen in heeft. Wij hebben dat niet. Het is gisteren en vandaag duidelijk geworden dat het kabinet volgend jaar 35 mld. te veel uitgeeft. Dan kan het twee dingen doen. Het kan minder uitgeven, maar het kan ook meer inkomen genereren. Als ik de werkgroepen bekijk, slaat de wijzer door naar: hoe kunnen wij meer inkomen genereren? Voor de Partij voor de Vrijheid is het nog steeds onbegrijpelijk dat het kabinet niet durft te snijden in de eigen begrotings-uitgaven. Zoals gezegd heeft minister Bos bij zijn aantreden een feestbegroting ingediend. En nu moet hij op de blaren zitten. Maar hij laat de burgers van dit land op de blaren zitten. Eerst de uitgaven met 42 mld. "opjeuken" en nu een tekort presenteren van 35 mld.

Het kabinet moet eindelijk eens inzien dat het op veel te grote voet heeft geleefd. Het moet nu zelf de tering naar de nering zetten. Het moet niet de inkomsten verhogen via lastenverzwaring, maar de uitgaven van de overheid versoberen. Stuur die 13.000 ambtenaren naar huis, zoals afgesproken in het coalitieakkoord. Sloop die subsidiefabriek en elimineer de geldstromen naar het buitenland zo veel mogelijk. Dit laatste brengt mij gelijk op de EU-korting. De heer Zalm heeft indertijd een korting bedongen van 1 mld. per jaar. Volgend jaar loopt die korting af. Gaat de minister zich inzetten om de korting weer te bewerkstelligen? Ook de ontwikkelingshulp stijgt verder, zo lezen wij, terwijl de economie krimpt. Minister Koenders doet heel zielig of hij minder krijgt, maar de feiten zijn dat hij volgend jaar 100 mln. meer krijgt.

Ook de export van uitkeringen zie ik niet terug in de werkgroepen. Het kabinet staat erbij en kijkt ernaar. Nog steeds worden bonussen en gigantische salarissen uitgekeerd in de financiële sectoren en de minister is blij met een bankcode van zelfregulering die volstrekt onvoldoende is. Ook de kredietverlening zit muurvast. De minister komt met een garantieregeling die niet werkt. Ik heb de minister gisteren en vandaag helemaal niet gehoord over de woningmarkt. Die zit hartstikke op slot. De huizenprijzen dalen en de verkoop is gehalveerd. Het antwoord van dit kabinet is het verhogen van de Nationale Hypotheek Garantie naar € 350.000. Het blijkt dat dit ook niet werkt. Het kabinet plakt hier en daar een willekeurige pleister, maar pakt niet door. De problemen zijn bekend, maar het kabinet heeft geen antwoord.

Tot slot: hoe staat het eigenlijk met het vrijgeven van het spaarloon? Vorig jaar hebben wij het er ook over gehad. De staatssecretaris zou ernaar kijken. Nu zien wij in de stresstest dat de banken er redelijk voorstaan. Geef dat spaarloon vrij, zodat wij 4 mld. extra in de economie kunnen injecteren. Dat is goed voor de bedrijven en de burgers. Ik kom daarom met de volgende motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de economie gebaat is met meer koopkracht bij de burgers in dit land;

constaterende dat er 4 mld. aan spaarloon vastzit op spaarrekeningen waar burgers niet bij kunnen;

verzoekt de regering, dit spaarloon voor het einde van 2009 te deblokken, zodat burgers hun koopkracht op peil kunnen houden,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door het lid Tony van Dijck. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 28 (32123).

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik wil de minister en de staatssecretaris hartelijk danken voor de antwoorden die op mijn vragen zijn gegeven. In mijn eerste termijn heb ik gevraagd naar die andere discussie, die ook op de G20 gevoerd had moeten worden. Het antwoord van de minister op mijn vraag daarover was vooral financieel gericht, in plaats van dat er ingegaan werd op bijvoorbeeld de ondersteuning van arme landen of de klimaatcrisis, zaken waarvoor mijn fractie vaker de aandacht vraagt. Dat vond ik jammer.

In de discussie over de brede heroverweging viel de drang vanuit de oppositie op om richting te willen geven. Dat kan echter juist leiden tot het sneller slaan van een piketpaal, lees: het laten ontstaan van een nieuw taboe. Ik ben dan ook blij dat minister Bos heeft aangegeven dat de voorstellen van de oppositie ook onderdeel kunnen zijn van die brede heroverweging. Ik denk dat dat recht doet aan de discussie die vandaag is gevoerd.

Met betrekking tot ABN AMRO en Fortis heb ik de minister gevraagd of er een andere optie mogelijk dan wel denkbaar is dan de integratie van deze beide banken. Ofwel: is er een plan B als onverhoopt niet voldaan kan worden aan de voorwaarden van Brussel? Zoals ik in de eerste termijn al zei: voor de medewerkers van de bank is het van groot belang dat hierover zo snel als mogelijk is duidelijkheid gegeven wordt.

Naar aanleiding van mijn bijdrage in eerste termijn en in relatie tot het artikeltje waaraan ook de heer Van der Vlies refereerde, wil ik benadrukken hoe belangrijk mijn fractie het vindt dat de gelden van het aanvullend beleidsakkoord zo snel als kan daadwerkelijk ingezet gaan worden. Als dat op juridische bezwaren stuit, moeten deze proactief en snel door het kabinet worden verholpen. Graag hoor ik hierop nog een reactie van de minister.

Tot slot: een compliment voor de visie die minister Bos vandaag namens het kabinet neerzet: Nederland opnieuw op de tekentafel. Als oud-tekenaar voel ik mij daardoor aangesproken. Ik heb dan ook een brede en levendige voorstelling van wat dat betekent en hoe dat werkt, op zo'n tekentafel. De grootste opgave daarbij zal echter worden om dat om te zetten in daden en om overeenstemming te bereiken op internationaal niveau. Alleen zullen wij dat namelijk niet kunnen. Mag ik mijn bijdrage in dit debat en de antwoorden van het kabinet dan ook zo samenvatten? Wij sporen het kabinet aan om iedereen die zijn dagelijks werk verwaarloost, terecht te

Cramer

wijzen. Ik denk daarbij dan bijvoorbeeld aan de bestuurders en de raden van bestuur. Verder sporen wij het kabinet aan om de moedelozen hoop te geven; denk maar aan al die mensen die te maken krijgen met de gevolgen van de crisis. Het kabinet moet opkomen voor de zwakken; dat lijkt mij echt geen taboe. Verder moet het met iedereen geduld hebben. Dat slaat op elkaar, waarvan ik wel eens proef dat het nooit genoeg is in deze Kamer. Zoals ik mijn eerste termijn al heb gezegd: de oplossing van deze crisis en de gevolgen van de brede heroverweging zullen iedereen raken. Daarvan is de ChristenUnie echt overtuigd. Ik wens het kabinet veel wijsheid toe in de te nemen beslissingen.

□

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Voorzitter. Ik dank beide bewindspersonen van harte voor hun uitgebreide toelichting. Er zijn mooiere woorden gesproken vandaag, mooiere woorden dan bij de algemene politieke beschouwingen, maar politiek gesproken is ook deze minister niet in vorm. Hij weigert immers alle uitgestoken handen. De uitgestoken hand op brede welvaart. De uitgestoken hand op de bonussen en de beloningen in de financiële sector. Nogmaals de vraag aan deze minister: waar zijn uw dromen gebleven?

Er is uitgebreid gesproken over de tegenbegrotingen, na wat aandringen van de Kamer, en over de voorstellen van GroenLinks, die volgend jaar tot veel extra banen en vaak ook groene banen zullen leiden. Er is gesproken over de truc die wij zouden toepassen. Laat ik daarvan zeggen: GroenLinks is bereid alle trucs uit de kast te trekken als dat maar echte banen oplevert. Onze belangrijkste truc daarbij is: wij durven hogere inkomens om een grotere bijdrage te vragen, ja, ook in de financiering van de zorg. En voor het kabinet zit daar kennelijk toch nog een taboe.

Wij vinden het ook een goed idee – alle steun daarvoor – om het Centraal Planbureau weer te vragen om de tegenbegrotingen echt te gaan doorrekenen. Dat zou een goede zaak zijn die het debat ook echt meer diepgang geeft. In het verlengde daarvan lijkt het ons ook een heel goed idee dat wij de verkiezingsprogramma's die er volgend jaar weer aan gaan komen, voortaan breed laten doorrekenen door het Centraal Planbureau maar ook door de andere planbureaus, zodat wij ook zien wat onze voorstellen betekenen voor milieu, welvaart en sociale rechtvaardigheid. Graag verneem ik hierop de reactie van de minister.

Dan kom ik op de financiële sector. Ik ben blij met de duidelijke uitspraak van de minister dat hij de praktijken bij de DSB absoluut onacceptabel vindt. Het is ook goed dat de minister zich ervoor zal inzetten dat de resultaten van het lopende onderzoek door de Autoriteit Financiële Markten openbaar gaan worden.

Ik dank de minister ook voor zijn toezegging dat hij de Nederlandse Vereniging van Banken zal vragen om te kijken hoe zij meer kan bijdragen aan duurzaamheid. Dat kan een belangrijke stap voorwaarts zijn.

Dan kom ik op de bonussen. De belangrijkste constatering van het debat vandaag is dat de minister op dit punt inmiddels links is gepasseerd door de CDA-fractie. Ik feliciteer daar de CDA-fractie mee. Maar in de visie van de minister – het is goed dat nog eens helder te constateren – mag de heer Wellink in de toekomst nog steeds bonussen van drie jaarsalarissen blijven toestaan

als ze het functioneren van de bank niet in gevaar brengen. Dan hebben wij het niet over kleine jaarsalarissen. De mediaan en waar die ligt, moeten wij nog horen, maar het zou mij niet verbazen als dat richting het miljoen gaat. Dus dan hebben wij het over bedragen van misschien 3 mln. per jaar. Is het nu echt serieus, minister, dat u dat wilt toestaan?

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): De bonussen, daarvan heeft de CDA-fractie gezegd dat we het spuugzat waren. Dat zijn we ook. En of dat nu links passeren, rechts passeren of rechtdoor is, er moet wat aan gebeuren.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Heel helder. De GroenLinks-fractie is het op dat punt volledig eens met de CDA-fractie. Wij zien dan ook uit naar het debat dat wij nu heel snel gaan voeren. Wij zijn graag bereid om Kamerbreed de minister alsnog tot steviger daden aan te sporen.

Tot slot heb ik nog een motie. In het verleden zijn volgens de GroenLinks-fractie echt te vaak de duurzame welvaart en de sociale rechtvaardigheid genegeerd bij besluitvorming. Wij willen echt dat het kabinet bij de enorme opgave waar het voor staat, gaat kijken naar die effecten en dat dit niet alleen vanuit een boekhoudmentaliteit gebeurt. Daarom heb ik de volgende motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de brede heroverweging niet alleen een kwestie is van financieel-economische aard;

overwegende dat ook de minister van Financiën van mening is dat het brede welvaartsbegrip gehanteerd zou moeten worden en maatschappelijke effecten door de ambtenarencommissies in beeld gebracht moeten worden;

verzoekt de regering, bij de brede heroverweging niet alleen het Centraal Planbureau, maar ook het Sociaal en Cultureel Planbureau en het Planbureau voor de Leefomgeving te betrekken om zicht te krijgen op de maatschappelijke en milieueffecten van alle voorstellen die op tafel komen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door het lid Sap. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 29 (32123).

□

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Voorzitter. De minister-president was twee weken geleden niet goed in vorm. Hij oriënteert zich volgens de media op de transfermarkt. De invaller van Balkenende laat vandaag mooier spel zien. Chapeau in ieder geval voor een prettiger debat dan twee weken geleden. Maar ook deze minister maakt geen

Koşer Kaya

keuzes en toont onvoldoende leiderschap. Wij zullen moeten wachten op twintig ambtenarenclubjes. Mijn fractie zal over de heroverwegingen een apart debat aanvragen, want er zijn nog veel te veel vragen onbeantwoord gebleven.

In mijn tweede termijn wil ik nog kort terugkomen op een aantal punten. Wat betreft de banken is er nog veel onduidelijkheid over de entry- en exitstrategieën. Onder welke voorwaarden zal er opnieuw een injectie aan ABN AMRO of een andere bank worden gegeven? Wat worden de criteria voor terugtrekking uit de financiële sector? Ik wil niet dat wij opnieuw overvallen worden met een verzoek. Ik krijg hierover in tweede termijn graag helderheid.

De minister is verantwoordelijk voor het beeld van bonussen. Ik vraag de minister daar in de toekomst helder en transparant over te zijn. Ik heb de minister gevraagd naar zijn toezegging om het CPB te laten kijken naar de effectiviteit van het crisispakket. Graag hoor ik of deze toezegging blijft staan.

Ten slotte wil ik een motie indienen over verantwoordingsdag. Vandaag kijken wij vooruit, maar ook terugkijken is van belang. Hier wil de Kamer graag focus in brengen. Daarom de volgende motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat het gewenst is om de jaarlijkse verantwoording over de uitvoering van de rijksbegroting meer focus en politieke zeggingskracht te geven;

constaterende dat zowel de commissie voor de rijks-uitgaven als het kabinet onlangs voorstellen heeft gedaan aan de Kamer voor de aan te brengen focus in de verantwoordingsdebatten in mei 2010 en 2011;

verzoekt de regering, de volgende vijf onderwerpen in mei 2010 centraal te stellen bij de verantwoording over de uitvoering van de rijksbegroting 2009:

- de effectiviteit van crisismaatregelen;
- jeugdzorg;
- krachtwijken/vermindering van fysieke verloedering en ernstige sociale overlast;
- onderwijs met meer kwaliteit en minder uitval;
- duurzaamheid,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door de leden Koşer Kaya, Pechtold, Rutte, Van Geel, Hamer, Slob, Thieme, Van der Vlies, Halsema en Verdonk.

Zij krijgt nr. 30 (32123).

De heer **Van der Vlies** (SGP): Mevrouw de voorzitter. Ik wil allereerst de bewindslieden hartelijk dankzeggen voor hun beantwoording. Mijn fractie heeft de antwoorden die vandaag kwamen, verhelderend gevonden. Die antwoorden betroffen de omvang en de ernst van de financieel-economische problematiek waarin wij terecht zijn

gekomen, en de inzet op het dossier van de bonussen, om het zo maar even kort samen te vatten. Het is ons allemaal helder, het nu lopende parlementaire jaar wordt een spannend en mogelijk zelfs riskant jaar. Er moet heel wat gebeuren. De werkgroepen zijn aan de gang. Begin volgend jaar moeten voorstellen worden gedaan en moet besluitvorming plaatsvinden. Om collega De Nerée tot Babberich te citeren en daarmee zijn fractievoorzitter, de heer Van Geel: we verwachten met elkaar dat er betekenisvolle stappen worden gezet bij het op orde brengen van de overheidsfinanciën.

Geen blokkades, geen taboes, alles is bespreekbaar. Wel zijn er hier en daar thema's genoemd die in de gaten worden gehouden: duurzaamheid, veiligheid, solidariteit enzovoorts. Mijn fractie wil daar met overtuiging als ijkpunt aan toevoegen – wij hebben bij de algemene politieke beschouwingen enkele thema's genoemd die wij wel bespreekbaar vinden – dat eenvoudige burgers, gezinnen in een eenverdienerssituatie, met zorgtaken zoals mantelzorg, vrijwilligerswerk en sociale netwerken rondom burgers en gezinnen niet onevenredig mogen worden getroffen. Wordt dit punt onderkend door de minister respectievelijk de staatssecretaris?

Dank voor de toezegging te onderzoeken of in het crisispakket vaart kan komen door het zo ver te brengen dat het tot daadwerkelijke uitvoering komt. Het ging toch om het ondersteunen van de werkgelegenheid.

Mijn laatste opmerking. Ik kan vanuit de positie van collega Cramer ten opzichte van deze coalitie begrijpen dat hij een synoniem zag: het goede behouden door dit kabinet te behouden. Ik zou het kinderachtig vinden hem een kinderhand toe te dichten – ik weet dat het anders is – die snel gevuld zou zijn. In ieder geval is mijn hand nog niet gevuld met de vaststelling dat dit kabinet een goed kabinet is en dat het goede gediend is met dit kabinet. Daar is nog wel wat meer voor nodig. De heer Cramer moet dat begrijpen. Er zijn namelijk nog een aantal immateriële thema's die nu niet aan de orde zijn maar wel degelijk bij ons in beeld zijn. Ook daar moet nog worden gescoord.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Voorzitter. Dank aan de bewindslieden voor hun antwoorden.

Wij zagen het fout, maar wij deden het goed. Wat schrok ik van deze laconieke houding van de minister van Financiën. Wat een ellende in het land, wat een werkloosheid. Mensen die niet meer weten hoe ze rond moeten komen. Mensen die meer en meer naar de voedselbanken moeten gaan. En deze minister vindt gewoon dat hij het goed heeft gedaan, dat het kabinet het goed heeft gedaan. Ongelooflijk!

Ik heb nog een paar vragen en dan heb ik wat moties. Allereerst die twintig werkgroepen. Het is een belangrijk proces, dat een hoop sturing vereist. Zijn het nou twintig werkgroepen of zijn het negentien werkgroepen? In de brief staan er maar negentien. Waar is nummer 20 gebleven? Wat is het toch eigenlijk een domme operatie. Met een grote kaasschaaf wordt er door Nederland gegaan. Vooraf wordt geen enkele keuze gemaakt.

Over ING en de kredietverstrekking gaf de minister van Financiën weer geen helder antwoord. Mijn motie heb ik aangehouden en dat blijf ik nog even doen.

Verdonk

Een teleurstellend antwoord heb ik gekregen over de bonussen. Uiteindelijk gaan banken er nog steeds zelf over en is er geen enkele instanties die kan ingrijpen.

Ik kom bij de moties.

Over ING en de kredietverstrekking gaf de minister van Financiën weer geen helder antwoord. Mijn motie (31371, nr. 226) heb ik aangehouden en dat blijf ik nog even doen.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de huidige economische crisis buitengewoon ernstige gevolgen heeft voor de burgers van ons land;

overwegende dat de post ontwikkelingshulp 4,7 mld. bedraagt en dit geld voor een deel verdwijnt wegens corruptie en voor een ander deel weinig tot geen effect sorteert;

overwegende dat een stijgend aantal mensen voor hun eten op voedselbanken is aangewezen;

overwegende dat grote aantallen mensen werkloos worden en uit hun huis gezet dreigen te worden;

overwegende dat onze ouderen verpieteren in kleine kamertjes in verzorgingsteuizen;

verzoekt de regering, de gelden voor ontwikkelingshulp niet langer naar het buitenland te sturen maar in te zetten om de nood van de burgers in ons eigen land te lenigen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door het lid Verdonk. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 31 (32123).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de post ontwikkelingshulp ondanks het enorme begrotingstekort met 100 mln. extra wordt verhoogd;

overwegende dat tegelijkertijd veteranendag op 5 mei uit overwegingen van bezuiniging wordt geschrapt;

overwegende dat deze dag van groot emotioneel belang is voor al die veteranen die hun leven gewaagd hebben voor ons land;

overwegende dat de kosten van veteranendag ongeveer € 25.000 bedragen, hetgeen in vergelijking met de

voorgenomen verhoging van ontwikkelingshulp een te verwaarlozen bedrag is;

verzoekt de regering, erop toe te zien dat de gelden voor veteranendag niet geschrapt worden om deze voor onze veteranen zo belangrijke dag doorgang te laten vinden,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door het lid Verdonk. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 32 (32123).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de subsidiepot in ons land ruim 20 mld. bedraagt;

overwegende dat het rendement en het maatschappelijk nut van een deel van de subsidieverstrekingen in twijfel kunnen worden getrokken;

verzoekt de regering, één van de twintig commissies opdracht te geven om bezuinigingen met een totaal van 20% op de post subsidies uit te werken en deze voorstellen aan de Kamer voor te leggen bij het totale pakket aan bezuinigingen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door het lid Verdonk. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 33 (32123).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat het Internationaal Monetair Fonds vandaag heeft aangegeven dat banken in 2010 wereldwijd nog eens 1500 mld. moeten afschrijven;

overwegende dat dit bedrag groter is dan de 1300 mld. die de banken tot nu toe moesten afschrijven;

overwegende dat, indien dit scenario realistisch is, dit een minstens zo grote druk op de financiële sector en onze economie zal leggen als de kredietcrisis hier tot nu toe op heeft gelegd;

verzoekt de regering, na onderzoek per brief aan te geven wat hiervan de mogelijke consequenties kunnen zijn voor onze economie en de staatsbegroting;

verzoekt de regering tevens, aan te geven welke

Verdonk

maatregelen zij nodig acht om deze ontwikkeling het hoofd te kunnen bieden,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door het lid Verdonk. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 34 (32123).

De heer **Weekers** (VVD): Voorzitter. Ik heb een vraag aan mevrouw Verdonk, maar ook aan u. Er is een motie ingediend over de veteranendag. Mijn collega Boekestijn heeft daar vragen over gesteld. De algemene financiële beschouwingen lijken mij niet de gelegenheid om deze motie in te dienen. Daar zijn andere momenten voor. Anders kunnen wij tijdens de algemene financiële beschouwingen wel over elk onderwerp een motie indienen. Als het een amendement was geweest, was het een ander verhaal geweest. Ik geef u beiden in overweging om deze motie terug te nemen en deze op een ander moment in te dienen.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Ik zie daar geen enkele reden toe. Dit zijn de financiële beschouwingen. Ik vraag de minister van Financiën erop toe te zien. Ik vind dat het geld aan verkeerde doelen wordt uitgegeven. De eindverantwoordelijke zit in vak-K, in elk geval vanuit zijn hoedanigheid als minister van Financiën. Ik vind deze motie dus zeer gepast op dit moment en ik hoop van harte dat iedereen haar steunt.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

□

Minister **Bos**: Voorzitter. Ik dank de leden voor hun bijdragen en beantwoord de vragen in de volgorde waarin ze gesteld zijn.

Tegen de heer Irrgang zeg ik nogmaals dat het kabinet geen principieel bezwaar heeft tegen een vorm van bankenheffing. Het kabinet heeft wel steeds gezegd dat banken eerst in goeden doen moeten zijn en weer op een normaal niveau kredieten moeten verlenen voordat zoiets aan de orde kan zijn. Zelfs in die situatie heeft het er de voorkeur voor dat zoiets op internationale schaal wordt geregeld. Het feit dat het IMF daarnaar onderzoek verricht, verwelkomt het kabinet in dat licht dan ook.

Ik herhaal mijn toezegging dat zodra de commissie daar een mededeling over heeft gedaan, naar verwachting is dat in oktober het geval, het kabinet zich bij de Kamer zal melden met zijn intenties ten aanzien van wat de heer Irrgang de nationalisatiewet noemt en van een aantal verwante punten. Wij hebben eerder over de motie-Kant gedebatteerd. Daarover zeg ik nogmaals dat het kabinet alle wetsvoorstellen naar aanleiding van de commissie-Frijns heeft ingediend. Daarnaast dient het kabinet een wetsvoorstel in om langetermijn-aandeelhouderschap te bevorderen. Op die manier denkt het kabinet tegemoet te komen aan de in genoemde motie uitgedrukte wens van de Kamer. De zorg van de heer Irrgang of 1,8 mld. bezuinigen in 2011 mits de groei dat toelaat, Nederland niet nog eens in een recessie drukt, is op grond van alles wat wij daar op dit moment over weten, niet terecht. Toch wordt het door ons in de gaten gehouden.

Ten slotte heeft hij gevraagd op welke analyse van de heer Van Wijnbergen precies commentaar is gegeven. Ik heb mij bij mijn argumenten laten leiden door het artikel van de heer Van Wijnbergen dat in de week van Prinsjesdag in, als ik mij niet vergis, het NRC Handelsblad is geplaatst. Ik heb niet zozeer willen betogen dat wat hij daarin beschrijft, niet kan, namelijk dat er een enorme inhaalgroei plaatsvindt, als wel dat ik het als minister van Financiën niet prudent vind om op basis van dat scenario beleidsopties te ontwikkelen.

De heer **Irrgang** (SP): Ik geloof dat de minister klaar was met wat hij naar aanleiding van mijn tweede termijn wilde zeggen. Ik heb nog een vraag naar aanleiding van zijn kritische opmerking over de DSB in eerste termijn. Wat vindt hij met terugwerkende kracht, na alles wat hij in eerste termijn heeft gezegd, van de opmerkingen van de minister-president tegen de heer Scheringa dat hij een voorbeeld was voor de financiële sector, daar een geweldige rol in speelde en zelfs een voorbeeld voor iedereen was?

Minister **Bos**: Dat weet ik niet. Ik ken de precieze citaten ook niet. Ik weet niet in welke context die opmerkingen zijn gemaakt.

De heer De Nerée heeft strikt genomen geen vragen gesteld.

De heer **Irrgang** (SP): Voorzitter. Die uitspraken zijn op 22 mei jongstleden tijdens een bijeenkomst in het AZ-stadion gedaan. Ik kan mij voorstellen dat de minister die uitspraken nu niet meteen paraat heeft. Misschien wil hij erop terugkomen. Het is namelijk wel erg opmerkelijk dat dit gezegd is van de zijde van het kabinet en dat minister Bos net kritische opmerkingen over DSB heeft gemaakt.

Minister **Bos**: Ik meen mij te herinneren dat de minister-president zelf al op die uitspraken is teruggekomen, dus dat ga ik niet nog eens doen.

De heer De Nerée heeft strikt genomen geen vragen gesteld, maar een aantal punten herbevestigd. Dat bevestig ik dan weer.

De heer Weekers vraagt of we er nu feitelijk van uitgaan dat er 20% lucht in de begroting zit. Dat is niet het geval, maar het gaat bij de heroverwegingen niet alleen om het vinden van ondoelmatigheden, maar natuurlijk ook om herprioriteren. Je kunt ook ruimte vinden door in de relatieve rangorde der dingen voor de belangrijkste te kiezen en de minst belangrijke te laten lopen. Dat is niet hetzelfde als lucht die erin zou zitten.

De heer Heerts zeg ik gaarne toe dat ik de collega's van Sociale Zaken en Werkgelegenheid zal vragen om de Kamer voor de begrotingsbehandeling van hun departement te vertellen hoe het staat met de uitvoering van de motie over de aanbestedingsvereisten en de 5% die daarin speelde. Ik zeg toe dat ik, voor zover dat nog niet was gebeurd, de vaste commissie voor Financiën zo snel mogelijk een tijdpad zal toesturen van de zaken die nog spelen rondom toezicht, het beloningsbeleid en dergelijke. Ik bevestig de uitspraak van de heer Van Dijk dat de inzet van de Nederlandse regering tijdens de EU-onderhandelingen over de toekomstige budgettaire perspectieven uiteraard zal zijn gericht op het niet verder verslechteren van haar positie. Het is alleen nog niet zo ver. Natuurlijk kijken wij op welke manier wij die positie

Bos

kunnen verbeteren. Daarbij speelt te zijner tijd uiteraard ook de korting een belangrijke rol. Op de moties kom ik separaat terug.

De heer Cramer heeft strikt genomen ook geen vragen gesteld. Ik dank hem voor zijn aardige woorden.

Mevrouw Sap heeft nogmaals aandacht gevraagd voor het breder welvaartsbegrip, zowel in de brede heroverwegingen als in het verkiezingsprogramma. Het eerste staat in een motie. Daarover zal ik zo meteen iets zeggen. Volgens mij is het verzoek dat de heer Vendrik eerder gedaan heeft dat partijen niet kunnen shoppen in doorrekeningen van een verkiezingsprogramma. De intentie is dat, als zij een en ander door het CPB laten doorrekenen, zij dat ook door het Planbureau voor de Leefomgeving moeten laten doen om recht te doen aan effecten van beleidsvoornemens in den brede. Dat verzoek ondersteun ik graag. Ik zal er via de minister van EZ voor zorgen dat dit bij het CPB terecht komt.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Volgens mij hoorde ik de minister zeggen dat de heer Cramer geen vragen heeft gesteld. Ik heb in mijn termijn echter expliciet twee vragen gesteld. De eerste vraag had betrekking op plan B voor Fortis/ABN AMRO. De tweede vraag was of de minister kort in wil gaan op het feit dat er vanuit het aanvullend beleidsakkoord geld op de plank blijft liggen, los van de obstakels waar de heer Van der Vlies aan refereerde. Ik verzoek de minister om daaraan zo snel mogelijk invulling te geven. Dat zijn dus twee expliciete vragen.

Minister **Bos**: Wij werken met Fortis/ABN AMRO nog altijd binnen de lijntjes van plan A. Dat wil zeggen dat wij datgene doen wat nodig is om de integratie te doen slagen. Ik denk niet dat het verstandig is om nu te speculeren over plan B of plan C in het geval dat dit streven niet langer aan de orde zal zijn. Al onze inspanningen zijn er namelijk op gericht om dat te doen slagen.

Ik heb meer tijd nodig om mij te verdiepen in het andere punt van de heer Cramer. Ik zal proberen om hem zo snel mogelijk te melden welke problemen wij tegenkomen bij het besteden van die gelden en om hem te informeren over de redenen van het eventueel op de plank laten liggen van het geld. Ik dacht dat de heer Cramer in eerste termijn specifiek doelde op SDE-gelden, maar daarvan is juist de verwachting dat een grote aanbesteding aan het eind van het jaar ervoor zal zorgen dat de beschikbare middelen gewoon gebruikt worden voor het doel waarvoor die bestemd waren.

De heer **Cramer** (ChristenUnie): Het laatste staat al in de schriftelijke beantwoording. Daarop ben ik niet teruggekomen. Het ging echt om het uitgeven van het extra geld.

De minister zegt ten aanzien van Fortis/ABN AMRO dat het niet verstandig is om te speculeren. Nee, ik wil niet eens speculeren, maar regeren is wel vooruitzien. Daar wordt nu om gelachen, maar dat is nog steeds echt waar. Regeren is vooruitzien. Ik denk dat het dan wel belangrijk dat er helderheid komt over de vraag of wij voorbereid zijn op situaties die zouden kunnen ontstaan.

Minister **Bos**: Ik hoor goed wat de heer Cramer zegt en ik begrijp zijn woorden. Ik denk dat hij ook begrijpt wat ik

zeg, namelijk dat wij bezig zijn met het laten slagen van de integratie.

Mevrouw Koşer Kaya zei dat zij een apart debat wil voeren over de brede heroverweging. Ik zou dat betreuren, want volgens mij staat die met de bijbehorende stukken vandaag op de agenda. Ik dacht dat er zo goed mogelijk was ingegaan op de vragen die daaromtrent zijn gesteld.

Zij vroeg zich af hoe het zit met de mogelijkheid van verdere kapitaalinjecties voor ABN AMRO. Daarover is gisteren of vandaag een brief aan de Kamer gestuurd. Daarin wordt zij daarover uitgebreid geïnformeerd. Over de exit bij ABN AMRO is al eerder een debat met de Kamer gevoerd. De conclusie daarvan was dat dit niet voor 2011 het geval zal zijn.

Ten aanzien van de effectiviteit van het crisispakket herinnert zij ons aan de motie van de heer Pechtold die na een toezegging uiteindelijk niet is ingediend. Wij gaan dat dus ook doen. Wij zullen het CPB vragen of het ons op een verstandig moment iets kan vertellen over de effectiviteit van het stimuleringspakket. Dat verstandige moment lijkt te komen bij het CEP in het voorjaar van 2010, omdat je dan een vol jaar achter de rug hebt.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Die voorwaarden voor een geldinjectie voor ABN AMRO staan niet in de brief. Ik wil daarover graag wat meer weten. Anders gaan wij weer geld geven, zonder dat wij weten welke voorwaarden daaraan vastzitten.

Minister **Bos**: Er staan geen voorwaarden in de brief. Dat zijn dus de omstandigheden die aanleiding kunnen geven tot verdere kapitaalinjecties. In de brief heb ik aangekondigd dat ik ervan uitga dat ik in principe vooraf naar de Kamer kom voor elk van die omstandigheden, als zij zich zouden voordoen.

Mevrouw **Koşer Kaya** (D66): Ik begrijp wat de minister nu zegt. Deze omstandigheden worden inderdaad in de brief genoemd. Maar het meenemen van ieder van die omstandigheden is toch echt heel iets anders dan dat je er voorwaarden aan koppelt en dus duidelijk maakt op basis van welke voorwaarden eventueel geld zal worden verstrekt. Ik wil daarover toch echt helderheid krijgen.

Minister **Bos**: Die helderheid bestaat. Als de kapitaaleisen uit hoofde van Basel worden aangescherpt, vormt dat dus de voorwaarde op basis waarvan je geld in ABN AMRO steekt. Als een bank niet op eigen benen kan staan omdat hij wordt afgesplitst uit een groter concern, bepaalt dat de voorwaarde op basis waarvan je extra kapitaal in deze bank steekt. Dat is uitvoerig geduid in de brief. Ik weet niet of hij vandaag formeel op de agenda staat of op een later moment. Op het moment dat het aan de orde is, zullen wij ons er tijdig over verantwoorden. Dat wil zeggen: voorafgaand aan de definitieve beslissing.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Ik meende dat hierover duidelijkheid bestaat. Er zal een totaal financieel plaatje komen waar instaat welke kapitaalinjecties ABN AMRO en Fortis nog nodig hebben. Op basis daarvan beslist de Kamer of dat al of niet doorgaat. Ik meende dat ik de minister zo goed had begrepen.

Minister **Bos**: Ja.

Bos

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Wat dat betreft, meen ik dus dat er absoluut geen onduidelijkheid bestaat. En eigenlijk zou ik die ook niet willen laten ontstaan. Dan zouden wij weer verwarring krijgen.

De **voorzitter**: Het is bevestigd door de minister.
De minister vervolgt zijn betoog.

Minister **Bos**: De heer Van der Vlies vraagt om het criterium wat een en ander betekent voor gezinnen in de brede heroverwegingen mee te laten lopen. Ik wil dat aspect eigenlijk geen status aparte geven in vergelijking met andere criteria. Het is wel genoteerd. Na de brede heroverweging zal, op het moment dat wij de keuzen moeten maken tussen wat wij wel doen en wat wij niet doen, bij een aantal onderwerpen dit criterium mede een rol spelen. Ik denk aan de toekomst van kindregelingen en dergelijke en een aantal arbeidsmarktvoorstellen.

De heer Van der Vlies heeft daarnaast gevraagd naar de vaart in het crisispakket. Deze zal ik mede beantwoorden naar aanleiding van de vraag die de heer Cramer hierover heeft gesteld, dan kunnen wij die samen pakken.

Mevrouw Verdonk heeft gevraagd of er negentien of twintig werkgroepen zijn. Het zijn er negentien, plus die voor de defensieverkenningen die al liepen en waarvan de resultaten zullen worden geïntegreerd in de uiteindelijke heroverwegingen. Op deze manier komen wij uit op het aantal van twintig.

Ik kijk mijn papieren nog even langs. Ik meen hiermee op de opmerkingen te zijn ingegaan. Ik kom dan toe aan de moties.

De **voorzitter**: Voordat u toekomt aan de moties, geef ik mevrouw Verdonk het woord.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Ik was even verrast door die twintigste werkgroep.

Ik wil graag mijn motie op stuk nr. 32 wijzigen. Gewijzigd is dat de eerste overweging er uit is. De tweede, nadere wijziging is dat ik de zin "hetgeen in vergelijking met de voorgenomen verhoging van ontwikkelingshulp een te verwaarlozen bedrag is" er heb uitgehaald.

De **voorzitter**: Stopt de overweging in de gewijzigde motie (32123, nr. 35) daarmee achter het woord "bedragen"?

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Juist, voorzitter.

Minister **Bos**: Allereerst ga ik in op de motie van de heer Van Dijck over het deblokken van het spaarloon. Dat is in zekere zin een bekend debat met de heer Van Dijck. De inzichten zijn tot nu toe steeds geweest dat koopkracht niet het grootste probleem is. Maar ik begrijp dat de staatssecretaris op deze motie zal reageren.

Dan kom ik op de motie van mevrouw Koşer Kaya en zo ongeveer iedereen over Verantwoordingsdag. Een beetje verrast was ik hierdoor wel, want ik dacht dat wij hierover in gesprek waren met de commissie voor de Rijksuitgaven. Wij hebben een brief gestuurd aan de commissie. Daarop verwacht je een antwoord of een gesprek. In plaats daarvan krijgen wij de reactie nu in een motie. Die is echter zodanig massief ondertekend dat die ons niet zo geweldig veel keuze laat, geloof ik. Wij

zullen kijken wat de uitspraak van de Kamer wordt en zullen daar dan op reageren.

Mevrouw Sap vraagt om bij de brede heroverweging niet alleen het CPB maar ook het SCP en het Planbureau voor de Leefomgeving te betrekken. Ik zou die motie met frisse tegenzin willen ontraden, omdat ik geen vertraging zou willen. Wij willen volgend voorjaar toch ook een beetje tempo maken met z'n allen. Dat wordt al moeilijk genoeg. Als je dan nog een keer aan drie planbureaus gaat vragen om mee te denken, weet je zeker dat er niets gebeurt. De reden dat ik dit met frisse tegenzin afwijs, is dat ik op zich de overwegingen die mevrouw Sap geeft wel deel, namelijk dat het in termen van brede welvaart bekeken moet worden en dat dus niet alleen gekeken moet worden naar wat je kunt besparen, maar ook naar wat het betekent voor het milieu of andere dingen die wij belangrijk vinden. Die afweging zullen wij wel degelijk met elkaar maken.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Ik zou absoluut niet willen vertragen, laat dat vooropstaan. Dat is absoluut niet wat GroenLinks hiermee wil, integendeel. Wij vinden juist dat de politieke besluitvorming nog sneller moet gebeuren dan het kabinet wil. Ik zou ook willen bestrijden dat het betrekken van deskundigen op het terrein van die effecten, vertragend zou werken. Dat zien wij nu ook bij de Sociaal Economische Raad. Daar denkt het Centraal Planbureau ook vanaf het begin mee over wat het oplevert. Dat is daarbij niet de vertragende factor, absoluut niet; dat zijn andere factoren. Ik zou zeggen: als het te regelen is zonder vertraging – en dat is aan u, want u regelt het proces – kunt u toch niets op die motie tegen hebben.

Minister **Bos**: Het is niet te regelen zonder vertraging. Daarom zou ik de motie echt willen ontraden.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Dan is de vraag waarom het niet te regelen is zonder vertraging.

Minister **Bos**: Omdat het betekent dat drie planbureaus een heleboel opties – want elke heroverwegingswerkgroep zal een reeks opties genereren – allemaal op de een of andere manier in modellen moeten gaan gieten en moeten gaan doorrekenen. Dat gaat gewoon verschrikkelijk veel tijd kosten. Overigens zijn planbureaus wel al vaak in hun rol en hoedanigheid van expert en aanleveraar van informatie en modelmatige uitkomsten tijdens het traject van de brede heroverwegingen betrokken. Mevrouw Sap vraagt specifiek om het aan het eind van de rit nog eens te doen. Wij zullen de afweging zo breed maken als zij van ons vraagt, maar niet alles nog een keer door de planbureaus heen trekken.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Dat is een misverstand dat rechtgezet moet worden. In de motie wordt niet gevraagd om dit aan het eind van het traject te doen. Het kan juist bij uitstek gaande de rit.

Minister **Bos**: Als uw vraag puur is om gedurende de rit de planbureaus erbij te betrekken met het oog op het zicht krijgen op maatschappelijke en milieueffecten, heb ik geen bezwaar tegen deze motie.

Mevrouw **Sap** (GroenLinks): Dank.

Bos

De **voorzitter**: Dus met die uitleg is het oordeel Kamer.

Minister **Bos**: Ik kom op de moties van mevrouw Verdonk. De eerste motie is om de gelden voor ontwikkelingshulp niet langer naar het buitenland te sturen, maar in te zetten om de nood van de burgers in ons eigen land te lenigen. Deze motie ontraden wij wegens strijdigheid met het kabinetsbeleid.

De tweede motie is: de gelden voor Veteranendag niet schrappen. Ik begrijp de argumenten van mevrouw Verdonk goed, maar ik stel voor dat zij, als zij daarover sterke gevoelens heeft, deze argumenten verder bespreekt bij de behandeling van de begroting van Defensie. Ik denk dat het verstandig zou zijn om de motie aan te houden tot die begrotingsbehandeling.

Dan kom ik bij de motie van mevrouw Verdonk over een commissie die 20% subsidiebezuinigingen moet uitwerken. Daar hebben we geen commissie of werkgroep voor nodig. Je hoeft daar geen heroverweging voor op te tuigen. Om die reden ontraad ik de motie.

Ten slotte wordt in de motie over het IMF gevraagd naar de consequenties van het scenario dat het IMF kennelijk vandaag heeft gegeven met betrekking tot hoeveel banken nog moeten gaan afschrijven. Ik stel voor dat ik in het verslag van de jaarvergadering van het IMF die aanstaand weekend in Istanboel plaatsvindt en waar ik naartoe ga, dit punt zal meenemen en de Kamer zal informeren. Misschien maakt dit de motie overbodig.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Voorzitter, die laatste motie houd ik dan graag aan.

De **voorzitter**: Op verzoek van mevrouw Verdonk stel ik voor, haar motie (32123, nr. 34) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Dan kom ik even terug op de eerste motie die ik heb ingediend. De minister zegt dat het geen kabinetsbeleid is, dus ik versta hem zo dat het lenigen van de nood van de burgers in ons eigen land geen kabinetsbeleid is. Dan is dat ook helder. Ik ga door met de motie over de veteranen. Als ik een vraag heb voor de minister van Financiën, zie ik geen enkele reden om die motie in te dienen bij een ander begrotingsdebat. Tot slot de motie waarin wordt gevraagd om te kijken naar de subsidiepot en ook daar die kaasschaaf van 20% overheen te halen. Ik begrijp niet waarom de minister daar op deze manier op reageert. Ik zou daar graag nog een toelichting op krijgen.

Minister **Bos**: Dat laatste heb ik uitgelegd. We hebben het over brede heroverwegingen. We hebben geen brede heroverweging nodig om 20% van de subsidies af te halen. Als we dat willen, is het vrij gemakkelijk te realiseren. Ik ga verder met de vraag over Veteranendag. Het is misschien ook een misverstand. De minister van Financiën gaat over een heleboel, maar niet over de begroting van zijn collega's. Collega's maken keuzes. Ik daag ze uit als ik die onverstandig vind. Ik suggereer alternatieven als ik denk dat het gepast is. Ik kijk in ieder geval of het dekt. Uiteindelijk zijn de keuzes die daar gemaakt worden om een begroting gedekt te houden, ook echt keuzes die daár gemaakt worden en niet door mij, laat staan hier. Om die reden hoort u mij niet zeggen

dat u die motie niet mag indienen, maar zeg ik: wacht tot de behandeling van de Defensiebegroting. Daar hoort die motie thuis.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Ik blijf met de minister van mening verschillen. Ik verzoek de minister van Financiën erop toe te zien. Ik weet ook dat de minister van Financiën uit zijn hoofde wel degelijk contacten heeft met andere ministers en hen wel degelijk aanspoort of toeziet op hun manier van geld uitgeven.

De heer **Heerts** (PvdA): Het gaat op zichzelf misschien over een klein bedrag, maar het is een groot punt waarover veel gevoelens leven in de Kamer. Het kan dan toch eigenlijk niet dat mevrouw Verdonk die motie hier indient? Die hoort hier toch echt niet.

De **voorzitter**: Ik zou, ook om mij heen kijkend, niet weten wat zich ertegen verzet om de Kamer hier een uitspraak over te vragen.

Minister **Bos**: Ik maak nog een afsluitende opmerking. Ik vind het jammer dat de heer Weekers nog steeds geen vertrouwen heeft in dit kabinet en deze minister. Laat ik dan toch in ieder geval duidelijk maken dat ik wel vertrouwen heb in hem. Of laat ik iets preciezer zijn: ik heb er vertrouwen in dat ook bij hem en zijn partij op enigerlei moment toch verstand en wijsheid boven zullen komen.

□

Staatssecretaris **De Jager**: Voorzitter. Ik zal nog op een aantal vragen ingaan.

Allereerst ligt er de vraag van de heer Heerts over administratieve lastenverlichting voor burgers. Ik denk, en ik begrijp dat heel goed, dat de heer Heerts tijdens zijn eerste optreden als financieel woordvoerder twee petten van mij met elkaar heeft verward. Ik ben enerzijds samen met Frank Heemskerk coördinerend bewindspersoon voor verlichting van administratieve lasten voor alleen bedrijven. Ank Bijleveld is coördinerend bewindspersoon voor administratieve lastenverlichting voor burgers. Dat is de reden waarom de heer Heerts mij in de media vaak samen met collega Heemskerk ziet als het gaat om administratieve lastenverlichting voor bedrijven.

De heer Heerts kan mij als medewetgever op het gebied van fiscale wetten zeker aanspreken als het gaat om burgers. Ik heb goed nieuws voor de heer Heerts. In de plannen van Prinsjesdag stonden de antikafkawet, de fiscalevereenvoudigingswet, alsook de wet uniformering loonbegrip, waarvan ik begrepen dat de heer Heerts daar na mijn toelichting al enigszins positieve warme gevoelens voor krijgt. Dat zijn allemaal zaken waar de burger heel erg van profiteert. Het is een heel scala van maatregelen die het de burger makkelijker gaan maken: mutaties doorgeven via de telefoon, bezwaar maken via de telefoon en bijvoorbeeld maatregelen in box 3, waardoor de twee peildata één peildatum worden. Dat maakt het voor burgers een stuk makkelijker. Er zijn ook allerlei formeelrechtelijke wijzigingen, zoals de partnerbegrippen. Er zijn nu verschrikkelijk veel verschillende partnerbegrippen en we maken er nu minder. Het loonstrookje wordt eenvoudiger met de loonbegrippen.

Ik kan ook een bevestigend antwoord geven op de vraag van de heer Heerts of bij de ibo-toeslagen een

De Jager

belangrijk uitgangspunt is dat het eenvoudiger wordt voor de burger om toeslagen aan te vragen, wijzigingen door te geven en terugkoppeling te krijgen. Sterker nog, we zijn op dit moment een heel mooi systeem aan het bouwen waardoor de burger via internet een prachtige portal krijgt. Dat systeem zal model staan voor wat we ook met belastingwetten zullen moeten gaan doen. Door die portal zullen burgers in eerste instantie voor toeslagen en in de toekomst ook voor andere belastingzaken heel eenvoudig zaken kunnen doen met de Belastingdienst. Ik zet dus als verantwoordelijke voor de Belastingdienst en voor fiscale wetgeving zeker in op burgers, maar als coördinerend bewindspersoon moet ik de eer aan mijn collega Bijleveld laten.

De heer **Heerts** (PvdA): Dan hebben we dit puntje even geparkeerd. De warme gevoelens gelden voor het grootste deel van wat de staatssecretaris zei, maar op het punt van de uniformering loonbegrip wil ik de verwachting toch nog even temperen.

Staatssecretaris **De Jager**: Natuurlijk maakt de heer Heerts het spannend. Dat is ook heel goed. Zoals ik de heer Heerts ken, ben ik er echter van overtuigd dat ik hem in het debat kan overtuigen van de voordelen van de uniformering loonbegrip. Wij gaan dat debat natuurlijk graag aan, want als er helemaal geen vragen meer zouden zijn, zouden we ook geen wetsbehandeling nodig hebben.

Dan kom ik op de passage in het Belastingplan inzake kleine banen. Ik heb nog eens goed gekeken en ik heb zojuist ook even overleg gevoerd. Ik kan me voorstellen dat één zinnetje in het Belastingplan tot onduidelijkheid leidt. De rest is klip-en-klaar. Laat ik het helder zeggen: het voorstel in het Belastingplan om jongeren voor kleine baantjes een premievrijstelling te gunnen, heeft als zodanig geen enkel effect – u kunt die passage wat mij betreft dus ook wegdenken – op de verzekeringsrechten van die jongeren. Daarnaast beziet op dit moment de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid middels een onderzoek of het mogelijk is om een vrijwillige verzekering in plaats van een verplichte verzekering voor jongeren te introduceren. Daar ging die passage over en zoals de heer Heerts terecht zegt, hoort dat onderwerp bij de begrotingsbehandeling van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en daar wil ik het ook naar doorverwijzen. Het is dus een ander punt, want de budgettaire kosten voor de 80 mln. zijn structureel door mij in dit Belastingplan gedekt. Dat is gewoon geregeld en het leidt niet tot een aantasting van de verzekeringsrechten. Die bedragen overigens op dit moment maar 5 mln. en zijn dus budgettair zeer gering.

Vanuit die hoedanigheid heeft het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid inderdaad twijfels over de verzekering, maar die hoeft u dus helemaal niet te koppelen. Ik heb het hier klip-en-klaar toegezegd: er zit geen koppeling tussen de twee dossiers. Het ene betreft een premievrijstelling en het andere betreft de verzekeringsrechten. Laten we in ieder geval de jongeren het pleziertje gunnen dat er niet zo extreem veel premie over hen wordt afgedragen, namelijk 80 mln., terwijl het in zo weinig gevallen leidt tot verzilverbare verzekeringsrechten, nog afgezien van de administratieve lastenverlichting voor de jongeren waar de heer Heerts juist een vurig pleidooi voor heeft gevoerd.

De heer **Heerts** (PvdA): Dat klopt allemaal en solidariteit in premies is ook een belangrijk goed. Begrijp ik dan goed dat het betreffende zinnetje eigenlijk onbedoeld in de memorie van toelichting is gekomen? Het gebeurt wel vaker dat zinnetjes van Sociale Zaken en Werkgelegenheid onbedoeld even een andere begroting inschieten. Is er op dit moment geen misverstand over dat de verplichtingenverzekering hier intact blijft?

Staatssecretaris **De Jager**: Ja, dat laatste kan ik bevestigen. Het eerste niet, want er zal altijd een bedoeling achter een bepaalde zin zitten. Het tweede punt, en daar ging het de heer Heerts waarschijnlijk om, kan ik echter bevestigen.

De heer **Irrgang** (SP): Ik denk dat ik het nu beter begrijp. Die premievrijstelling gaat over 2010, vandaar het Belastingplan 2010. Daarnaast wordt opgesomd dat de verplichte verzekering wordt afgeschaft, samen met een aantal andere dingen, en dat gaat om 2011. In de memorie van toelichting staat dat het kabinet streeft naar invoering van deze maatregelen per 1 januari 2011. De formulering "streeft" klinkt toch anders dan "beziën", zoals de staatssecretaris net zei. Mag ik dit als een toezegging beschouwen van het kabinet, niet van de staatssecretaris dus maar van het kabinet, dat het op dit punt niet al besloten heeft die verplichte verzekering af te schaffen, maar dat het dat beziet? Dat zei de staatssecretaris namelijk zojuist, terwijl hier "streeft" staat.

Staatssecretaris **De Jager**: Het voorliggende Belastingplan regelt niet dat er in 2011 geen verplichte verzekering meer is. Het standpunt van het kabinet hierin zal de minister van Sociale Zaken moeten verwoorden. Het staat echt los van elkaar. Ik heb toegezegd dat met aanneming van dit Belastingplan die verzekeringsrechten als zodanig niet worden aangetast. Wat het kabinet vindt, zal de heer Irrgang aan de minister van Sociale Zaken moeten vragen.

De heer **Irrgang** (SP): In de memorie van toelichting staat wel dat het kabinet ernaar streeft. Kan er dan een gewijzigde memorie van toelichting naar de Kamer gestuurd worden waar dat uit verwijderd is? Dan kan daar geen misverstand over bestaan.

Staatssecretaris **De Jager**: Dat doen wij volgens mij nooit.

De **voorzitter**: Dat is niet gebruikelijk inderdaad. Zelfs als een wet ingrijpend wordt veranderd, wordt de memorie van toelichting niet gewijzigd. Het spijt me. Het staat in de Handelingen en maakt daarmee deel uit van de wetgeving.

Staatssecretaris **De Jager**: Precies.

Dan kom ik op de laatste vraag en dat is een belangrijke: de WGA. Ik zie de heren Weekers en De Nerée al klaarstaan met geslepen messen. Ik wil allereerst helder maken dat ik de gevoelens, zeker ook van het mkb, goed begrijp. Als er zo'n sterke verhoging van de premie in een vrij laat stadium wordt gecommuniceerd en men maar tot 1 oktober heeft, kan ik goed begrijpen dat men daar problemen mee heeft. Ik kan me dat heel goed voorstellen. Het proces is altijd zo ingericht. Voor 1 oktober moet er door de inhoudingsplichtige, de

De Jager

werkgever, aangegeven worden of hij in de WGA gaat meelopen. Ik heb overigens begrepen dat het ook per 1 juli kan als je het voor 1 april aangeeft. Als je het per 1 januari wil laten ingaan, moet je dat voor 1 oktober laten weten. Er is inderdaad sprake van een forse stijging in dit jaar waardoor er ineens een probleem van wordt gemaakt. Ik begrijp die samenloop.

De WGA valt in principe onder de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, maar als verantwoordelijke voor de Belastingdienst voor de uitvoering kan ik het volgende zeggen. Indien werkgevers nog voor aanstaande maandag 5 oktober laten weten dat zij eruit stappen, krijgen zij een goede beschikking. Als hij het later doorgeeft, krijgt de inhoudingsplichtige in eerste instantie een verkeerde beschikking die later gecorrigeerd zal moeten worden. Ik zeg dit klip-en-klaar in de Tweede Kamer om er geen misverstand over te krijgen. De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid moet hier een beslissing over nemen, maar wat mij betreft zou het qua uitvoering kunnen. Het proces moet de komende weken plaatsvinden. Het UWV moet die beschikkingen controleren en maken en dergelijke. Dat proces zit dichtgetimmerd, zeg ik voor alle duidelijkheid. Om voor 15 december de goede beschikkingen op de mat bij de werkgevers te krijgen is het noodzakelijk om het voor 1 oktober te laten weten; daar doen wij dan nog een paar dagen bij tot 5 oktober. Als je vóór dat moment uitstapt, krijg je een goede beschikking. Als de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid er ook mee instemt, is dit wat mij betreft denkbaar. De Kamer moet zich wel goed realiseren dat er een paar maanden later een gewijzigde beschikking moet komen voor diegenen die uitstappen. Degenen die na 5 oktober uitstappen, krijgen in eerste instantie een iets te hoge beschikking. Voor degenen die niet uitstappen maakt dit overigens helemaal niets uit, want zij krijgen gewoon een goede beschikking. Maar degenen die na 5 oktober alsnog uitstappen, krijgen in eerste instantie een te hoge beschikking en die moet dan worden rechtgetrokken. Het kan dus wel. Het is geen schoonheidszaak en ik doe dit soort dingen in de uitvoering ook liever niet. Maar als de Tweede Kamer en MKB-Nederland heel sterke gevoelens hebben dat het toch anders moet, is dit de enige manier om het op te lossen.

De **voorzitter**: Dank u wel. De heer De Nerée.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Stel dat de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid zegt: ik geef uitstel voor het maken van de keuze gedurende een maand of anderhalve maand. Die beschikkingen kunt u niet tegenhouden. Zij krijgen een goede beschikking als zij voor maandag zeggen: ik stap eruit. Als zij er niet uitstappen, krijgen zij sowieso de goede beschikking. U zegt toe dat de Belastingdienst dan de juiste beschikking zal sturen, als die keuze wordt gemaakt na een maand of anderhalve maand, afhankelijk van wat de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid besluit. Dan moet er ook goede voorlichting worden gegeven, opdat er geen paniekverhalen in de kranten verschijnen "ik heb een foute beschikking gekregen"; dan is duidelijk dat je een foute beschikking krijgt. Maar u zegt toe dat, als de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid zegt dat je binnen een maand, anderhalve maand of twee maanden mag beslissen, de Belastingdienst een goede beschikking afgeeft en dat dit niet wordt geblokkeerd.

De **voorzitter**: Stop, want anders maken wij het alleen maar ingewikkelder.

Staatssecretaris **De Jager**: In eerste instantie krijgen zij niet een goede beschikking, want die zit gewoon in de machinerie. Dat is een massaal proces voor alle werkgevers, dus dat zijn er enorm veel. Maar inderdaad, daarna gaat de Belastingdienst gewoon een gewijzigde beschikking maken. Dan wordt het weer rechtgetrokken en komt het goed. Dat kan al vrij snel. De enige groep die later een andere, gewijzigde beschikking moet krijgen, is de groep uitstappers na 5 oktober die toch besluit om alsnog uit het publieke WGA-systeem te stappen. De Belastingdienst moet echt vanaf maandag gaan draaien om die beschikkingen te maken, want anders zijn wij niet op tijd bij al die andere werkgevers. Iemand die bijvoorbeeld eind november beslist om eruit te stappen, krijgt voor 15 december in eerste instantie een iets te hoge beschikking. Maar dat gaan wij daarna rechttrekken en dan komt het uiteindelijk goed.

De **voorzitter**: Ik adviseer u hier nu niets meer over te zeggen, want het wordt dan volgens mij alleen maar onduidelijker. Het is nu vrij duidelijk.

De heer **Weekers** (VVD): De inhoud is mij volstrekt duidelijk. Een punt moet nog wel opgehelderd worden. Gaat de staatssecretaris met de Belastingdienst en samen met de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, met de branche of met MKB-Nederland hier ook een actieve voorlichtingscampagne op voeren, zodat hier uiteindelijk bij werkgevers in het land geen misverstand meer over bestaat?

Staatssecretaris **De Jager**: Nogmaals, een en ander is wel afhankelijk van een positieve beslissing van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Als hij zodanig beschikt, zullen wij samen met de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid bekijken hoe wij aan de werkgevers kunnen laten weten hoe dit proces gaat. Ik ben het helemaal met de heren Weekers en De Nerée eens dat er geen onduidelijkheid over moet bestaan, ook niet in deze Kamer, omdat het dan weer lijkt alsof de Belastingdienst een verkeerde beschikking heeft gestuurd. Daar heb ik nu duidelijkheid over gegeven.

De **voorzitter**: Dank u wel. Dat punt heeft u echt gemaakt. Dat hebben wij allemaal gehoord.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Ik heb nog een vraagje. Kunnen wij vanavond die duidelijkheid krijgen van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en de staatssecretaris? Dan is het probleem uit de lucht, dacht ik.

Staatssecretaris **De Jager**: Ik heb enig contact met de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid tijdens deze algemene financiële beschouwingen gehad. Alhoewel ik niet 100% deze toezegging kan doen, ga ik ervan uit dat de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid samen met mij vanavond die duidelijkheid kan geven. Daar ga ik voornamelijk van uit.

De **voorzitter**: Dan krijgen wij een brief, neem ik aan.

De Jager

Staatssecretaris **De Jager**: Wij doen dan ons best om vanavond die brief te sturen.

De **voorzitter**: Dank u wel.

Staatssecretaris **De Jager**: Tot slot kom ik bij de motie op stuk nr. 28 van de heer Van Dijck. Nog afgezien van alle twijfels of er een positieve impuls op consumptie en daarmee economische groei zal uitgaan van het deblokken van spaarloon, en zo ja, hoeveel, hebben wij al eerder aangegeven dat wij heel goed naar de liquiditeitsaspecten van de banken moeten kijken. Zoals de heer Van Dijck heeft aangegeven, heeft De Nederlandse Bank daar iets over gezegd. Wij willen er nog eens goed naar kijken, maar je moet het wel zorgvuldig doen.

Ik wil wel voor het volgende waarschuwen. Als je het aan het eind van enig jaar zou doen, dan ben je de burgers niet heel erg behulpzaam. Want dan zorg je ervoor dat het op 1 januari, de peildatum, gelijk in box 3 terecht komt. Men krijgt dan wel erg weinig tijd om te consumeren, om het geld daadwerkelijk te gebruiken. Als je zoiets een keer wilt doen, is het een stuk vriendelijker om het in de eerste helft van enig jaar te doen. Ik zie nog af van de administratieve lasten die het veroorzaakt, bijvoorbeeld bij banken. Bovendien is in het zeer recente verleden eerder gedeblokkeerd. Het instrument van het spaarloon wordt als zodanig enig geweld aangedaan als je weer deblokkeert.

Ik verzoek de heer Van Dijck om zijn motie aan te houden, opdat wij de ruimte krijgen om hier voldoende naar te kijken. Wij willen nog even met de banken overleggen over de administratieve lasten en ons beraden op de liquiditeitspositie. Daarnaast zitten er fiscale aspecten aan het deblokken van geblokkeerde vermogens. Die kunnen ook negatief zijn. Als de heer Van Dijck de motie niet aanhoudt, moet ik haar ontraden.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Na die analyse van wat het doet voor de banken, ervan uitgaande dat dit in de lijn der mogelijkheden ligt, zou het dus beter zijn om de datum in de motie te veranderen in 15 januari 2010 of iets dergelijks. Dan hebben de mensen nog een heel jaar om het geld uit te geven. Die wijziging wil ik wel aanbrengen.

Staatssecretaris **De Jager**: Ik stel voor dat de heer Van Dijck de motie aanhoudt. Bij de voorbereiding van het debat over het Belastingplan kan ik dan alle voors en tegens in kaart brengen, ook ten aanzien van de banken. Kunnen de banken dit bijvoorbeeld wel op korte termijn organiseren? Als wij wachten op het Belastingplan, hebben wij voldoende tijd om ons daarop te beraden.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): Ik constateer dat de staatssecretaris in principe positief tegenover de motie staat. Ik houd de motie aan.

Staatssecretaris **De Jager**: Ik heb ook nadelen genoemd.

De heer **Tony van Dijck** (PVV): U hebt geen principiële bezwaren.

Staatssecretaris **De Jager**: Ik ben een pragmatisch mens, dus principiële bezwaren zult u bij mij niet snel aantreffen. Maar ik heb dus wellicht wel pragmatische bezwaren, maar daar gaan wij onderzoek naar doen.

De **voorzitter**: Op verzoek van de heer Tony van Dijck stel ik voor, zijn motie (32123, nr. 28) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Stel dat de staatssecretaris moet kiezen tussen het deblokken van spaarloon en 4 mld. kredietverlening aan het bedrijfsleven. Waar zou hij dan voor kiezen?

Staatssecretaris **De Jager**: Dat is een vraag die u aan ons beiden zou moeten stellen.

De **voorzitter**: Eind tweede termijn vind ik het ook wel een erg ...

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Maar stel dat dat geld vrijgemaakt moet worden.

Staatssecretaris **De Jager**: Voor de rijksoverheid is het op zichzelf niet zo'n probleem om dit een keer te doen, maar je kunt het ook maar één keer doen. Dan is het ook weer gebeurd.

De **voorzitter**: Ik hou staande dat dit voor het slot van een tweede termijn ...

De heer **De Nerée tot Babberich** (CDA): Dit zou de derde keer zijn dat gedeblokkeerd wordt.

De **voorzitter**: Mijnheer De Nerée, u begrijpt mij best.

De (algemene) beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Over de moties zal volgende week worden gestemd. Over de begroting zal, zoals gebruikelijk, bij de eindstemming worden gestemd.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt van 18.30 uur tot 19.30 uur geschorst.

Aan de orde is het **debat** over de **toekomstige Nederlandse betrokkenheid bij Afghanistan**.

De **voorzitter**: Ik heet de minister-president, de minister van Buitenlandse Zaken en de minister van Defensie van harte welkom. Ik begrijp dat vanavond ook de ambassadeur van Australië en straks ook de ambassadeur van Groot-Brittannië ons debat zullen volgen. Ik heet hen natuurlijk ook van harte welkom.

□

Mevrouw **Peters** (GroenLinks): Voorzitter. Blijven wij na 2010 nou wel of niet met militairen in Uruzgan? De premier zal wel begrijpen dat hij duidelijkheid moet verschaffen. Vorige week was het gênant hoe je als gewone burger, militair of parlementariër moest gissen. Volgens de ministers Verhagen, Van Middelkoop, Rouvoet, Plasterk en Koenders, als ik goed heb geteld, blijven wij ergens in Afghanistan, mogelijk ook in Uruzgan. Volgens minister Bos, de leider van de PvdA,